SAHÎH ARAPÇA

Arap Dili ve Grameri

(Nahiv ve Sarf)

Ebû Muâz Seyfullah el-Çubukâbâdî

Sahih Arapça

MUKADDİME

Şüphesiz hamd yalnız Allah'adır. O'na hamd eder, O'ndan yardım ve mağfiret dileriz. Nefislerimizin şerlerinden, amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayet verdiğini kimse saptıramaz. O'nun saptırdığını da kimse doğru yola iletemez. Şehadet ederim ki, Allah'tan başka ibadete layık hak ilâh yoktur. O, bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Yine şehadet ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve Rasûlüdür.

"**Ey iman edenler! Allah'tan nasıl korkmak gerekirse öyle korkun ve siz ancak Müslümanlar olarak ölünüz."** (Al-i İmran; 102)

"Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan ve ondan da eşini var eden, her ikisinden birçok erkek ve kadın türeten Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını kesmekten de sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde tam bir gözetleyicidir." (en-Nisâ; 1),

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve dosdoğru söz söyleyin. O da amellerinizi lehinize olmak üzere düzeltsin, günahlarınızı da mağfiret etsin. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşla kurtulmuş olur." (el-Ahzâb; 70-71)

Bundan sonra, Şüphesiz sözlerin en güzeli Allah'ın Kelam'ı, yolların en hayırlısı Muhammed Sallallahu aleyhi ve sellem'in yoludur. İşlerin en kötüsü sonradan çıkarılanlarıdır. Her sonradan çıkarılan şey bid'attir ve her

bid'at sapıklıktır. Her sapıklık da ateştedir.

Allah Teâlâ, rasullerinin sonuncusunu Araplardan seçtiği, yine son kitabını Arap dilinde gönderdiği için insanların bu dili öğrenmeleri farz-ı kifâye olmuştur. Zira Allah'ın emirleri ve yasakları, mükâfat ve cezaları ancak bu şekilde öğrenilebilir, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in açıklama ve tebliğleri ancak bu sayede anlaşılabilir.

"İlim talep eden kişi, şayet Arap dilini iyi bilmiyorsa, ilk önce bu dili öğrenip eğitimini almalı, sonra da Kur'ân ilmini öğrenmelidir. Kişi âsâr ve hadisler olmadan Kur'ân ilmine, sahabenin rivayetleri olmadan da âsâr ve hadislere, tabiûn'un naklettikleri olmadan da sahabenin rivayetlerine vakıf olamaz. Dinî ilimler de bize bu şekilde aktarılıp yetişmiştir. Bu ilme sahip olmak isteyen kişi de bu sırayı takip etmeli ki ilme kapısından girmiş ve yerinden öğrenmiş olsun."[1]

Bu çalışmayı, Kur'ân ve sünneti anlamada temel teşkil eden; Arap dili gramerini, yani sarf ve nahiv ilimlerini, Türklerin de kolay bir üslupla öğrenebilmeleri için hazırladım. Zira piyasada bu konuya dair gördüğüm eserler ya maksada ulaştırmayacak kadar yetersiz, ya ilim talebesinin önceliklerine uygun olmayacak tarzda kural ve kaidelerle gereksiz ayrıntılara boğulmuş ya da anlaşılması zor üsluplarda hazırlanmış çalışmalar idi. Bu çalışma ile Arap dili gramerini öğrenmek isteyen ilim taliplerine, öncelikli olarak Türkçe dil bilgisini iyice öğrenmelerini tavsiye ederim. Çünkü ana dilinin kurallarını iyi bilmeyen kimselerin yabancı dil öğrenmeleri ya zor, ya da imkânsızdır. Kitabı hazırlarken İb Malik'in Elfiye'si ve şerhleri, Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf el-Cudey'in "el-Minhacu'l-Muhtasar" adlı eseri, Hasan Akdağ'ın Arap Dili Dil Bilgisi, Dr. Bilal Temiz'in Sarf Bilgileri, gibi eserlerden istifade ettim.

Allah Azze ve Celle'den bu çalışmayı bana ve ilim taliplerine faydalı kılmasını dilerim.

Ebû Muâz Seyfullah Erdoğmuş

Hicrî 1438 / Mîlâdî 2017 Ankara

[1] El-Hâlimî, el-Minhac (2/186)

NAHİV İLMİ

Nahive Giriş

Nahiv lügat olarak: yönelmek, kastetmek demektir.

Istılah (terim) olarak ise; arapça kelimenin i'rab ve bina (harekeleme ve cümle kuruluşu) bakımından durumlarıyla ilgili esasları bilmektir. Konusu kelimenin sonudur.

Nahiv İlminin Başlangıcı

Arapçanın kurallarından ilk bahseden kişinin Basra halkından, tabiinîn hayırlılarından Ebu'l-Esved ed-Duelî rahimehullah olduğu nakledilmektedir. İsmi Zalim b. Amr idi. O, Ömer b. el-Hattab radiyallahu anh'ı görmüştür ve Ali b. Ebi Talib radiyallahu anh ile beraber olmuştur. Hicri 69 yılında vefat etmiştir.[2]

Kur'ân ayetlerinin ilk defa harekelenmesine sebep olan hadise şöyle rivayet edilmiştir:

İbn Ebi Muleyke rahimehullah dedi ki:

قَدِمَ أَعْرَابِيٌّ فِي زَمَانِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ: مَنْ يُقْرِئُنِي مِمَّا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: فَأَقْرَأَهُ رجل براءة، فقال: أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولِهِ بِالْجَرِّ فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ: أَوَقَدْ بَرِئَ اللَّهُ مِنْ رَسُولِهِ؟ فَإِنْ يَكُنِ اللَّهُ برئ مِنْ وَرَسُولِهِ فَأَنَا أَبْرَأُ مِنْهُ، فَبَلَغَ عُمَرَ مَقَالَةُ الْأَعْرَابِيِّ: فَدَعَاهُ فَقَالَ: يَا أَعْرَابِيُّ أَتَبْرَأُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ

[2] Bkz.: Zehebî, Siyeru A'lami'n-Nubela (4/81)

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَقَالَ يَا أمير المؤمنين، إني قدمت المدينة ولأعلم لِي بِالْقُرْآنِ، فَسَأَلْتُ مَنْ يُقْرِئُنِي، فَأَقْرَأَنِي هَذَا سورة براءة فقال: أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ورسوله فقلت أو قد بَرِئَ اللَّهُ مِنْ رَسُولِهِ، إِنْ يَكُنِ اللَّهُ بَرِئَ مِنْ رَسُولِهِ فَأَنَا أَبْرَأُ مِنْهُ، فَقَالَ عُمَرُ: لَيْسَ هَكَذَا يَا أَعْرَابِيُّ، قَالَ: فَكَيْفَ هِيَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؟ قَالَ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فقال الأعرابي: وأنا أَبْرَأُ مِمَّا بَرِئَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْهُ، فَأَمَرَ عمر ابن الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَلَّا يُقْرِئَ النَّاسَ إِلَّا عَالَمٌ بِاللُّغَةِ، وَأَمَرَ أَبَا الْأَسْوَدِ فَوَضَعَ النَّحْوَ

"Ömer radıyallahu anh zamanında bedevînin biri geldi ve:

"Allah'ın Muhammed'e indirdiği şeyleri bana kim okur?" dedi. Bunun üzerine adamın biri ona Tevbe suresini okudu. Ancak bu ayeti: "Allah, ortak koşanlardan ve rasulunden berîdir" anlamına gelecek şekilde esreli okudu. Bunun üzerine bedevî:

"Allah kendi rasulünden berî mi oldu? O halde Allah ondan berî ve uzak ise ben de ondan berîyim" dedi. Bedevînin bu sözü Ömer radıyallahu anh'e ulaşınca yanına çağırdı. Ona:

"Ey bedevî! Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den berî olduğunu mu söylüyorsun?" diye sorunca bedevî şu karşılığı verdi:

"Ey müminlerin emiri! Medine'ye geldiğimde Kur'ân konusunda herhangi bir bilgim yoktu. Kur'ân'ı bana okuyup okutacak birini sorduğumda filan kişi bana Tevbe suresini okudu. Ancak okurken:

"Allah, ortak koşanlardan ve rasulunden berîdir" şeklinde okudu. Bunun üzerine ben de:

"Allah kendi rasulünden berî mi oldu? O halde Allah ondan berî ise,

ben de ondan berîyim” dedim.” Ömer radıyallahu anh:

“Ey Bedevî! Ama o ayet bu şekilde değildir. Şu şekildedir: “**Allah ve rasulü müşriklerden berîdir**” dedi. Bunun üzerine bedevî:

“Vallahi ben de Allah ve rasulünün berî olduğundan berîyim” dedi. Sonra Ömer b. el-Hattab radıyallahu anh Arap dili hakkında bilgisi olmayan kişilerin Kur’ân okutmamasını emretti ve Ebu’l-Esved’e nahiv kurallarını koymasını söyledi.”[3]

Nahiv (gramer) esaslarından ilk bahseden kişinin müminlerin emiri Ali b. Ebi Talib radiyallahu anh olduğu nakledilmiştir. Ebu Ubeyde Ma’mer b. el-Musenna dedi ki:

“Ali radiyallahu anh, kelimenin kısımlarına dair bazı hususlardan bahsetmiş, bunları Ebu’l-Esved’e vermiş, o da bunun üzerine bina etmiştir.[4]

Bu konuda zikredilenlerin en sahihi, İmam Asım b. Ebi’n-Nucud rahimehullah’ın şu sözüdür:

أَوَّلُ مَنْ وَضَعَ النَّحْوَ أَبُو الأَسْوَدِ الدُّؤَلِي جاءَ إِلَى زِيادِ بِالبَصْرَة فَقالَ: إِنِّي أَرَى العَرَب قَد خالَطَت هَذِهِ الأَعاجِم وَتَغَيَّرَت أَلْسِنَتهم، أَفَتُأَذِّن لِي أَنْ أَضَع لِلْعَرَبِ كَلاَمًا يَعْرِفُونَ أَوْ يُقِيمُونَ بِهِ كَلاَمهم قَالَ لاَ فَجاءَ رَجُلٌ إِلَى زِيَاد فَقالَ: أَصْلَحَ اللهُ الْأَمِيرَ تَوَفَّي أَبَانَا وَتَرَكَ بَنُونَا فَقالَ زِيَاد تَوَفَّي أَبَانَا وَتَرَكَ بَنُونا؟ اُدْعُ لِي أَبَا الْأَسْوَدِ فَقالَ: ضَعْ لِلنَّاسِ الَّذِي

[3] İbnu’l-Enbari el-Vakf ve’l-İbtida (s.37 no:58) İbn Asakir Tarihu Dımeşk (25/191) İbnu’l-Enbarî, “Arkadaşlarımızdan birisi dedi ki” diyerek sahih bir isnad ile nakletmiştir. Ancak İbnu’l-Enbari’ye bunu aktaran kişi mubhemdir.

[4] Bkz.: İbnu’l-Enbari el-Vakf ve’l-İbtida (1/38, 39) İbn Asakir Tarih (25/189) Ebu’t-Tayyib Abdulvahid b. Ali, Meratibu’n-Nahviyyin (s.24) Zehebî, Siyeru A’lam (4/83-84)

نَهَيْتُكَ أَنْ تَضَعَ لَهُم

"Nahiv ilmini ilk koyan Ebu'l-Esved ed-Duelî'dir. Basra'da Ziyad'a[5] geldi ve dedi ki:

"Ben Arapların şu acemlerle beraber yaşadıklarını ve dillerinin bozulduğunu görüyorum. Bana izin ver de Araplar için konuşmalarını bilip düzeltecekleri sözler ortaya koyayım." O da: "Hayır" dedi. Bir adam Ziyad'a gelip:

"Allah emîri ıslah etsin. Babamız vefat etti ve geride oğullarımızı bıraktı." Ziyad dedi ki:

"Babamız vefat etti ve geride oğullarımızı bıraktı öyle mi? Bana Ebu'l-Esved'i çağırın." Ona da dedi ki: "İnsanlar için seni yasaklamış olduğum şu işi yap!"[6]

Nahiv İlminin Önemi

Yahya b. Atik et-Tufavî rahimehullah şöyle demiştir:

سَأَلْتُ الْحَسَنَ عَنِ الرَّجُلِ يَتَعَلَّمُ الْعَرَبِيَّةَ لِيُقِيمَ بِهَا كَلاَمَهُ وَيُقِيمَ بِهَا الْقُرْآنَ فَقَالَ: لاَ بَأْسَ بِهِ فَإِنَّ الرَّجُلَ يَقْرَأُ الآيَةَ فَيَعْيَا بِوَجْهِهَا فَيَهْلَكُ

"Hasen el-Basrî'ye: "Ey Ebu Said! Kişinin konuşmasını güzelleştirmek ve kıraatini düzeltmek için Arapçayı (nahvi) öğrenmesine ne dersin?" diye sorduğumda dedi ki:

"İyi yapar. Çünkü kişi ayeti yanlış okuyunca yanlış yorumlar ve bundan dolayı helak olur."[7]

---

[5] Ziyad b. Ebîh es-Sekafi, Irak valisi, 53 yılında vefat etmiştir.

[6] **Sahih maktu**. İbnu'l-Enbari, el-Vakf ve'l-İbtida (1/42-43 no:61) el-Askerî el-Evail (s.371) İbn Asakir Tarih (25/189, 194)

[7] **Sahih maktu**. Said b. Mansur Tefsir (38) Ebu Ubeyd Fadailu'l-Kurân (s.350)

Nahvin İlletleri:

Zahir olanı; nahiv kaideleriyle ifade edilmesi mümkün olanlardır. Mesela:

"*Her fail merfûdur*" (yani her öznenin son harekesi ötrelidir) kaidesi gibi.

Gizli olanı: kaidenin sebebinin açıklanmasıdır. Mesela failin (öznenin) neden merfu (ötreli) olduğunu, mef'ulün (nesnenin) neden mansub (üstünlü) olduğunu bilmek gibi. Buna illetin illeti denilir. Öğrenilmesi zorunlu değildir. Önemli olan sözün kurallarını bilmektir.

Kelâm

Kendi başına tam ve yeterli bir mana ifade eden cümledir. Mesela:

(مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) "Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın rasulüdür."

Cümle:

Mürekkeb (bileşik) sözdür. Cümle;

1- İsim ile başlıyorsa isim cümlesidir. Mesela:

(خَالِدٌ مُجْتَهِدٌ) "Halid çalışkandır."

2- Fiil ile başlıyorsa fiil cümlesidir. Mesela:

(قَامَ سَعِيدٌ) "Said kalktı"

3- Zarf edatı ile başlıyorsa zarf/haber cümlesidir. Mesela:

Hatib, el-Fakih ve'l-Mutefekkih (197) el-Mustagfiri Fadailu'l-Kur'an (102) Beyhakî Şuabu'l-İman (2/260)

(فِي الدَّارِ رَجُلٌ) "Evde bir adam vardır"	(عِنْدَكَ ضَيْفٌ) "Yanında bir misafir vardır"

Bu cümlelerde haber (yüklem), mubtedadan (özneden) önce geldiği için, "vardır" manasını katmıştır.

Söz (Kavl):

Bir manaya delalet eden lafızdır.

Kelime

Tek başına söz veya kastedilen manayı ifade etmek için konulan lafız demektir. Arap dilinde "kelime"; ifade belirten cümle manasında kullanılmaktadır.

Kelam cümlelerden oluşur. Cümle, kelimelerden oluşur. Kelime harflerden oluşur.

Kelimenin Kısımları

1- Harf

2- İsim

3-Fiil

1- HARF

Harf; zamana bağlı olmaksızın, başka kelimeyle birlikte manaya delalet eder. Harfler; “Hurufu’l-Meânî” ve “Hurufu’l-Mebânî” diye iki kısımdır.

1- Hurûfu’l-Mebânî

Arap alfabesindeki harflere; “Hurufu’l-mebânî” (bina harfleri) denmektedir. Bunlar da iki kısma ayrılır:

a- Şemsî harfler:

(ت)	(ث)	(د)	(ذ)	(ر)	(ز)	(س)
(ش)	(ص)	(ض)	(ط)	(ظ)	(ل)	(ن)

(ال) takısı aldığı zaman (ل) harfi telaffuz edilmez, (ا) harfi, başına geldiği ismin ilk harfine eklenerek, bu ilk harf çift okunur. Mesela:

(الثَّمَن)	(الطَّوِيل)	(الضَّال)	(اللَّيْل)

b- Kamerî harfler:

(أ)	(ب)	(ج)	(ح)	(خ)	(ع)	(غ)
(ف)	(ق)	(ك)	(م)	(ه)	(و)	(ي)

Kamerî harflerden biri ile başlayan ismin başına (ال) gelirse (أَلْ)

olarak okunur. Mesela:

(اَلْكِتَابُ)	(اَلْعَرَبُ)	(اَلْهُدَي)	(اَلْأَرْضُ)

2- Hurûfu'l-Meânî

Fiil ve isimler arasında bağlantı sağlayan harflere ise "Hurufu'l-meânî" (mana harfleri) denmektedir. Mesela:

(بَلْ)	(هَلْ)	(لَمْ)	(فِي)

Bunlardan isimle özel olanlar, fiil ile özel olanlar ve ikisi arasında müşterek olanlar vardır.

Alameti:

Harfin alameti; isim veya fiil alametlerinden herhangi bir şeyi kabul etmemesidir.

2- İSİM

İsim: Kendi başına bir manaya delalet eder, belli bir zamana bağlı değildir. İki türü vardır:

1- Şahıs olan isimler: Mesela;

(زَيْدٌ)	(رَجُلٌ)	(فَرَسٌ)	(حَجَرٌ)	(بَلَدٌ)

2- Şahıs olmayan isimler: Mesela

(الضَرْب) vurmak	(الأَكْل) yemek	(العِلْم) ilim
(الوَقْت) vakit	(اليَوْم) gün	(السَّاعَة) saat

İsmin Alametleri:

1- Nida ifade eden (يَا) harfinden sonra gelmesi: Mesela:

(يَا إِبْرَاهِيمُ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا) "**Ey İbrahim! Rüyayı doğruladın**." (Saffat 104, 105)

2- Tenvin alması: Mesela:

(مُحَمَّدٌ) Muhammed	(صَالِحاً) Salih	(قَوْمٍ) Bir Topluluk

3- Marifelik harfi olan (ال) takısını alması: Mesela:

(الحَمْدُ) Övgü	(الكِتَابُ) Kitab	(الحَجُّ) Hac

4- Kendisine bir şey isnad edilmesi veya kendisi hakkında haber verilmesi: Mesela:

(آمَنْتُ) “Ben iman ettim”	(وجاءَ رَجُلٌ) “Bir adam geldi”

5- İzafe kabul etmesi: Mesela

(رَسولُ اللَّهِ) “Allah’ın rasulü”

Tembih: Bir fiil isme izafe edilmiş ise, fiil masdar olarak yorumlanır. Mesela:

(يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ) “**Sadıklara fayda veren bir gün**” (Maide 119) kavli şu şekilde yorumlanır: (يَوْمُ نَفْعِ الصَّادِقِينَ) “Bu, sadıklara fayda günüdür”

6- Cer harfi alması: Mesela:

(إلَى قَوْمٍ) Topluluğa	(بِالعُقُودِ) Akitlerle	(فِي الجَنَّةِ) Cennette

3- FİİL

Fiil; bir zamana bağlı olarak manaya delalet eder.

Fiilin Kısımları:

1- Mazi (Geçmiş zaman)

2- Emir

3- Muzari (Geniş zaman)

* Şimdiki zaman (Hâl) ve gelecek zaman (istikbâl) kipleri, geniş zaman kapsamı içindedir.

1- Mazi (Geçmiş Zaman) Fiil

Mazi Fiilin Alametleri:

1- Dişillik takısı olan cezimli (تْ) harfini kabul etmesi. Mesela:

(آمَنَتْ) İman etti	(نِعْمَتْ) sevindi	(بِئْسَتْ) üzüldü

2- Sonuna fail (özne) takısı olan (ت) harfini kabul etmesi. Mesela:

(جَعَلْتُ) yaptım	(جِئْتِ) Geldin (dişil)	(عَلِمْتُمْ) Bildiniz
(أَنْعَمْتَ) Nimet verdin	(شِئْتُما) İkiniz dilediniz	(اتَّقَيْتُنَّ) Sakındınız (Dişil)

Mazi Fiilin Delaleti

1- Asıl olan, geçmiş zamana delalet etmesidir.

2- İnşa[8] kastedilirse (أَفْعَلُ) "Yapıyorum" manasında hal (şimdiki zaman) cümlesine döner. Mesela şu ifadelerde olduğu gibi:

(بِعْتُ) Sattım/Satıyorum	(اشْتَرَيْتُ) Satın aldım/alıyorum	(زَوَّجْتُ) Evlendim	(قَبِلْتُ) Kabul ettim/ediyorum

Bu mana Türkçe'de; "sattım gitti", "aldım gitti", "Tamam, kabul ettim" şeklinde kullanılmıştır. Geçmiş zaman değil, hâlin (şimdiki zamanın) ifadesidir.

3- Aşağıda belirtilen karinelerden biri ile gelecek zaman ifadesine döner:

a- Sözün akışı talep ifade ediyorsa. Mesela:

(غَفَرَ اللَّهُ لَكَ) Allah seni bağışlasın	(عَزَمْتُ عَلَيْكَ إِلَّا فَعَلْتَ) Bunu mutlaka yapmanı istiyorum.

b- Sözün akışından vaad anlaşılıyorsa. Mesela:

(إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ) "**Biz sana Kevser'i verdik** (vereceğiz)"

c- Sözün akışından gelecek zaman anlaşılıyorsa. Mesela:

(يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ) "**O, kıyamet gününde de kavminin önünde gider ve onları ateşe götürür**." (Hud 98)	(وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ) "**Sûr"a üfürüleceği gün… korkar**" (Neml 87)

[8] Söz, ya haberdir ya da inşâ'dır. **Haber**, sözü söyleyen için "Sözünde doğrudur" veya "Yalancıdır" denmeye elverişli söze denir. Mesela: "Ahmed geldi" sözü bir haberdir. **İnşâ** ise, sözü söyleyen için "Sözünde doğrudur" veya "Yalancıdır" denmeye elverişli olmayan söze denir. Mesela: "Kitabı bana ver" sözü inşâ'dır.

d- (لا) harfiyle nefiy. Mesela:

(لاَ نُدْنا كُم) "Sizi korumayız"

e- Mazi fiilden önce kasem (yemin) için (إِنْ) harfi gelirse. Mesela:

(وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ) "**Onlar yerlerinden oynarsa, Allah'tan başka hiç kimse onları tutamaz**" (Fatır 41)

Yani (مَا يُمْسِكُهُمَا) "Onları tutamaz" demektir.

Mazi Fiilin İ'râbı (Harekelenmesi)

Mazi fiilin binâ'da üç hali vardır:

1- Üstün. Bu asıldır. Mesela:

(ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا) "**Allah bir misal verdi**"

Mazi fiilde asıl olan üstünle harekelenmesi olduğu için (ضَرَبَ) fiili üstünlü gelmiştir.

2- Ötre: Çoğul vav'ı ile bağlantılı olduğu zaman harekesi ötre olur. Mesela:

(الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) "**İman edenler ve salih ameller işleyenler**…"

Bu fiillerin sonlarında çoğulluk ifade eden (وا) harfleri olduğu için fiilin

sonu ötreli olmuştur.

3- Ötre ile harekeli olan zamir (özne) ile bağlantılı olduğu zaman sakin (cezimli) olur. (Mütekellim, muhatab ve muhataba (ت)'sı, çoğul zamir (ناَ)'sı veya dişillik (ن)'u gibi.) Mesela:

(قُمْتُ)	(قُمْتَ)	(قُمْتِ)	(قُمْناَ)	(قُمْنَ)
"Kalktım"	"Kalktın"	"Kalktın"	"Kalktık"	"Kalktılar"

2- Emir Fiili

Emir Fiilinin Alameti

Emir fiilinin iki terkibden oluşan tek bir alameti vardır.

1- Talebe delalet etmesi

2- Dişi muhatap takısı olan (ي) harfini kabul etmesi: Mesela:

(يَامَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ) "**Ey Meryem! Rabbinin huzurunda dur; secde et ve rükû edenlerle birlikte rükû et**" (Al-i İmran 43)

Eğer talep olduğu anlaşılır, fakat (ي) harfini kabul etmezse, bunun emir fiilinin ismi olduğu anlaşılır. Mesela:

(صَهْ) "Hişt" (sessiz ol)	(مَهْ) "Bırak, yeter"

Eğer (ي) harfini kabul ediyor, fakat talebe delalet etmiyorsa bu muzarî (geniş zaman)dır. Mesela:

(تَقُومِين) kalkarsın (dişi)	(تأكُلينَ) yersin (dişi)

Emir Fiilinin İ'râbı (Harekelenmesi)

Emir fiilinin binâda üç durumu vardır:

1- Sükûn (cezim) ki bu asıldır. Mesela:

(اسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ) "**Elini cebine sok**" (Kasas 32)

2- İlletli kelime olduğu zaman son illet harfinin hazf edilmesi

(kaldırılması). Kelimede illet harfleri olan (ا) (و) veya (ى) harfleri bulunuyorsa ona “Mu’tell” (illetli) kelime denir. Mesela:

(ادْعُ) “Seslen, dua et, çağır” Burada (دعو) veya (دعى) kelimesi illetli bir fiil olduğu için sonundaki illet harfi olan (و) veya (ى) harfi hazfedilmiştir.
(اخْشَ) “Kork!” Kelimenin aslı (خشى) şeklindedir. İllet harfi hazfedilmiştir
(اتَّقِ) “Sakın!” Kelimenin aslı (تقى) şeklindedir. İllet harfi hazfedilmiştir

3- İkillik ifade eden (ا), çoğulluk belirten (و) veya muhatabın dişi olduğunu gösteren (ى) harfine bitişik olduğu zaman (ن) harfinin hazfedilmesi. Mesela:

(اهْبِطا) “İkiniz inin” Kelimenin aslı (اهبطان) iken, emir kipine gelmesi için sonundaki (ن) harfi hazfedilmiştir.
(افْعَلُوا) “Yapın” Kelimenin aslı (افعلون) iken, emir kipine gelmesi için sonundaki (ن) harfi hazfedilmiştir
(فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا) “**Ye, iç; gözün aydın olsun**” (Meryem 26)
Kelimenin aslı (فكلين) (واشربين) ve (وقرين) iken emir kipine gelmesi için sonlarındaki (ن) harfi hazfedilmiştir.

3- Muzârî (Geniş Zaman) Fiil

Muzari Fiilin Alâmeti:

1- Baş tarafına (لَمْ) harfinin gelmesi. Mesela:

(لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ) "**Doğmamış, doğurulmamıştır**." (İhlas 3)

2- Baş tarafına (سَوْفَ) harfinin veya gelecek zaman ifade eden (س) harfinin gelmesi. Mesela:

(سَوْفَ تَعْلَمُونَ) "**Yakında bileceksiniz**" (Tekasur 3, 4)	(سَيَعْلَمُونَ) "**İleride bilecekler**" (Kamer 26)

3- Baş tarafında (لَنْ) harfinin gelmesi. Mesela:

(لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ) "**Kaçış size fayda vermeyecek**." (Ahzab 16)

4- Baş tarafına muzaraat harflerinden birinin gelmesi.

Muzaraat harfleri (انيت) kelimesinde bir araya gelmiştir. Bu muzaraat harfleri mazi fiilin başına geldiği zaman muzari (geniş zaman) olurlar. Mesela:

(أَعْلَمُ)	(نَقُصُّ)	(يَجْمَعُ)	(تَنُوءُ)
Biliyorum	Anlatıyoruz	Topluyor	Uzaklaşıyorsun

Muzari Fiilin Delaleti:

1- Hâl'den (Şimdiki zamandan) çeviren bir karine sebebiyle muzari sigası yalın kalırsa, muzarilik (geniş zaman) ifade eder.

2- Hâl'in (Şimdiki zamanın) kastedildiğine dair bir karine varsa kesin olarak o hâl'dir. Mesela:

(الحينَ؟) "Şimdi mi?"	(الَا تَرَانِي أُكَلِّمُهُ الآنَ؟) "Şu an onunla konuştuğumu görmüyor musun?"

Burada (الآنَ) "şu an" kelimesi hâl (şimdiki zaman) kalıbını açıkça göstermektedir.

3- Aşağıdaki karinelerden biri sebebiyle gelecek zaman kastedilebilir:

a- Gelecek zaman zarfı ile bağlıysa. Mesela:

(أَزُورُكَ اِذا تَزُورُنِي) "Beni ziyaret ettiğinde, ben de seni ziyaret edeceğim."

b- Lafzî veya manevî bir karine ile talebe delalet ediyorsa. Mesela:

(لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ) "**Varlıklı olan kimse, nafakayı versin**" (Talak 7)

Bu lafzî karinedir. Nafakanın verilmesi açıkça talep edilmiştir.

(وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ) "**Analar…emzirirler**" (Bakara 233)

Bu da manevî karinedir. Anaların emzirmesi, haber kipinde talep edilmiştir.

c- Vaade delalet ediyorsa, mesela:

(يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ) "**Dilediğini bağışlar: dilediğine de azâb eder.**" (Al-i İmran 129, Maide 18, Fetih 14)

d- Pekiştirme edatı ile birlikteyse. Mesela:

(لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ) "**Velisine söyleyelim**" (Neml 49)

e- Beraberinde terecci (umut) edatı varsa. Mesela:

(لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ) "**Belki göklerin kapılarına erişirim**" (Mumin/Gafir 36)

f- Beraberinde karşılık verme edatı varsa. Mesela:

(مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ) "**Her kim bir Kötülük işlerse, o yüzden cezalandırılır**" (Nisa 123)

g- Beraberinde nasb harfi varsa. Mesela:

(أَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ) "**Mallarımız hakkında dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi…**" (Hud 87)

4- Önünde aşağıdaki edatlardan biri bulunduğunda süreklilik manasına döner:

a- Nefiy için olan (لَمْ) Mesela:

(أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا) "**Kendilerinden önce nice nesiller helak ettiğimizi görmüyorlar mı**?" (En'âm 6)

b- Nefiy için olan (لَمَّا) Mesela:

(كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ) "**Hayır, o Allah'ın kendisine emrettiğini yine de yerine getirmemiştir**." (Abese 23)

c- Şart için olan (لَوْ) Mesela:

(وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ) "**Eğer Allah, insanları haksızlıkları yüzünden cezalandırsaydı**" (Nahl 61)

d- Başında (إِذْ) edatı olduğunda. Mesela:

(وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ) "**Hani sen, Allah'ın kendisine nimet verdiği kimseye diyordun**…" (Ahzab 37)

e- Başında (رُبَّمَا) edatı olduğunda. Mesela:

(رُبَّمَا يَفْعَلُ الانْسَانُ مَا لا رَغْبَةَ لَهُ فِيهِ) "Bazen insan istemediği şeyler yapar."

Muzari Fiilin İ'râbı (Harekelenmesi):

Muzari' fiilin binâ ve i'râbda[9] üç hali vardır:

1- Sükûn (Cezim) üzere binâ. Bu, dişillik ifade eden (نَ) harfi ile bitişik olduğu zaman olur. Mesela:

(يُرْضِعْنَ) "(Kadınlar) **emzirirler**" (Bakara 233) Kelimenin sonundaki (نَ) harfi dişilik belirtmektedir. Bu harf sebebiyle (عْ) harfi cezimli olmuştur.

Şu ayette de aynı durum söz konusudur:

(إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ) "**Onların** (kadınların) **bağışlaması**" (Bakara 237)

Burada (نَ) harfinden önceki (و) harfi sakin (harekesiz) gelmiştir.

2- Feth (üstün) üzerine binâ. Bu da te'kid (pekiştirme) için olan (نَّ) harfi ile bitişik olduğu zaman olur. Mesela:

(كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ) "**Hayır, aslâl O, mutlaka atılacaktır**" (Humeze 4)

Kelimenin aslı (نبَذ) iken, te'kid için sonuna (نَّ) harfi gelmiştir. Bundan dolayı son harfinin harekesi üstün olmuştur.

[9] Binâ ve i'rab'ın açıklaması ileride mustakil başlık altında gelecektir.

Fiil ile (ن) harfi arasında ikillik ifade eden (ا) harfi veya çoğulluk ifade eden (و) harfi ya da muhatabın dişiliğini ifade eden (ي) harfi varsa fiil mu'rab[10] olur. Yani duruma göre harekesi değişir. Mesela:

(لَتُبْلَوُنَّ) "**Herhalde imtihana çekileceksiniz**" (Ali İmran 186)

Burada çoğulluk ifade eden (وُ) harfi bulunduğundan harekesi ötre olmuştur. (تَرَيِنَّ) "**Görecek olursan**" (Meryem 26) Burada muhatabın dişiliğini ifade eden (ي) harfi bulunduğu için harekesi esre olmuştur.

3- Geçen bu iki durum dışında i'rab olur. Yani ileride ayrıntı gelecek olan irab kaidelerine göre harekesi değişir.

[10] Mu'rab olması; son harfinin harekesinin amiller sebebiyle değişmeye açık olmasıdır.

İ'RÂB VE BİNÂ

İ'râb:

Lügatte i'rab; bir şeyi açıklamaktır. Birisi arapça konuştuğunda:

(أَعْرَبَ فُلانٌ) "Falan i'rab yaptı" denilir.

Istılah (terim) olarak ise; kelimenin sonunun bir âmilden etkilenerek değişmesidir.

Bir kelimenin **mebnî** olması; son harfinin harekesinin değişmemesi, **mu'rab** olması ise; i'rab kurallarına göre son harfinin harekesinin değişmesidir.

Mu'rablar (Son Harekesi Değişenler):

1- Mebnî olanlarda gelen belirli isimler dışında, isimlerin geneli mu'rabdır.

2- Dişillik belirten veya pekiştirme belirten (ن) harfi ile bitişik olmayan muzari' (geniş zaman) fiilleri mu'rabdır.

Binâ:

Istılah (terim) olarak binâ; kelimenin sonunun tek bir halde olmasıdır. Böyle kelimelere "**mebnî**" denir. Mebnî kelimeler tenvin almazlar.

Mebnîler (Son Harekesi Tek Halde Olanlar):

1- Bütün harfler.

2- Fiiller:

a- Mazi fiil

b- Emir fiil

c- Dişilik belirten veya pekiştirme belirten (نْ) harfi ile bitişik olan muzari fiil

3- Şu altı türden olan isimler:

a- Gizli özneler

b- Şart isimleri

c- İstifham (soru) isimleri

d- İşaret isimleri

e- Fiil isimleri

f- İlgi zamirleri

İ'râb Türleri

Kısımları:

1- İsim ve fiil arasında müşterek olanlar. Bunlar iki çeşittir:

a- Ref' (son harfinin harekesinin ötreli olması): Şunlar merfû/ötreli olur:

* Mübteda (özne),
* Haber (yüklem),
* (كَانَ) ve benzerlerinin ismi,
* (إِنَّ) ve benzerlerinin haberi,
* Fail (özne),
* Naibu'l-fail (dolaylı özne)
* Muzari (geniş zaman) fiil (Nasbeden/son harfin harekesini üstün yapan ve cezmeden/son harfin harekesini cezim yapan amiller bulunmadığı zaman)

Ref'de asıl olan ötre ile harekelenmektir. Mesela:

(يَقُومُ النَّاسُ) "**İnsanlar kıyama dururlar**" (Mutaffifin 6)

Burada görüldüğü gibi, amilden etkilenmemiş olan muzari fiil olan (يَقُومُ) kelimesinin son harfi ötrelidir. (النَّاسُ) kelimesi de fail olduğu için, son harfi ötrelidir.

b- Nasb (son harfinin harekesinin üstünlü olması): Şunlar mansub/üstünlü olurlar:

* (كَانَ) ve benzerlerinin haberi,

* (إِنَّ) ve benzerlerinin ismi

* Mefûller (nesneler),
* Muzari fiiller (önünde nasp eden bir amil bulunduğu zaman)

Nasb'da asıl olan üstün ile harekelenmektir. Mesela:

(لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا) "**Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır**" (Hac 37)

Burada (لَنْ) muzari fiili nasb eden bir edat olduğu için muzari fiil olan (يَنَالَ) kelimesinin son harekesi üstün olmuştur. (اللَّهَ) lafzı mef'ul (nesne) olduğu için son harfinin harekesi üstün olmuştur. (لُحُومُ) kelimesi ise fail (özne) olduğu için son harfinin harekesi ötreli olmuştur.

2- İsimle özel olanlar ki bu cer'dir.

Cer'de asıl olan esre ile harekelenmesidir. Mesela:

(نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ) "**O size kitapta indirmiştir…**" (Nisa 140)

Burada (فِي) cer harfi olduğu için, kendisinden sonra gelen isim olan (الْكِتَابِ) kelimesinin son harfinin esre ile harekelenmesine sebep olmuştur.

3- Muzari (geniş zaman) fiili ile özel olanlar ki bu da cezmdir.

Cezm'de asıl olan sükûndur. Mesela:

(أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى) "**Allah'ın gördüğünü bilmiyor mu**?" (Alak 14)

Burada (يَعْلَمْ) kelimesi muzari fiil olup, (لَمْ) edatı, muzari fiili cezm eden bir âmil olduğu için son harfinin harekesi cezm olmuştur.

KAİDELERİN DIŞINDA KALANLAR

İ'rabda asıl olan; ötre ile ref' olması, üstün ile nasb olması, esre ile cer olması ve sükûn ile cezm olmasıdır. Lakin aşağıda gelecek olan yedi durum bu kaidenin dışındadır:

1- (ات) Harfleriyle Çoğul Olması

Çeşitleri:

1- Sonu dişillik ifade eden (ة) ile biten tekiller. Mesela:

فاطمة	طلحة	ثَمَرَة	نسَّابة	بِنْت	أُخْت

Bu kelimelerin çoğullarında sonuna (ا) ve (ت) harfleri gelerek çoğul olurlar. Buna kuralsız çoğullarıyla şu kelimeler aykırıdır:

شاة	شَفَة	أَمَة

Kural dışı olan bu kelimeleri çoğul yapmak için sonuna (ا) ve (ت) harfleri getirilmez.

2- Özel dişil isimler. Mesela:

عَفراء	سُعدى	زَينب

3- Akıl sahibi olmayan eril sıfatlar. Mesela:

(رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ) “**Sabit yüksek dağlar**” (Murselat 27)	(وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ) “**Sabit kazanlar**” (Sebe 13)	(أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ) “**Sayılı günler**” (Bakara 184)

4- Akıl sahibi olmayan eril tasgir edilmiş isimler. Mesela:

(دُرَيْهِمَات) “Dirhemcikler”	(فُلَيْسَات) “Paracıklar”

5- (أَفْعَل) veya (فَعْلان) vezninde erili olmayan, (ا) harfiyle dişil olan cins isimler. Mesela:

(حُبلى : حُبليَات)	(صحراء : صَحْراوات)

Ama (حمراء) ve (سَكْرى) kelimeleri (ا) ve (ت) harfleri ile çoğul olmazlar. Çünkü bunların erilleri: (أَحْمَر) ve (سَكْران) şeklindedir.

İ’râbı:

Ötre ile merfu olur, esre ile mansub olur ve yine esre ile mecrur olur. Mesela:

(رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ) “**Dereceleri yükselten**” (Mu’min/Gafir 15)	(كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ) “**Kötülükler kazanmış olanlar**” (Yunus 27)	(فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ) “**İçlerinde güzel huylu, güzel yüzlüler vardır**” (Rahman 70)

2- Gayri Munsarif (Kural Dışı) Olanlar

Gayri Munsarifin Alameti:

Tenvin kabul etmemesidir. Mesela:

(إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى آدَمَ) “**Muhakkak Allah Âdem’i seçti**” (Al-i İmran 33)

(يَابَنِي آدَمَ) “**Ey Âdemoğulları**!” (A’raf 26)	(وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ) “**Âdem rabbine isyan etti**.” (Tâhâ 121)

Bu ayetlerde (آدَم) kelimesi, kural dışı olup nekre geldiği halde tenvin almamıştır.

İ’râbı:

Ötre ile merfu olur, üstün ile mansub olur ve yine üstün ile mecrur olur. Mesela:

(إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ) “**Muhakkak ki bu Süleyman’dandır**” (Neml 30)

Bu ayette (مِنْ) cer harfi olduğu halde, kendisinden sonra gelen, kural dışı olan ismi üstün ile mecrur yapmıştır.

Bunlar, şu iki durumda esre ile mecrur olurlar:

1- İzafe olundukları zaman. Mesela:

(فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ) “**En güzel biçimde**” (Tîn 4)

Burada (تَقْوِيمٍ) kelimesi muzafun ileyh olduğu için esre ile mecrur olmuştur.

2- (الْ) takısı ile marife olduğu zaman. Mesela:

(كَالْأَعْمَى وَالْأَصَمِّ) "**Kör ve sağır gibi**" (Hud 24)

Burada (وَالْأَصَمِّ) kelimesi marife olduğu için, cer harfi olan (كَ) harfinden etkilenerek, esre ile mecrur olmuştur.

Sarfı Engelleyen (Kural Dışına Çıkaran) Türler:

1- Fiil vezninde gelen özel isimler. Mesela:

(أَحْمد)	(يَزيد)	(يَشكُر)	(تغْلِب)

2- Sonu (وَيْهِ) ile bitmeyen terkipli (bileşik) özel isimler. Mesela

(بعلَبَكَّ)	(حَضْرَمَوت)	(مَعْدي كَرِب)

3- Yabancı (arapça olmayan) özel isimler. Mesela:

(إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ) "**İbrahim, İsmail ve İshak**" (Bakara 133)

Bunda iki şart vardır:

a- Acem dilinde özel isim olup, Arap dilinde de özel isim olarak kullanılması gerekir. Eğer kişinin ismi:

(دِيباَج) (لِجَام) (نِيْرُوز) (قَالُون) (بُنْدَار) şekillerinde ise, bu gibi isimler kurallara uyar. Çünkü bunlar Arap dilinde özel isim olsa da, acem dilinde özel isim değillerdir.

b- Kök harfi üçten fazla olmalıdır. Bu yüzden (نوحٌ) ve (لوطٌ) isimleri kurallara uyar.

4- Adl (değişim). Bu da, bir kelimeyi müsemması olan başka bir şeyle isimlendirmektir. Bunlar beş kelimedir:

a- (فاَعِل) vezninden; (فُعَل) veznine değiştirilmiş olan özel isimler. Bunlar da Arap dilinde şu on dört isimdir:

هُبَل	ثُعَل	مُضَر	زُفَر	عُمَر
قُثَم	جُشَم	قُزَح	عُصَم	زُحَل
بُلَع	دُلَف	جُحَا	جُمَح	

Diğerleri, bu özel isimlerin veznine göre kıyas edilir.

b- Özellikle Temim lehçesinde (فَعال) vezninde olan dişil özel isimler. Mesela:

(رَقاش)	(سَجاح)	(قَطام)	(حَذام)

c- Eğer (سَحَرَ) kelimesiyle bir gün veya bir tarihle sınırlı malum bir vakit kastedilirse şöyle dersin:

(جِئْتُكَ يَومَ الجُمعةِ سَحَرَ) "Sana Cuma günü seher vaktinde geldim."

Burada (سَحَرَ) kelimesi, belli bir tarihle sınırlandığı için kural dışı olmuş, harekeleri i'raba uymamıştır.

Eğer bu şekilde gün ve tarihle sınırlanmazsa kurallara uyar. Mesela:

(نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ) "**Onları seher vaktinde kurtardık**" (Kamer 34)

Burada (سَحَرَ) kelimesi belli bir tarihle sınırlanmadığı için kurala uymuş, cer harfi olan (بِ) harfi sebebiyle tenvinli esre almıştır.

d- Sayılara özel, (فُعال) veya (مَفْعَل) vezninde olan sıfatlar. Mesela:

(مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ) “**İkişer, üçer ve dörder**” (Nisa 3)

Burada sayılar; “Birden dörde kadar” demektir.

e- (الأخرى) kelimesinin çoğulu olan (أُخَر) kelimesi. Mesela:

(فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ) “**Sayılı olarak başka günler vardır**” (Bakara 184, 185)

5- Dişili; (فَعْلى) veya (فَعْلاء) vezninde olan sıfatlar. Mesela:

(أَحْمَر) “kızıl” dişili: (حمراء)	(سَكْران) “sarhoş” dişili: (سَكْرى)

Dişili; dişilik ifade eden (ة) ile biten kelimeler kurallara uyar. Mesela:

(حَبْلان) Öfke dolu, dişili: (حَبلَانة)	(أَرْمَل) Dul, dişili: (أرملة)

6- Sonunda fazladan (ان) harfleri olan özel isimler. Mesela:

(وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ) “**Süleymanla beraber teslim oldum**” (Neml 44)

(ان) harflerinin fazlalık oluşunun alameti; Elif ve nun harflerinden önce ikiden fazla harf bulunmasıdır. Eğer fazlalık olan bu iki harften önce şeddeli bir harf varsa kurala uyması da, uymaması da mümkündür. Mesela:

(حسَّان) kelimesi gibi. Zira bu kelime, (الحُسْن) kelimesinin

mübalağası olarak gelirse vezni: (فعَّال) kalıbıdır. Bu, fazlalık olmadığı için kurala uyar. Eğer (الحِسّ) kelimesinden türemişse (ان) harfleri fazlalık olur ve kurala uymaz.

7- Dişillik. Bu da üç kısımdır:

a- Sonu (ا) (ى) (ء) harfiyle dişil olan bütün dişil isimler. Mesela:

(أولياء)	(سُكارى)	(حَمراء)	(حُبلى)

b- Dişillik için olan ve hem dişil hem de eril için kullanılan: (ة) harfi eki almış bütün özel isimler. Mesela:

(فاطمة)	(طلحة)

c- Dişiler için kullanılan bütün dişil özel isimler. Mesela:

(سَمَر)	(زينب)	(سُعاد)

Uyarı: Bu üçüncü kısımdaki dişil özel isimler üç harfli olup, ortadaki harfi sakin (cezimli) ise kurala uyması da, uymaması da mümkündür. Mesela:

(جُمْل)	(دَعْد)	(هِنْد)

8- Sonuna fazladan (ا) (ى) (ء) harfi gelen özel isimler. Mesela:

(أَرْطى) Bu, kumda yetişen bir ağacın ismidir.

9- (مَفاعِل) veya (مَفاعِيل) vezninde olan çoğul isimler. Bunların

(م) harfiyle başlayıp başlamaması fark etmez. Baş tarafının üstünlü ve (ا) harfinden sonra gelenin esreli gelmesi şarttır. Mesela:

(مَساجِدُ) Mescidler	(مساكِين) Miskinler	(صَوامِع) Savma'alar

(عناقِيد) Salkımlar	(أساور) Bilezikler	(أباريق) İbrikler	(سَراويلَ) Şalvarlar

3- Beş İsim (Esmâu'l-Hamse)

Bu beş isim şunlardır:

Merfû	Mansub	Mecrur	Yalın
(أَبُو)	(أَبَا)	(أَبِي)	(أَبْ) Baba
(أَخُو)	(أَخَا)	(أَخِي)	(أَخ) Kardeş
(حَمُو)	(حَمَا)	(حَمِي)	(حَم) Kayın baba
(فُو)	(فَا)	(فِي)	(فَم) Ağız
(ذُو)	(ذَا)	(ذِي)	(ذُو) Sahib

İ'râbı:

(و) harfiyle merfu olur, (ا) harfiyle mansub olur ve (ي) harfiyle mecrur olur. Bunun için üç şart vardır:

1- Mütekellimi ifade eden (ي) harfinden başkasına izafe edilmiş olmalıdır. Mesela:

(مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ) "**Senin baban kötü bir kişi değildi**" (Meryem 28)	(وَجَاءُوا أَبَاهُمْ) "**Babalarına geldiler**" (Yusuf 16)	(يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ) "**Babanız yalnız size yönelsin**" (Yusuf 9)

İzafe olmadığı veya mütekellim için olan (ي) harfine izafe edilmediği zaman harekelerle i'rab olur. Mesela:

(وَهَذَا أَخِي) "**Bu da kardeşimdir**" (Yusuf 90)	(ائْتُونِي بِأَخٍ) "**Bana kardeşi getirin**" (Yusuf 59)	(إِنَّ لَهُ أَبًا) "**Muhakkak bunun bir babası var**" (Yusuf 78)
(فَأُوَارِيَ سَوْءَةَ أَخِي) "**Kardeşimin cesedini gömmekten**" (Maide 31)	(سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ) "**Bundan önce kardeşi de çalmıştı**" (Yusuf 77)	(إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ) "**Babam seni çağırıyor**" (Kasas 25)

2- Tekil olmalıdır. Eğer ikil olursa ikil olarak i'rab olur. Kurallı çoğul olursa; kurallı eril çoğul olarak i'rab olur. Eğer kuralsız çoğul olursa harekelerle i'rab olur.

3- Tasgir edilmiş olmamalıdır. Eğer tasgir edilmişse harekelerle i'râb olur. Mesela:

(مَرَرْتُ بِأُخَيِّكَ وأُبَيِّكَ) Kardeşçiğine ve babacığına uğradım.	(رأيتُ أُخَيَّكَ وأُبَيَّكَ) Kardeşçiğini ve babacığını gördüm	(هذا أُخَيُّكَ وأَبَيُّكَ) İşte kardeşçiğin ve babacığın

4- Musenna (İkil)

Sonundan ayrılması mümkün olan fazlalık ile ikilliğe delalet eden kelimedir.

İ'râbı:

(ا) harfiyle merfu olur, (ي) harfiyle mansub ve mecrur olur.

Mesela:

(خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ) "**Yeri iki günde yaratan**" (Fussilet 9)	(وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ) "**İki şahit bulundurun**" (Bakara 282)	(قَالَ رَجُلَانِ) "**İki adam dedi ki**" (Maide 23)

Şu şekilde olan müsennâ (ikil) kelimeler i'râb olurlar:

1- Aslen ikil olan, lakin tekil gibi kullanılan lafızlar.

Mesela:

(البَحْرَين) Bahreyn (Ülke)	(الكَلْبَتَيْن) Kerpeten

2- (اثْنانِ) ve (اثنَتان)

Mesela:

(وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ) "**Deveden de iki**" (En'am 144)
(فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا) "**Hemen ondan on iki pınar fışkırdı**" (Bakara 60)
(وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا) "**Biz içlerinden on iki nakib göndermiştik**" (Maide 12)

3- Arapçada, taglib yoluyla ikil kullanılanlar.

Mesela:

Anne ve baba: (الأبوَين)	Ebu Bekr ve Ömer (r.a.): (العُمَرَين)
Güneş ve ay: (القَمَرَيْن)	Tatlı ve tuzlu denizler: (البحْرَيْن)

4- Gizli özneye izafe olarak gelen (كِلا) ve (كِلْتا) kelimeleri.

Mesela:

(إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا) “**Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa**” (İsra 23)

5- (اللَّذانِ) (اللَّتان) (هذان) ve (هاتان) kelimeleri de aynı şekilde ikil olarak irab olunurlar.

5- Düzenli Eril Çoğullar

İkiden fazla olan şeye delalet eden, sonuna çıkarılması musait çoğul eki alan kelimelerdir.

İ'râbı:

(و) harfiyle merfu olur, (ي) harfiyle mansub ve mecrur olur.

Mesela:

(وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ) "**Özür belirtenler geldiler**" (Tevbe 90) Burada (الْمُعَذِّرُونَ) kelimesi çoğul fail (özne) olduğundan merfudur.

(إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ) "**Takvâ sahipleri, mutlaka cennetlerde olacaklar**" (Hicr 45) Burada (إِنَّ) harfi, kendisinden sonra gelen ismi nasp ettiği ve (الْمُتَّقِينَ) kelimesi çoğul özne olduğu için (ي) harfi ile mansub olmuştur.

(وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) "**Ve sadıklarla beraber olun.**" (Tevbe 119) Burada (مَعَ) cer âmili olduğundan, kendisinden sonra gelen (الصَّادِقِينَ) kelimesini (ي) harfi ile mecrur yapmıştır.

Şartları:

1- Çoğul isim, akıl sahiplerine ait olmalıdır.

Mesela:

(زَيدون) Zeyd'ler	(صالحون) Salihler.

Veya muşebbeh (akıl sahibi ismine benzeyen) olmalıdır.

Mesela:

(رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ) "**Gördüm ki onlar bana secde ediyorlardı**" (Yusuf 4)	(قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ) "**İkisi de "İsteyerek geldik" dediler**" (Fussilet 11)

2- Tekilinde dişilik ifade eden (ة) harfi bulunmamalıdır.

Mesela:

(أحمد) Ahmed	(مؤمن) Mu'min

(حَمزة) ve (قائمة) gibi isimler ise i'raba manidir.

3- (بَكْر) ismi gibi özel isim olmalı veya tasgir edilmiş sıfat olmalıdır.

Mesela:

(رُجَيْل) "Adamcık"	(غُلَيِّم) "Oğlancık"	(أُحَيْمِر) "Kızılcık"	(سُكَيران) "Sarhoşçuk"

Yahut da tekili dişillik ifade eden(ة) harfini, dâhil edildiği zaman kabul eden bir sıfat olmalıdır.

Mesela:

(ضارِب) Döven	(مُصْلِح) Düzelten	(مأمون) Güvenilir	(أرْمَل) Dul

Şu kelimelerin çoğulları ise i'raba mani olur:

(رَجُلٌ) Adam	(فتى) Yiğit	(غُلام) Oğlan	(أحمر) Kırmızı
(سكران) Sarhoş	(عانِس) Kız kurusu	(صَبور) Dayanıklı	
(قَتيل) Öldürülmüş	(جَريح) Yaralı		

Kök harflerinin sonunda (ي) harfi bulunan ve bir önceki harfi esreli olan "**menkus**" isimlerin ve sonunda elif-i maksura denilen (ى) harfi gelen "**maksur**" isimlerin çoğulları, son harfi atılarak düzenli çoğul olurlar. Menkus olanlardan (ي) harfi atılır. Mesela:

(القاضي) "kadı" kelimesinden (ي) harfi atılıp (و) harfinden öncesine ötre gelerek çoğulu: (القاضُون) şeklinde merfu olur. Nasp ve cer durumlarında ise (ي) harfinden öncesine esre gelerek çoğulu: (القاضِين) şeklinde olur.

Yine (الأعلى) kelimesi gibi maksur olanlardan elif-i maksure (ى) harfi atılır, lakin (و) veya (ي) harflerinden öncesi üstünlü olarak kalır. Mesela:

(وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ) "**En üstün sizsiniz**." (Al-i İmran 139)	(وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ) "**Ve gerçekten onlar, katımızda seçkinlerdendir**" (Sad 47)

Bu Kurala Tabi Olanlar:

1- Yirmiden doksana kadar akit lafızları. Mesela:

(ثَمَانِينَ جَلْدَةً)	(عِشْرُونَ صَابِرُونَ)
“**Seksen sopa**” (Nur 4)	“**Sabreden yirmi kişi**” (Enfal 65)

2- (أَهْل) kelimesinin çoğulu olan (أَهْلون) kelimesi. Mesela:

(مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ)	(شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا)
“**Ailenize yedirdiğiniz**” (Maide 89)	“**Bizi mallarımız ve ailelerimiz alıkoydu**” (Fetih 11)

3- (أرض) kelimesinin çoğulu olan (أَرَضُونَ) kelimesi.

4- (عَالَم) kelimesinin çoğulu olan (عَالَمونَ) kelimesi. Mesela:

(رَبِّ الْعَالَمِينَ) “**Âlemlerin rabbi**” (Fatiha 2)

5- (ابن) kelimesinin çoğulu olan (بَنُون) kelimesi. Mesela:

(أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ)	(الْمَالُ وَالْبَنُونَ)
“**Rabbiniz, erkek çocukları sizin için mi ayırdı**” (İsra 40)	“**Mal ve oğullar**” (Kehf 46)

Yine beş isimden olan (أبون) (أَخون) ve (ذَوو) kelimeleri de bu şekilde nadiren çoğul kullanılır. Bu şaz bir çoğuldur.

6- (أولو) kelimesi. Bu tekili olmayan bir kelimedir. Mesela:

(وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ)	**"İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler...yemin etmesinler"** (Nur 22)

7- (سَنة) kelimesinin çoğulu olan: (سُنون) kelimesi

8- (أجمعون) kelimesi. Mesela:

(فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ)	(فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ)
"Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler" (Hicr 30)	**"Bunun üzerine onu ve bütün ailesini kurtardık"** (Şuara 170)

Meseleler:

1- İkillik ifade eden (ن) harfi daima esrelidir. Çoğul belirten (ن) harfi ise daima üstünlüdür.

2- İzafe durumunda (ن) harfi atılır. Mesela:

(بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ)	(وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ)	(غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ)
"Bilakis O'nun iki eli de açıktır" (Maide 64)	**"Namaz kılarlar"** (Hac 35)	**"Avlanmayı helal saymaksızın"** (Maide 1)

3- İkil siga veya düzenli çoğul özel isim haline gelirse, bunda iki şekil sahih olur:

a- İkil veya çoğul olarak harflerle irabı

b- (ن) harfi üzerine harekelerle i'rabı.

Mesela bir şahsı: (زيدان) veya (زيدون) diye isimlendirmek gibi.

Allah Teâlâ'nın şu kavli de böyledir:

(إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ)

“**Şüphesiz iyilerin kitabı İlliyyin’dedir. İlliyyun’un ne olduğunu biliyor musun**?” (Mutaffifin 18-19)

Yine (نَصيبِين) (صفِّين) (قِنَّسْرين) ve (فِلَسْطين) kelimeleri de böyledir.

6- Beş Fiil

İkil ifade eden (ا) harfi veya çoğul ifade eden (و) harfi yahut dişi muhatap alameti olan (ي) harfi ile bitişik olan muzari fiillerdir.

Vezinleri şunlardır:

(يَفعَلانِ)	(تَفْعَلانِ)	(يَفْعَلونَ)	(تَفْعَلونَ)	(تَفْعَلين)

İ'rabı:

(ن) harfinin varlığı halinde merfu olur, (ن) harfi atılırsa mansub ve meczum olur. Mesela:

(تَأْمُرِينَ)	(يُؤمِنون)	(تَكْسِبون)	(يَقُومَان)

(فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا)

* Bazen merfu durumda da (ن) harfinin hazfedilmesi sahih olur. Nitekim bir kıraatte:

(قَالُوا سِحْرَانِ يَظَّاهَرَا) "**Dediler ki: "Birbirini destekleyen iki büyücü!**"" (Kasas 48) şeklinde gelmiştir. Yine hadiste:

(لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا) "**İman etmedikçe cennete giremezsiniz ve birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olmazsınız**." buyurulmuştur.[11]

[11] **Sahih**. Muslim (54)

7- Son Harfi İlletli Olan Muzari Fiil

İ'râbı:

Merfu ve mansub hallerinde harekelerle i'rab olur. Lakin illet harfinin atılmasıyla cezm konulur. Mesela:

(وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ) "**Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme**" (İsrâ 36)

Burada (قَفَوَ) kelimesinin illet harfi olan (و) atılmış, fiil ötre ile merfu olmuş ve (ق) harfi cezimli olmuştur.

(وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا) "**Bırakacak olanlar korksunlar**" (Nisa 9)

Burada (خَشَى) kelimesinin illet harfi olan (ى) atılmış, fiil, üstün ile mansub olmuş ve (خ) harfi cezimli olmuştur.

(أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ) "**Size haberi gelmedi mi**?" (İbrahim 9)

Burada (أَتَى) kelimesinin sonundaki illet harfi olan (ى) atılmış, fiil, esre ile mecrur olmuş ve (أ) harfi cezimli olmuştur.

TAKDİR EDİLEN İ'RÂB

Türleri

1- Üç harekenin takdir edilmediği durumlar. Bunlar dört şeydir:

a- Mutekellim (ي)sının muzaf olması. Mesela:

(هذا عَمَلي) "Bu benim işim"	(أَتْقَنْتُ عَمَلي) "İşimi sağlam yaptım"	(أَثِقُ بِعَمَلِي) "İşime güveniyorum."

b- İdgam için sakin (harekesiz) bırakılan harf. Mesela:

(وَتَرَى النَّاسْ سُكَارَى) "**İnsanları sarhoş görürsün**." (Hac 2)

c- Taklid edilen konuşma. Mesela:

(قامَ زَيْدٌ) "Zeyd kalktı" diyen kimseye: (مَنْ زَيْدٌ؟) "Zeyd kim?" denilmesi	(رأيتُ زيداً) "Zeyd'i gördüm" diyen kimseye: (مَنْ زَيْداً؟) "Zeyd'i kimi?" denilmesi	(مَرَرْتُ بِزَيْدٍ) "Zeyd'e uğradım" diyen kimseye: (مَنْ بِزَيْدٍ؟) "Zeyd'e kime?" denilmesi

d- Elif-i maksure (ى) harfinin harekelenmesinin imkansızlığından dolayı (ى) harfi bulunan isimler. Mesela:

(هذه سَلْمى) "Bu Selmâ'dır."	(رأيْتُ سَلْمى) "Selmâ'yı gördüm."	(مَرَرْتُ بِسَلْمى) "Selmâ'ya uğradım."

2- Sadece iki harekenin takdir edilmediği durumlar. Bu da iki şeydir:

a- Sonunda esreli harften sonra (ي) harfi gelen nakıs isimlerde, zorluğundan dolayı ötre ve esre ile harekelenmez. Mesela:

(القاَضِي) “Kadı”	(الدَّاعِي) “Davetçi”

b- Sonu (ى) harfi ile illetli olan muzari fiil, imkânsızlığından dolayı ötre ve üstün ile harekelenmez. Mesela:

(يَخشى) “Korkar”

3- Sadece ötre ile harekelenmeyenler. Bu da sonu (و) veya (ى) harfi ile illetli olan muzari fiillerdir. Mesela:

(يَدْعُو) “Seslenir”	(يَهْدِي) “Hidayet eder”

4- Sükûn takdir edilmeyenler. Bu da iki sakin harfin karşılaşmasından dolayı esre ile harekelenmesidir. Mesela:

(لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا) “**Kâfirler….değillerdi**” (Beyyine 1)

NEKRE VE MA'RİFE

Nekre (belirsiz) ve ma'rifenin (belirlinin) sınırlanacağı bir kayıt yoktur. Bu yüzden Arap dili hususunda muhakkik imamlardan bir grup, bunu tarif ederken marifelerin kısımlarını zikretmekle yetinmişler, bunun dışında kalanların nekre olduğu anlaşılmıştır.

Arapça'da tanınanı, bilineni göstermek için isimlerin veya sıfatların başına (ال) takısı getirilir. Bu takıyı almış isme **ma'rife/belirli** isim denir. Bu takıyı alan kelimeler tenvin almazlar. Tanınmayan, bilinmeyeni belirtmek için isme (ال) takısı eklenmeden söylenir. Buna **nekre/belirsiz** isim denir. Türkçeye terceme ederken belirsiz olduğunu ifade etmek için "bir" sayı sıfatı getirilir. Mesela:

(الرَّجُلُ) Adam (Belirli/Marife)	(رَجُلٌ) Bir adam (Belirsiz/nekre)

Ma'rifenin Kısımları

Bunlar altı şeydir:

1- Zamir

2- Özel isim

3- İşaret ismi

4- İlgi zamiri

5- (ال) harfleriyle marife olanlar

6- İzafe ile marife olanlar

1- Zamir

Taksimi:

1- Bitişik zamirler.

Bunların hepsi de ismin sonunda gelen dokuz lafızdır.

a- Zamirleri daima merfu (ötreli) olanlar. Bunlar:

Faili ifade eden (ت) harfi. Mesela:

ضَرَبْتُ “Ben vurdum”	ضَرَبْتَ “Sen vurdun”	ضَرَبْتِ “Sen vurdun”

Dişillik ifade eden (نَ) harfi. Mesela:

(ضَرَبْنَ) “(dişiler) vurdular”

İkillik ifade eden (ا) harfi. Mesela:

(ضَرَبَا) “İkisi vurdu”

Çoğulluk ifade eden (و) harfi. Mesela:

(ضَرَبُوا) “Vurdular”

Muhatabın dişi olduğunu gösteren (ي) harfi. Mesela:

(اضْرِبِي) “Vur” (dişiye emir)

b- Zamirleri mansub (üstünlü) ve mecrur (esreli) olanlar. Bunlar:

Hitap ifade eden (ك) harfi. Mesela:

(ضَرَبَكَ) “Sana vurdu”

Gizli zamir ifade eden (هـ) harfi. Mesela:

(ضَرَبَهُ) “Ona vurdu”

Mütekellimlik ifade eden (ي) harfi. Mesela:

(ضَرَبَنِي) “Bana vurdu”

c- Zamiri merfu (ötreli), mansub (üstünlü) veya mecrur (esreli) olanlar. Bunlar:

Çoğul mütekellimlik ifade eden: (نا) harfidir. Mesela:

(ضَرَبَنَا) “Bize vurdu”

2- Ayrık zamirler. Bu da iki çeşittir:

a- Sadece merfu (ötreli) gelen zamirler. Bunlar:

(أنا) Ben	(أَنْتَ) Sen	(أَنْتِ) Sen (Dişil)
(أَنْتُما) İkiniz	(أَنْتُمْ) Siz	(أَنْتُنَّ) Siz (Dişil)
(نَحْنُ) Biz	(هُوَ) O	(هِيَ) O (Dişil)
(هُمَا) O ikisi	(هُمْ) Onlar	(هُنَّ) Onlar (Dişil)

b- Sadece mansub (üstünlü) gelen zamir. Bu da (اِيَّا) kelimesidir. Bunun çekimi şu şekildedir:

(اِيَّايَ) Bana	(اِيَّانا) Bize	(اِيَّاكَ) Sana
(اِيَّاكِ) Sana (Dişil)	(اِيَّاكُما) İkinize	(اِيَّاكُم) Size
(اِيَّاكُنَّ) Size (Dişil)	(اِيَّاهُ) Ona	(اِيَّاها) Ona (Dişil)
(اِيَّاهُما) İkisine	(اِيَّاهُمْ) Onlara	(اِيَّاهُنَّ) Onlara (Dişil)

Zamirin Hükümleri

1- Zamir açık ve gizli olmak üzere iki çeşittir. Açık olanı bellidir. Gizli olan zamir ise iki kısımdır:

a- Zorunlu gizlilik. Bunun alameti: açık olmasının mümkün olmamasıdır. Bu da şu durumlarda meydana gelir:

Emir fiilinde. Mesela: (اضْرِب) "Vur"	**Muzari muhatap**. Mesela: (تَضْرِب) "Vurursun"
Muzari mutekellim. Mesela: (أَضْرِبُ) "Vururum"	**Emir fiilinin ismi**. Mesela: (صَهْ) "Hişt!"

b- Zorunlu olmayan gizlilik. Bu da önceki maddede geçenlerin aksidir. Şu durumlarda meydana gelir:

Mazi fiil. Mesela: (ضَرَبَ) "Vurdu"	**Fiilin ismi**. Mesela: (هَيْهَاتَ) "Ne kadar uzak!"

Muzari gizli zamir. Mesela:

(يَضْرِبُ) "Vurur"	(تَضْرِبُ) "Vurursun"

Vasıf. Mesela:

(ضَارِب) "Vuran"	(مَضْرُوب) "Vurulan"

2- Faili ifade eden (ت) harfi, hitap için olan (ك) harfi ve gizli zamiri ifade eden (هـ) harfi bir araya geldikleri zaman sakin bir (م) harfi eklenir. Mesela:

(ضَرَبْتُمْ) Vurdunuz	(ضَرَبَكُمْ) Size Vurdu	(ضَرَبَهُمْ) Onlara vurdu

Eğer çoğul (و)'ı eklenirse (م) harfi ötre alır. Mesela:	**Eğer ikil (ا)'i eklenirse üstün ile harekelenir.** Mesela:
(ضَرَبْتُمُوهُمْ) "Onlara vurdunuz"	(ضَرَبَهُما) "İkisine vurdu"

3- Mütekellim ifadesi olan (ي) harfi üstün alması gereken bir yerde olursa, "Koruma nûn'u" denilen (ن) harfi ile ayrılır ve fiilin esre almasından korur. Mesela:

(أَكْرَمَنِي) Beni ağırladı	(يُكْرِمُنِي) Beni ağırlıyor	(أَكْرِمْنِي) Beni ağırla

Bu (ن) harfi fiil haricinde edatlara da eklenir. Mesela:

(إِنَّنِي) Muhakkak ben	(لَيْتَنِي) Keşke ben

(لَعَلَّنِي) Belki ben	(كَأَنَّنِي) Sanki ben	(لَكِنَّنِي) Lakin ben

Bunların hepsinden bunun hazfedilmesi mümkündür. Ancak, fiile benzemedeki kuvvetinden dolayı (ليتَ)'den hazfedilmez.

4- Gizli zamir, kendisine döndüğü şeye muhtaçtır. Buna "Müfesser" denilir. Mesela:

(سَعْدٌ يَضْحَكُ) "Sa'd gülüyor"

Burada (يَضْحَكُ) fiili (سَعْدٌ) zamirine dönmektedir.

Asıl olan, bunun kastedilmediğini gösteren bir karine bulunması haricinde zamirin zikredilen en yakın şeye dönmesidir. Mesela:

(وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ)

"**Biz ona İshak'ı ve Yakub'u bağışladık ve onun soyunda nebiliği ve kitabı kıldık.**" (Ankebut 27)

Burada (ذُرِّيَّتِهِ) kelimesindeki zamir kıssadaki karine sebebiyle (إِبْرَاهِيمَ)'e dönmektedir. Yine anlaşıldığı durumlarda müfesser hazfedilebilir. Mesela:

(إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ)

"**Doğrusu, biz onu Kadir gecesi'nde indirdik.**" (Kadir 1)

Burada "onu" sözüyle Kur'ân'ın kastedildiği anlaşılmaktadır.

5- Fasıl (ayrım) zamiri denilen zamirin i'rabda yeri yoktur. Bununla pekiştirme kastedilir. Mesela:

(إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ) "**İşte bu, o hak olarak anlatılandır**" (Al-i İmran 62)

(كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ) "**Onlar üzerinde gözetleyici Sen idin**" (Maide 117)

(تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا) "**Onu daha hayırlı olarak Allah katında bulursunuz**." (Muzzemmil 20)

2- Özel İsim

Belirli bir şey için konulmuş olup, başka bir şey için kullanılmayan isimlerdir.

Kısımları:

1- Tekil İsim. Mesela:

(مُحَمَّدٌ)	(مَكَّة)	(تُرْكِيا)

2- İsim tamlaması halinde olan isimler. Mesela:

(أَبُو بَكْرٍ)	(بَيْتُ الْمَقْدِسِ)	(اِبْنُ عُمَر)

3- Bileşik isim. Mesela:

(سِبَوَيْهِ)	(مَعْدِي كَرْب)	(بَعْلَبَكَّ)

4- Cümle halinde olan isim. Mesela:

(حَضْرَ مَوْتَ)	(بَرِقَ نَحْرُهُ)	(شَابَ قَرْناها)

5- Topluluk özel ismi. Bu türe cins özel ismi de denir. Mesela:

Eski Mısır kralları: (فِرْعَوْنُ)	Arslanların tümü: (أُسامَةُ)	
Tilkiler: (ثُعَالَةُ)	Çakallar: (اِبْنُ آوَى)	Ölüm: (أُمُّ قَشْعَمٍ)

Faideler:

1- Özel ismin alameti;

(العَبَاسِ) (الفَضْلُ) (الحَارِث) gibi çok az istisnalar dışında ve;

(الأَوَّل) (الثَّاني) (الثَالِث) gibi sayı isimleri dışında (ال) marife takısı almazlar.

2- (فُلان) ve (فُلانة) akıl sahibi şahıs hakkında özel isimdirler. Yine bunlar akıl sahibi olmayanlar hakkında kullanıldığı zaman (الفُلان) ve (الفُلانة) şeklinde (ال) takısı alırlar.

3- İşaret İsmi

1- Tekil eril işaret isimleri:

(ذا) Bu	(ذاكَ) Şu	(ذلكَ) O

2- Tekil dişil işaret isimleri:

(ذِي) Bu	(تِي) Bu	(تا) Bu	(ذِهِ) Şu	(ذِهْ) Şu
(تِهِ) Bu	(تِهْ) Şu	(ذِهِي) O	(تِهِي) O	(تِيكَ) Şu
(تَيْكَ) Şu	(ذِيكَ) Şu	(تِلْكَ) O	(تَلْكَ) O	(تالكَ) O

3- İkil eril işaret isimleri:

(ذانِ) Bu ikisi	(ذانِكَ) Şu ikisi	(ذَيْنِ) Şu ikisi	(ذَيْنِكَ) O ikisi

4- İkil dişil işaret isimleri:

(تانِ) Bu ikisi	(تانِكَ) Şu ikisi	(تَيْنِ) Bu ikisi	(تَيْنِكَ) O ikisi

5- Çoğul işaret isimleri:

(أولاءِ) Bunlar	(أولئِكَ) Şunlar, onlar

6- Mekân (ve bazen zaman) için işaret isimleri:

(هُنا) Burada	(هُناكَ) Şurada	(هُنالكَ) Orada

Hükümleri

1- Sonunda (ك) harfi almayan işaret isimleri yakını belirtmek

için kullanılır. Çoğunlukla başına tenbih için olan (ها) harfi eklenir. Mesela: (هذا) "Bu"

Sonunda (ك) harfi bulunan işaret isimleri ise uzağı belirtir. Bazen başında (ها) eki olabilir. Mesela: (هَذاكَ) "İşte şu"

2- Tenbih için olan (ها) eki, işaret isminden (أنا) ve benzerleri olan zamirlerle ayrılır. Mesela:

(ها أَنْتُمْ أُولَاءِ) "**İşte siz öyle kimselersiniz ki**" (Al-i İmran 119)

Eğer bu fasıldan sonra (ها) tekrar ederse bu pekiştirme içindir. Mesela:

(ها أَنْتُمْ ها أُولَاء) "**İşte siz böylesiniz**!" (Al-i İmran 66)

3- Uzak için olan işaret ismi, yakın için olanın yerine geçebilir. Mesela:

(ذَلِكَ الْكِتَابُ) "**Bu kitap**" (Bakara 2)	(أَهَذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ) "**Sizin ilâhlarınızı diline dolayan bu mu?**" (Enbiya 36)

4- (هنا), (هُناكَ) ve (ثَمَّ) ancak nasb veya cer mahallinde zarf olurlar. Fail, mef'ul veya müpteda olmazlar. Allah Teâlâ'nın:

(وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ) "**Nereye bakarsan orada görürsün**" (İnsan 20) kavline gelince, burada mef'ul hazfedilmiştir. Takdiri (الموعودَ به) şeklindedir.

4- Mevsuller (Bağlantılar)

Manası ancak kendisinden sonra gelen ve adına "sıla cümlesi" denilen bir cümle ile tamamlanan isimlerdir.

Kısımları:

1- Harf Mevsuller. Bunun şartı, sıla cümlesiyle beraber mastar olarak yorumlanmasıdır. Bunlar beş harftir:

a- (أَنْ) Muzari fiili nasbeder. Türeyebilen mazi fiil ile bağlanır. Mesela:

(أَعْجَبَنِي أنْ قُمْتَ) yani (قيامُكَ) "Kalkmanı beğeniyorum."

Muzari fiil ile de bağlanır. Mesela:

(وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ) yani (وصَوْمُكُمْ) "**Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır**." (Bakara 184)

Lakin (أنْ عَسى) kavlindeki (أنْ) mastar değildir. Çünkü (عَسَى) kelimesi camid mazi fiildir. (Türemesi olmayan geçmiş zaman fiilidir.)

b- (كَيْ) Muzari fiil ile bağlanır, illet için olan (ل) harfi ile birlikte de gelir. Mesela:

(جِئْتَ كَيْ تُكْرِمَنِي) "Beni ağırlamaya geldin."

(جِئْتَ لِكَيْ تُكْرِمَنِي) Yani: (لِإكْرَامِي) "Beni ağırlamak için geldin."

c- (إنَّ)'nin benzerlerinden biri olan (أنَّ). Mesela:

(يُعْجِبُنِي أنَّ زَيْداً قَائِمٌ) Yani: (قِيامُ زَيْدٍ) "Zeydin kalkması hoşuma gider"

d- Mastar için olan (مَا). Türeyebilen mazi fiil ile muzari fiil ile bağlanır. Mesela:

(لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ) Yani: (لِوَصْفِ) "**Dillerinizin nitelediği yalana**" (Nahl 116)	(وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ) Yani: (بِرُحْبِها) "**Yeryüzü, genişliğine rağmen size dar gelmişti**" (Tevbe 25)

(خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ)

Yani: (دَوامَ السَّماواتِ والأَرْضِ) "**Gökler ve yer sürüp gittikçe, orada kalıcıdırlar**" (Hud 107)

e- (لو) Emir fiili olmayan, fiili sarfa uyan fiil cümleleriyle bağlanır. Mesela:

(وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ) "**İsterler ki; onlara yumuşak davranasın da, onlar da sana yumuşak davransınlar**." (Kalem 9)

2- İsim Mevsuller (İlgi Zamirleri): Bunlar:

Eril Olanları:

(الَّذِينَ)	(اللَّذَانِ اللَّذَيْنِ)	(الَّذي)

Dişil Olanları:

(اللَّواتي اللّاَئي اللَّاتي)	(اللَّتَانِ اللَّتَيْنِ)	(الَّتِي)

Eril ve Dişilinde, Tekil, İkil ve Çoğul Hallerinde Müşterek Olanları:

(ذات)	(ذُو)	(ما)	(مَنْ)

(ذات) ve (ذُو) Tay kabilesinin lügatine göre ilgi zamirleridir. Bunun misali:

(فَإِنَّ الماءُ ماءُ أبي وجدِّي وبِئْري ذو حَفَرْتُ وذو طَوَيْتُ)
"Muhakkak ki su, babama ve dedeme ait olup, kazdığım kuyumdan çıkardığım bir sudur."
(بالفَضْلِ ذو فضَّلَكُم اللهُ به والكَرامةِ ذاتُ أكرمَكُم الله بها)
"Allah'ın sizi üstün kıldığı fazilet ve Allah'ın size ikram ettiği saygınlık ile."

Diğer ilgi zamirleri:

(ذا) Soru edatından sonra gelirse (الَّذي) yerine geçer. Mesela:

(يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ) "**Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar**" (Bakara 215)

(أيّ) Marife isme muzaf olarak gelir. Mesela:

(لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا) "**Her ümmetten, Rahman'a en çok isyankâr olanlar hangileri ise çekip ayıracağız**" (Meryem 69)

Eğer nekre isme muzaf gelirse ilgi zamiri olmaz. Mesela:

(أَيَّ مُنْقَلَبٍ) "**Hangi dönüşe**" (Şuara 227)

(أل) Fiilin öznesine, nesnesine veya sıfata benzeyene dâhil olur. Mesela:

(القائِم) Ayakta olan	(المرحوم) Merhamet edilen	(الجَميل) Güzel

Bu durumda (أل) harf olarak bağlantı da değildir, marife harfi de değildir. Mesela Allah Teâlâ'nın şu kavlinde olduğu gibi:

(إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ) "**Muhakkak ki sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar**" (Hadid 18)

Hükümleri:

1- İlgi zamiri, sıla ve aid'e muhtaçtır.

Sıla; ilgi zamirinden sonra zikredilen ve manayı tamamlayan şeydir. **Aid** ise ilgi zamirinin kendisine döndüğü zamirdir. Mesela:

(جَاءَ الَّذي أَكْرَمْتُهُ) "İkram ettiğim kişi geldi" Burada aid; (أَكْرَمْتُهُ) kelimesindeki (هـ) harfinin belirttiği zamirdir. (أَكْرَمْتُهُ) kelimesi ise sıladır.
(أَكْرِمْ مَنْ عِنْدهُ أَدَبٌ) "Edepli olana ikram et." Burada aid; (عِنْدهُ) kelimesindeki (هـ) harfinin belirttiği zamirdir. (عِنْدهُ) kelimesi ise sıladır.
(أَحْسِنْ اِلى مَنْ فِي المسْجِدِ) "Mescidde olana iyi davran" Burada aid, (هو) "O" diye takdir edilen gizli zamirdir. Sıla ise (مَنْ هو فِي المسْجِدِ) kavlidir.

2- (ايّ) dışında bütün ilgi zamirleri mebnîdir. Yani son harekesi değişmez. (ايّ) ise sadece muzaf olup aidinin gizli zamir olduğu durumlarda mebnîdir. Mesela:

(ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ) ""**Sonra her ümmetten, en çok isyankâr olanlar hangileri ise çekip ayıracağız**" (Meryem 69)

Burada (ايّ) ötre üzerine mebnîdir. (Ötreden başka hareke almaz.) Ait olduğu zamir gizli olup, takdiri: (هو) dir.

3- (مَنْ) akıl sahipleri için kullanılır. Sadece iki durumda akıl sahibi olmayanlar için kullanılır:

a- Akıl sahibi menzilesinde gelirse. Mesela:

(وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ) "**Allah'ın dışında kendisine kıyamete kadar cevap veremeyecek olan kimselere dua eden kişiden daha sapık kim olabilir**?" (Ahkaf 5)

b- Tek bir söz akışında akıl sahibi olanla olmayan birlikte zikredilirse. Mesela:

(وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ) "**Onlardan kimi dört ayağı üstünde yürür**." (Nur 45)

4- (ما) genellikle akıl sahibi olmayanlar için kullanılır. Bazen akıl sahibi için de kullanıldığı olur. Mesela:

(وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ) "**Siz de ibadet ettiğime ibadet etmezsiniz**" (Kafirun 3)	(لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ) "**İki elimle yarattığıma** (Âdem'e)" (Sad 75)

5- (**مَنْ**) **ve** (**مَا**) **şart belirtmek için gelir**. Mesela:

(وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ) “**Hayırdan ne yaparsanız Allah onu bilir**.” (Bakara 197)	(مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ) “**Her kim bir kötülük yaparsa onunla cezalandırılır**” (Nisa 123)

Yine soru için de gelirler. Mesela:

(وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ) “**Âlemlerin rabbi de nedir**?” (Şuara 23)	(مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ) “**Allah’tan başka ilah kimdir**?” (En’âm 46)

5- (ال) Takısı ile Marife Olan İsimler

(ال) Takısının Türleri

1- Ahdiyye: Muhatabın zihninde hazır olan bir şeye delalet etmesidir. Bu takıda asıl olan ahdiyye olmasıdır. Mesela:

(أَرْسَلْنَا إِلَى فِرْعَوْنَ رَسُولًا فَعَصَى فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ) "**Firavun'a rasulü gönderdiğimiz gibi, size de üzerinize şahid olacak bir rasul gönderdik**" (Muzzemmil 15)

Yahut kastedilen şeyin belirli bir şey olduğunun sözün akışından anlaşılmasıdır. Mesela:

(إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ) "**O zaman ikisi mağaradaydılar**" (Tevbe 40)

(إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ) "**Sana o ağacın altında biat ederlerken**" (Fetih 18)

(إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ) "**Hani rabbi mukaddes vadide ona seslenmişti**" (Naziat 16)

2- Cinsiyye: Kapsadığı cinsleri ifade eden cins isimdir. Mesela:

(إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ) "**Gerçekten, insan kesin ziyandadır**." (Asr 2) kavli, bütün insanlar hakkında geçerlidir.

(ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ) "**Kendisinde hiçbir şüphe olmayan bu kitap**" (Bakara 2) Yani kemal sıfatlarını kapsar.

3- Zait (fazladan): (الَّذي) (الَّتي) gibi, ilgi zamirlerine dâhil olur. Bu zorunludur. Bunlardan (ال) hazfedilemez.

Yahut (الفَضْل) (الحَارِث) gibi bazı özel isimlere dâhil olur. Bu zorunlu değildir, kaldırılması mümkündür.

6- İzafetle Marife Olan İsimler

Daha önce geçen beş marife türünden biriyle izafe olunan bütün isimlerdir:

1- Zamire izafe. Mesela: (كِتَابِي) "Benim kitabım."

2- Özel isme izafe. Mesela: (كِتَابُ خَالِدٍ) "Halid'in kitabı"

3- İşaret ismine izafe. Mesela: Sanki (كِتَابُ مَنْ؟) "Kimin kitabı?" diye sorulmuş da, sahibine işaret ederek cevap verilmiş gibi: (كِتَابُ هَذَا) "Şunun kitabı" denmesi. Diğer bir misal:

(فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ) "**Öyleyse şu evin rabbine ibadet etsinler**." (Kureyş 3)

4- İlgi zamirine izafe. Mesela:

(كِتَابُ الَّذِي زارَكَ بالْأَمْسِ)
"Dün seni ziyaret edenin kitabı"

(لِسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ)
"**Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır**" (Nahl 103)

5- Tarif harfi olan (ال) takısı almış isme izafe. Mesela:

(كِتَابُ الأَمِيرِ) "Emir'in kitabı"

UMDELER

Umde; bir delil olmaksızın kelamdan çıkarılamayan parçadır. Buna "rükün" de denir.

Türleri:

1- Merfular (ötre harekeliler). Bunlar da; mübteda (haber cümlesinin öznesi), haber (haber cümlesinin yüklemi), (كان) ve benzerlerinin isimleri, (إِنَّ) ve benzerlerinin haberleri, fâil (fiil cümlesinin öznesi), nâibu fâil (dolaylı özne)

2- (كان) ve benzerleri ile (إِنَّ) ve benzerlerinin harekesini değiştirdiği mansublar.

(كان) ve benzerleri, kendisinden sonra gelen mübtedanın (öznenin) son harekesini ötre, haberinin (yükleminin) son harekesini ise üstün yapar. Burada umde, bu şekildeki yüklemlerdir.

(إِنَّ) ve benzerleri ise kendisinden sonra gelen mübtedanın (öznenin) son harekesini üstün, haberinin (yükleminin) son harekesini ise ötre yapar. Burada umde, bu şekildeki öznelerdir.

Bunlara "nevâsih" denir ve ayrıntıları ileri gelecektir.

MÜBTEDA VE HABER

Mübteda:

Genellikle cümlenin başında yer alan, yüklemin kendisine dayandırıldığı isimdir. (Haber cümlesinin öznesidir.) Mübteda iki çeşittir:

1- Sarih isim. Mesela:

(مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) "Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın rasulüdür."

2- Tevil edilmiş isim. Mesela:

(وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ) "**Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.**" (Bakara 184)

Burada (أَنْ) ve ondan sonra gelen fiil, (صِيَامُكُمْ) "orucunuz" diye tevil edilir. Mübteda budur.

Hükmü:

1- Merfu (ötrelidir.)

2**- Haberinin (yükleminin) önünde olur**. Bir sebepten dolayı haberin arkasına da gelebilir.

3- Mübtadada asıl olan marife olmasıdır. Nekre de olabilir.

4- Tekillik, ikillik, çoğulluk, erillik ve dişillikte haberine mutabık olmalıdır.

Kısımları

1- Haberi olan mübteda. Mesela:

(سَعْدٌ عَابِدٌ) "Sa'd âbiddir."

2- Haberi kapatan bir fâili olan mübteda. Mesela:

(أَعَابِدٌ سَعْدٌ؟) "Abid Sa'd mıdır?"

Burada (عَابِدٌ) kelimesi failin ismi olup müptedadır. Bunun faili (سَعْدٌ), haberi kapatmıştır.

Haber:

Mübteda için ifadeyi tamamlayan parçadır. (Haber cümlesinin yüklemidir.)

Kısımları:

1- Tekil haber. Mesela:

(اللَّهُ قَدِيرٌ) "Allah kadirdir."

2- Cümle şeklinde haber. Bunda mübteda ile bağlayan bir bağ olmak zorundadır. Haber cümlelelerini mübtedaya bağlayan bağlar şu şekildedir:

a- Zamir. Mesela:

(أَنَسٌ أَبُوهُ عَالِمٌ) "Enes'in babası âlimdir."

b- Mübtedaya işaret. Mesela:

(وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ) "**Takva libası, işte bu daha hayırlıdır**." (A'raf 26)

Burada (لِبَاسُ) kelimesi mübtedadır. (التَّقْوَى) kelimesi muzafun ileyhtir. (ذَلِكَ) kelimesi ikinci müptedadır. (خَيْرٌ) kelimesi, ikinci mübtedanın haberidir. (ذَلِكَ خَيْرٌ) cümlesi ilk mübtedanın haberidir ve bağlayan işarettir.

c- Mübtedanın haber olarak aynı lafızla tekrar edilmesi. Mesela:

(الْحَاقَّةُ مَا الْحَاقَّةُ) "**el-Hâkka! Nedir el-Hakkâ**?" (Hakka 1, 2)

Burada (الْحَاقَّةُ) kelimesi mübtedadır. (مَا) ikinci mübtedadır. İkinci (الْحَاقَّةُ) kelimesi (مَا)'nın haberidir. (مَا الْحَاقَّة) cümlesi ilk mübtedanın haberidir. Buradaki bağ, mübtedanın tekrar edilmesidir.

d- Müptedayı kapsayan genel ifade. Mesela:

(اِبْرَاهِيمُ نِعْمَ الصَّدِيقُ) "İbrahim ne güzel bir arkadaştır."

Burada (اِبْرَاهِيمُ) mübtedadır. (نِعْمَ الصَّدِيقُ) fiil cümlesi haberdir. Bağlayan bağ (اِبْرَاهِيمُ) kelimesinin (الصَّدِيقُ) lafzının genel kapsamına girmesidir.

Uyarı: Haber cümlesi, mana olarak mübtedanın kendisi ise bir bağa ihtiyaç duymaz. Mesela:

(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) "**De ki O Allah birdir**." (İhlas 1)

Burada (هُوَ) mübtedadır. (اللَّهُ أَحَدٌ) mübteda ve haberdir ve aynı zamanda bu cümle (هُوَ)'nin haberidir. Bağlantı meydana gelmiştir. Çünkü (اللَّهُ أَحَدٌ) kavli, (هُوَ) ile aynı manadadır.

3- Cümleye benzeyen haber. Bu da:

a- Zarftır. Mesela:

(وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ) "**Kervan sizden daha aşağıda idi.**" (Enfal 42)

b- Cer harfiyle esrelidir. Mesela:

(الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) "**Hamd, âlemlerin rabbi olan Allah içindir**." (Fatiha 2)

Burada (الْحَمْدُ) kelimesi mübtedadır. (لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) kavli cümleye benzeyen haberdir. Cer harfi sebebiyle esreli olmuştur.

Takdim ve Te'hir:

Haberin, mübtedanın önüne geçirilmesi üç durumda olur:

1- Takdimin mümkün olduğu durumlar. Bu, karışıklık endişesi olmadığı ve takdime dair karine bulunduğu zaman olur.

Mesela:

(فِي الدَّارِ زَيْدٌ) "Evde Zeyd var"

Burada (فِي الدَّارِ) sözü cümleye benzeyen haberdir. Cümleye benzeyen şey mübteda olamaz.

Yine Allah Teâlâ'nın: (سَلَامٌ هِيَ) kavli, haberin öne alınıp, mübtedanın arkaya geçirilmesine örnektir. Buradaki karine, mübtedada asıl

olanın nekre olmayıp marife olmasıdır. (سَلَامٌ) kelimesi nekredir. (هِيَ) marifedir. Bundan dolayı mübteda budur.

2- Haberin arkaya alınmasının gerektiği durumlar:

a- Sözün başlangıcında mübtedanın olması gerektiği durumlar. Mesela şart isimleri:

(وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا) "**Kim Allah'tan sakınırsa ona bir çıkış yolu gösterir**" (Talak 2)

Yine (مَنْ جَاءَ؟) gibi soru isimleri ve taaccub için olan (ما), mesela:

(مَا أَجْمَلَ الصَّرَاحَةَ!) "Ne kadar da açıktır!"

Haber için olan (كَم) mesela:

(كَم موْعِدٍ لَدَيَّ!) "Ne kadar çok vaadim vardır!"

b- Mübtedanın te'kid için olan (ل) ile birlikte bulunması. Mesela:

(وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ) "**Elbette iman etmiş bir köle, bir müşrikten üstündür.**" (Bakara 221)

c- Sözde mübtedayı haberden ayıran bir karinenin bulunmaması halinde önde olan mübteda, sonra gelen haberdir. Mesela:

(أَبُوكَ صَالِحٌ) "Baban salihtir."

Buradaki illet karışıklık endişesidir. Eğer mübtedanın öne alınıp haberin arkaya bırakılmış olduğu takdir edilmezse (صَالِحٌ) kelimesinin

haber olduğu, (أَبُوكَ) kelimesinin de özel isim olduğu zannedilir.

d- Mübtedanın haberde sınırlı olması.

Mesela:

(وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ) "**Muhammed bir elçiden başkası değildir**." (Al-i İmran 144)	(إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ) "**Ben ancak bir beşerim**." (Kehf 110)

3- Haberin öne alınmasının gerektiği durumlar:

a- Mübteda nekre olup, ifadesi bulunmadığı haller. Mesela:

(وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ) "**Katımızda daha fazlası da var**." (Kaf 35)	(وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ) "**Gözlerinde de perde vardır**" (Bakara 7)

b- Haber, sorunun ismi olduğu zaman. Mesela:

(كَيْفَ حَالُكَ؟) "Nasılsın?"

c- Haber mübteda ile bitişik olup, zamir haberden bir şeye dönüyorsa, mesela:

(فِي البَيْتِ أَهْلُهُ) "Evde ailesi vardır"

d- Haber, mübteda içinde sınırlı ise, mesela:

(مَا خالقٌ اِلَّا اللَّهُ) "Allah'tan başka yaratıcı yoktur."

Mübteda ve Haberin Hazfedilmesi:

Bazen karine delalet ettiği zaman mübteda veya haber hazfedilir. Mesela:

(سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا) "**İndirdiğimiz sûre**" (Nur 1)

Yani (هذه سُورَةٌ) "bu sure" demektir. Burada mübteda olarak (هذه) hazfedilmiştir.

(أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا) "**Yemişleri süreklidir ve gölgesi de**" (Ra'd 35)

Yani (وَظِلُّهَا دَائِمٌ) "gölgesi de süreklidir" demektir." Burada haber olarak (دَائِمٌ) kelimesi hazfedilmiştir.

NEVASİH (Harekeyi Değiştirenler)

Nesh'in çoğuludur. Nesh; gidermek, izale etmek demektir. (إِنَّ) ve benzerleri, (كَانَ) ve benzerleri, (كَادَ) ve benzerleri, "nevasih" diye adlandırılır. Çünkü bunlar mübtedanın ve haberin hükmünü merfuluktan başkasına çevirirler.

1- (كَانَ) ve Benzerleri

Türleri:

1- Şartsız olarak harekeyi değiştirenler. Bunlar

(كَانَ)	(أَمْسَى)	(أَصْبَحَ)	(أَضْحَى)
(ظَلَّ)	(بَاتَ)	(صَارَ)	(لَيْسَ)

Faide: (أَصْبَحَ) (أَضْحَى) (ظَلَّ) (أَمْسَى) ve (بَاتَ) kelimelerinin hepsi yardımcı fiil olarak (صَارَ) manasında kullanılabilir. Bunlara (صَارَ) benzerleri de denir. (صَارَ) "oldu" bir halden bir hale dönüşmeyi ifade ederken, zaman mefhumu yoktur. Hepsi de "oldu" şeklinde tercüme edilebilir. Ancak ifade ettikleri zamanın anlamı zihnen muhafaza edilir.

* (لَيْسَ) fiili hariç diğerlerinin mâzî, muzâri ve emri mevcuttur. (لَيْسَ) nin yalnızca mâzî çekimi vardır. Nâkıs fiillerin isimleri eril ise fiiller de eril, isimler dişil ise fiiller de dişil gelir. Mesela: (لَيْسَتِ الدَّارُ وَاسِعَةً) "Ev geniş değildir" (semâi müennes)

2- Nehiy veya benzerlerinin öne geçmiş olması şartıyla harekeyi

değişrenler. Bunlar şu kelimelerdir.

(زَالَ)	(بَرِحَ)	(فَتِئَ)	(انفكَّ)
Yok olmak	Gitmek	Bırakmak	Çözülmek

Mesela:

(مَا زَالَ)	(مَا بَرِحَ)	(مَا فَتِئَ)	(مَا انْفَكَّ)
(لاَ تَزَلْ)	(لَا تَبْرَحْ)	(لَا تَفْتَأُ)	(لَا تَنفَكَّ)

3- Masdar için olan ve devamlılık bildiren (مَا)'nın öne geçmiş olması şartıyla harekeyi değiştirenler. Bu da (دَامَ) kelimesidir. Mesela:

(مَا دُمْتُ حَيًّا) "**Hayatta olduğum sürece**" (Meryem 31)

Hükümleri:

1- Bunlara nâkıs (eksik) fiiller de denir. Nâkıs fiil denmesinin sebebi; merfû ismiyle birlikte tek bir mânâ ifâde etmeyip ikinci ismi istemeleridir. Mesela:

(حَضَرَ الْوَلَدُ) "Çocuk geldi" deyince cümle anlamı yeterli olur fakat:

(كَانَ الْجَوُّ) "Hava idi" deyince yetmez, mana eksik kalır. Yanına ikinci bir isim ilâve edilerek

(كَانَ الْجَوُّ بَارِداً) "Hava soğuk idi" deyince mana tamamlanır.

2- İsimlerini ref, haberlerini nasb ederler. Yani mübtedanın son harekesini ötreli, haberinin (yüklemin) son harekesini üstünlü yaparlar.

3- Asıl olan, haberin nakıs fiil ve isminin arkasına geçmesidir. Ancak haberin ortada yer alması da mümkündür. Mesela:

(وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ) "**Müminlere yardım etmek de bize düşer**" (Rum 47)

Yine haberin, nakıs fiilin önüne geçmesi de mümkündür. Ancak (دَامَ) ve (لَيْسَ)'nin haberi öne geçmez. Mesela:

(صَالِحاً كَانَ مَحْمُودٌ) "Salih olan Mahmud idi."

4- Bu eksik fiillerin hepsinin de, diğer geçişsiz fiiller gibi ikinci bir isme ihtiyaç duymadan tam bir fiil olarak gelmeleri mümkündür. Ancak (لَيْسَ) (فَتِئَ) ve (زَالَ) bundan hariçtir. Zira bunlar her zaman için eksik fiillerdir. Mesela:

(وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ) "**Eğer sıkıntıda ise**" (Bakara 280)

Burada (وَإِنْ كَانَ) kavli (وَإِنْ وَقَعَ) "olursa" manasındadır.

(فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ) "**O halde, akşama ulaştığınızda ve sabaha kavuştuğunuzda Allah'ı tesbih edin**." (Rum 17)
(خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ) "**Gökler ve yer sürüp gittikçe, orada daimidirler.**" (Hud 107)

(كَانَ)'nin Özellikleri:

1- İsmi hazfolunsa dahi harekeyi değiştirme hükmü devam eder. Bu da şart belirten (اِنْ) ve (لَوْ)'den sonra olur. Mesela:

(كُلُّ مُحَاسَبٌ بِعَمَلِهِ اِنْ خَيْراً فَخَيْرٌ وِاِنْ شَرّاً فَشَرٌّ) "Herkes amelinden hesaba çekilir. Hayır ise hayır, şer ise şer."

Bunun takdiri şöyledir: (اِنْ كَانَ العَمَلُ خَيْراً وِاِنْ كَانَ العَمَلُ شَرّاً) "Ameli hayırlı ise ve ameli şer ise…"

Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in şu hadisi de böyledir:

(التَمِسْ وَلَوْ خَاتَماً مِنْ حَدِيدٍ) "Demirden de olsa bir yüzük bul"

Bunun takdiri: (وَلَوْ كَانَ الملتَمَسُ خَاتَماً مِنْ حَدِيدٍ) "Demirden bir yüzük bulmuş olsa" demektir.

2- Bir etkisi olmayıp fazladan olarak gelebilir. Mesela:

(مَا كَانَ أحْسَنَ بَكْراً) "Bekir'e iyilik yapmadı."

3- Şu üç şart ile (كَانَ)'nin (ن)'unu hazfetmek mümkündür:

a- Muzari olup sükun ile meczum ise

b- Mesela Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in İbn Sayyad kıssasında söylediği şu sözde bitiştiği gibi zamirle bitişmemişse:

(اِنْ يَكُنْهُ فَلَنْ تُسَلَّطَ عَلَيْهِ) "Eğer bu o ise, ona musallat olamayacaksın."

c- (لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا) kavlinde olduğu gibi sakin harfle bitişmediğinde.

Bu üç şart bir araya geldiğinde (نْ) harfinin hazfedilmesi mümkün olur. Mesela:

(وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا) “**İffetsiz de olmadığım halde**” (Meryem 20)	(لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ) “**Namaz kılanlardan değildik**” (Muddessir 43)	(وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ) “**Kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma**!” (Nahl 127)

4- (كَانَ) fiili Allah ile kullanıldığında anlamı zamanla sınırlı değildir. Sadece geçmişi anlatmaz, durumu bildirir ve haberin sonsuz devamlılığını gösterir. (كَانَ يَكُونُ) ebedidir, ezelidir manalarına da gelir.

(لَيْسَ) Gibi Etki Edenler:

(لَيْسَ) ile aynı görevi yapan üç harf vardır:

1- Nefiy belirten (مَا) Mesela:

(مَا هَذَا بَشَرًا) “**Bu bir insan değildir.**” (Yusuf 31)	(مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ) “**Onlar anneleri değildir**.” (Mucadele 2)

Bunun (لَيْسَ) ile aynı etkiyi yapması için şu şartların bir araya gelmesi gerekir:

a- Nefiy, istisna ile kesintiye uğramamalıdır. Mesela:

(وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ) “**Bizim emrimiz yalnızca bir keredir.**” (Kamer 50)

b- İsmin, haberin önünde olması gerekir.

c- Fazlalık olan (اِنْ) ile birlikte gelmemelidir.

2- Nefiy ifade eden (لا). Bunun sadece şiirde (لَيْسَ) gibi etki ettiği, bunun dışındaki konuşmalarda böyle etki etmediği şeklinde ihtilaf vardır.

3- (لات), asıl olarak (لا) gibi nefiydir. Ancak sonunda dişillik belirten (ت) harfi vardır. Bunun, (لَيْسَ) gibi etki etmesi için isminin veya haberinin hazfedilmiş olması şarttır. O zaman zikredilen isim veya haber, (حِين) lafzı olur. Mesela:

(فَنَادَوْا وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ) "**Hâlbuki artık kurtulma zamanı değildi**" (Sad 3)

Bunun anlamı: (وَلَيْسَ الْحِينُ حِينَ مَنَاصٍ) "Zaman kurtulma zamanı değildi" şeklindedir.

Faide: (لَيْسَ)'nin ve (مَا)'nın haberine (بِ) harfi eklenebilir. Mesela:

(أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ) "**Allah kuluna kâfî değil midir?**" (Zumer 36)

(وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ) "**Rabbin gafil değildir**." (En'âm 132)

Burada illet, zannın def edilmesidir. Bazen sözü işiten kimse nefyi işitmez de nefyedilen şeyin var olduğunu zannedebilir.

2- (إنَّ) Ve Benzerleri

(إنَّ) ve benzerleri, isim cümlesinin önüne gelip, mübtedayı (özneyi) kendisine isim alarak nasb, haberini (yüklemini) de ref eder.

Bunlar:

(أَنّ)	(لَعَلَّ)	(لَيْتَ)	(لَكِنّ)	(كأَنّ)	(إنّ)

Türleri:

1- (إنَّ) ve (أَنّ) pekiştirme içindir. Mesela:

(إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ) "**Şüphesiz Allah Vasi'dir, Alîm'dir**." (Bakara 115)	(وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ) "**ve Allah'ın, tevbeleri kabul edip, hikmet sahibi olması**" (Nur 10)

* (أَنّ) İsim cümlesinin manasını mastara çevirir.

2- (لَكِنّ) istidrak (düzeltme) içindir. Mesela:

(وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ) "**Fakat Allah selamet verdi**." (Enfal 43)

3- (كأَنّ) benzetme içindir. Mesela:

(كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ) "**Ürkmüş yaban eşekleri gibi.**" (Muddessir 50)

4- (لَيْتَ) temennî içindir. Hiç olmayacak veya olması zor işler için kullanılır. Mesela:

(يَالَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ) "**Keşke kavmim bilseydi**" (Yasin 26)

5- (لَعَلَّ) terecci (umut, beklenti belirtme) içindir. Mesela:

(لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ) "**Kıyamet belki de pek yakındır**" (Şura 17)

Hükümleri:

1- Mübtedayı (ismini) nasbeder (son harekesini üstün yapar), haberini (yüklemini) ref eder. (son harekesini ötreli yapar)

2- Ref etme ve nasbetme hususunda fiile benzedikleri için, bunlara "fiilimsi harfler" denir.

3- (إِنَّ) ve benzerlerinin bulunduğu cümlede haber, ismin önüne geçemez.

4- Şu iki durumda haber, ismin önüne geçebilir:

a- Haber zarf olursa, mesela:

(إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالًا) "**Çünkü yanımızda ağır bukağılar var**" (Muzzemmil 12)

b- Haber cer harfiyle esreli olursa, mesela:

(إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ) "**Şüphesiz onu toplamak da okutmak da bize aittir.**" (Kıyamet 17)

5- (لَيْتَ) dışındakiler, (مَا) harfiyle bitişirse etkisi düşer. Mesela:

(أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ) "**İlâhınızın, ancak bir İlâhtır**" (Kehf 110)	(إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ) "**Allah ancak tek bir ilahtır**" (Nisa 171)

Eğer (لَيْتَ), (مَا) ile bitişirse kendisinden sonrakini etkilemesi de, etkilememesi de mümkündür. Mesela:

(لَيْتَمَا مُحَمَّدٌ حَاضِرٌ) "Muhammed hazır olsaydı"	(لَيْتَمَا مُحَمَّداً حَاضِرٌ) "Muhammed hazır olsaydı"

6- (إِنَّ)'nin ismine veya haberine (ل) harfi dâhil olursa etkisi olmaz. Bu ibtida lâm'ıdır ve irab'da yeri yoktur. Mesela:

(وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ) "**Şüphesiz rabbin, lütuf sahibidir**" (Neml 73)	(وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا) "**Gerçekten senin için bir mükâfaat vardır**" (Kalem 3)

7- Şeddesiz (اِن) ve (لكن) harflerinin etkisi olmaz. Mesela:

(لَكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ) "**Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlar**" (Nisa 162)	(أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ) "**Gerçekten, hamd Allah içindir**" (Yunus 10)	(إِنْ هَذَانِ لَسَاحِرَانِ) "**Bu ikisi iki sihirbazdırlar**" (Taha 63)

Cinsi Nefyeden (لا):

Cinsi nefyeden (لا) da (إنَّ) gibi etki eder. Zira bu ancak nekrelere dâhil olur. İsmi de:

1- Muzaf olur. Mesela:

(لَا صَاحِبَ عِلْمٍ مَمْقُوتٌ) "Kendisine öfke duyulan ilim sahibi yoktur"

Burada (صَاحِبَ) kelimesi (لَا)'nın ismidir ve (عِلْمٍ) kelimesine muzaftır.

2- Muzafın benzeri olur. Mesela:

(لَا قَبِيحاً فِعْلُهُ مَمْدُوحٌ) "Yapılması övülen bir çirkinlik yoktur"

Burada (قَبِيحاً) kelimesi, (لَا)'nın ismidir ve (فِعْلُهُ) kelimesine muzaf gibidir.

3- Tekil olur. Mesela:

(لَا اِلهَ الَّا اللَّهُ) "Allah'tan başka ibadete layık hak ilah yoktur"

Burada (اِلهَ) kelimesi tekil olduğu için sadece üstün harekesi alır.

(لَا رِجَالَ فِي البَيْتِ) "Evde adamlar yoktur"

Burada (رِجَالَ) kelimesinin üstünlü olması caizdir.

(لَا رَجُلَيْنِ فِي الدَّارِ) “Evde iki kişi yoktur”

Burada (رَجُلَيْنِ) kelimesi ikil olup (ي) harfi üzerine üstünlü olması caizdir.

(لَا بَالِغِينَ فِي المَنْزِلِ) “Evde büluğa ermiş kimseler yoktur”

Burada (بَالِغِينَ) kelimesi düzenli çoğuldur. Üstünle harekelenmesi caizdir.

(لَا مُسْلِمَاتِ فِي القَاعَةِ) “Salonda müslüman kadınlar yoktur”

Burada (مُسْلِمَاتِ) kelimesi dişil düzenli çoğuldur. Üstünle harekelenmesi caizdir.

Uyarı: (لَا)’nın haberi malum ise, hazfedilmesi caizdir. Mesela:

(لَا عَدْوى وَلَا طِيَرَةَ) “Hastalık bulaşması yoktur ve uğursuzluk yoktur.”	(لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ) “Zarar vermek de, zarara uğratmak da yoktur.”
(لَا بَأْسَ) “Sakınca yok”	(لَا ضَيْرَ) “Zararı yok”

3- (كاد) ve Benzerleri

Türleri:

Bunlar, fiillerin yaklaştığını bildiren fiillerdir. Bunlara "Mukarebe Fiileri" denilir. Şu manalarda gelir:

1- Bir şeyin yakın zamanda olacağını bildiren fiiller:

(كَادَ)	(كَرِبَ)	(أَوْشَكَ)	(هَلْهَلَ)	(أَوْلَى)	(أَلَمَّ)

2- Fiilin işlendiği esnâyı bildiren fiiller:

(جَعَلَ)	(طَفِقَ)	(أَخَذَ)	(عَلِقَ)	(أَنْشَأَ)	(هَبَّ)

3- Fiil için tereccî (umut) bildiren fiiller:

(عَسَى) Umulur ki	(اخلَوْلَقَ) Olabilir

Bütün bu fiillerin türemesi yoktur. Muzari sigada gelebilen (كَادَ) ve (أَوْشَكَ) dışındakilerin lafızları sadece mazi sigasındadır.

Hükmü:

1- (كَانَ) gibi etki ederek mübtedasını isim alır ve merfu yapar (son harekesini ötre yapar) ve haberini nasbeder (son harekesini üstün yapar)

2- Fiil cümlesinde haber olan fiili muzari gelir. Mesela:

(وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا) “**Olabilir ki bir şeyi hoş görmezsiniz**” (Bakara 216)	(وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ) “**Neredeyse yapmayacaklardı**.” (Bakara 71)

(فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ) “**Demek, iş başına geçerseniz hemen yeryüzünde fesat çıkaracaksınız öyle mi?**” (Muhammed 22)

3- Haberi malum ise hazfedilmesi caizdir. Mesela:

(فَطَفِقَ مَسْحًا) “**Sıvazlamaya başladı**” (Sad 33)

Yani (فَطَفِقَ يَمْسَحُ مَسْحًا) demektir. Burada (طَفِقَ) kelimesi mukarebe fiilidir. Üstün harekesiyle mebnîdir. İsmi merfu gizli zamir olup, takdiri (هو) “O”dur. Zamir Süleyman aleyhi's-selâm’a dönmektedir. (يَمْسَحُ) muzari merfu fiildir. Fail gizli zamirdir. (مَسْحًا) mutlak mef’uldür, harekesi üstündür. (يَمْسَحُ مَسْحًا) cümlesi (طَفِقَ)’nın haberi olduğu için nasb olmuştur.

4- (ظَنَّ) ve Benzerleri

Türleri:

1- Kalp fiilleri üç kısımdır:

a- Zanna delalet edenler:

(هَبْ)	(جَعَلَ)	(زَعَمَ)	(عَدَّ)	(حَجا)

b- Yakîne (kesin bilgiye) delalet edenler:

(تَعَلَّمْ)	(دَرَى)	(أَلْفى)	(وَجَدَ)	(عَلِمَ)

c- Hem zan hem yakin hakkında kullanılanlar:

(رَأى)	(خَالَ)	(حَسِبَ)	(ظَنَّ)

2- Tahvil (dönüşüm) fiilleri:

(تَخَذَ)	(رَدَّ)	(جَعَلَ)	(صَيَّرَ)
(اتَّخَذَ)	(تَرَكَ)	(وَهَبَ)	(أصَارَ)

Hükmü:

Bu fiiller zikredilen manalar için (kalbî fiil veya dönüşüm fiili olarak) gelirlerse, mübteda ve haberin her ikisini mef'ul yaparak üstün ile harekelendirirler. Mesela:

(وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَاثًا) "**Ve onlar, Rahman'ın kulları olan melekleri dişiler kıldılar**" (Zuhruf 19)

Burada (ظَنَّ) manasında gelmiş, (الْمَلَائِكَةَ) ve (إِنَاثًا) kelimelerini mef'ul yaparak üstünle harekelendirmiştir.

(وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ) "**Onların pek çoğunu fasıklar olarak gördük**" (A'raf 102)

Burada (وَجَدَ) kelimesi bilme, kesin olarak anlama manasındadır. (أَكْثَرَ) ve (فَاسِقِينَ) kelimelerini mef'ul yaparak üstünle harekelendirmiştir.

(إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا) "**Gerçekten biz onu, Arapça bir Kur'ân kıldık**" (Zuhruf 3)

Burada (جَعَلَ) kelimesi (صَيَّرَ) manasındadır. (هـ) zamirini ve (قُرْآنًا) kelimesini mef'ul kılarak üstünle harekelendirmiştir.

(إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا وَنَرَاهُ قَرِيبًا) "**Gerçekten onlar, bunu uzak görüyorlar. Biz ise onu pek yakın görüyoruz**" (Meâric 6, 7)

Burada (يَرَوْنَ) kelimesi (يظنُّنَ) "zannederler" manasındadır. (نَرَاهُ) kelimesi (نعلَمُهُ) "Biliyoruz" manasındadır. Fiildeki zamirini, (بَعِيدًا) ve

(قَرِيبًا) kelimelerini mef'ul kılarak üstünle harekelendirmiştir.

(وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَافِرْعَوْنُ مَثْبُورًا) "**Ey Firavun! Ben de seni lânetlenmiş biri olarak görüyorum!**" (İsra 102)

Burada (أَظُنُّ) kelimesi (كَ) harfini ve (مَثْبُورًا) kelimesini üstünle harekelendirmiştir.

Bu örneklerdeki mef'ullerin aslı mübteda ve haberdir ve fiil cümleleridir.

FÂİL (ÖZNE)

Bir işin kendisine dayandırıldığı kişi ya da nesnedir. Mesela:

(وَجَاءَ رَبُّكَ) “**Rabbin geldi**” (Fecr 22)

Burada fail olan (رَبُّ) kelimesidir.

(مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ) “**renkleri çeşitli**” (Nahl 69)

Burada (أَلْوَانُهُ) kelimesi (يختلفُ) diye tevil edilen (مُخْتَلِفٌ) kelimesinin failidir.

Hükümleri:

1- Fail daima merfudur. (ötrelidir)

2- Failde asıl olan açık isim olmasıdır. Lakin bazen (أن) ile ve fiil ile tevil edilmiş olabilir. Mesela:

(أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ) “**İman edenlerin kalplerinin ürpermesinin zamanı gelmedi mi**?” (Hadid 16)

Burada (يَأْنِ) kelimesi (أَنْ تَخْشَعَ) kavlinin failidir. Tevili: (خشوع) fiilidir.

3- Failin fiili gizli değil, açık ise, fail ikil ve çoğul olsa da fiil tekil olur. Mesela:

(جاءَ الرَّجُلُ) “Adam geldi”	(جاءَ الرَّجُلانِ) “İki adam geldi”
(جاءَ الرِّجالُ) “Adamlar geldi”	(جاءَ النِّسوةُ) “Kadınlar geldi”

Failin dişi olduğunu belirtmek için fiile sakin (ت) eklenir. Mesela:

(جاءَت النِّساءُ) "Kadınlar geldi."	(جاءَت المرأتانِ) "İki kadın geldi"	(جاءَت المرأةُ) "Kadın geldi"

Sahih bir lehçeye göre zamir olan fiile ikillik ve çoğulluk ispat etmek caizdir. Mesela Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in şu hadisinde olduğu gibi:

(يَتَعَاقَبُونَ فِيكُمْ مَلاَئِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلاَئِكَةٌ بِالنَّهَارِ) "**Gece melekleri ve gündüz melekleri ard arda aranızda bulunurlar**…"[12]

4- Failin fiilin önüne alınması caiz değildir. Eğer (زَيْدٌ جاءَ) "Zeyd gelmiştir" denilirse bu cümle sahihtir. Lakin burada (زَيْدٌ) mübteda, (جاءَ) mazi fiil olup faili gizli zamirdir ve takdiri (هو)'dir. Bu zamir Zeyd'e döner. (جاءَ) ve failden oluşan cümle haberin merfu olduğu bir mahaldedir. Yani bu fiil cümlesi değil, mübteda ve haberden oluşan isim cümlesidir.

5- Asıl olan failin mef'ulden (nesne'den) önce gelmesidir. Mesela:

(وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ) "**Süleyman Davud'a vâris oldu**" (Neml 16)

Lakin fail, mef'ulden sonra da gelebilir.

[12] Buhârî (555) Muslim (632)

NÂİBU'L-FÂİL (SÖZDE ÖZNE)

Naibu'l-fâil, meçhul fiillerle kurulu cümlede işi yapan, olayı gerçekleştiren kişi ya da nesnedir. Fâil (özne) hazfedilip mef'ul (nesne) onun yerini ve harekesini alır.

Failin hazfedilmesinin sebepleri:

1- Failin bilinmesi. Mesela:

(كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ) "**Size savaş yazıldı**." (Bakara 216)

2- Failin bilinmiyor olması. Mesela:

(سُرِقَ المَتَاعُ) "Eşya çalındı."

3- Failin açıklanmak istenmemesi. Mesela:

(كُسِرَ الإِنَاءُ) "Kaplar kırıldı."

4- Cümlenin kısaltılmak istenmesi ve cümle ahenginin gözetilmesi.

Hükümleri:

1- Merfu (ötreli) olur.

2- Fiilinin yapısına göre değişikliğe uğrar. Mesela:

(نَصَرَ – يَنْصُرُ) "Yardım etti - yardım ediyor" kalıbı; failin hazfedildiğine işaret için şu şekilde meçhul siga kalıbına döner:

(نُصِرَ – يُنْصَرُ) “Yardım edildi – yardım ediliyor”

3- Cümlede failin yerine geçecek bir mef’ûl (nesne) yoksa, fail hazfedildiği zaman onun yerine şunlar geçebilir:

a- Zarf naibu’l-fâil. Mesela:

(صِيمَ رَمَضَانُ) “Ramazan orucu”

b- Cer harfiyle esrelenen naibu’l-fâil. Mesela:

(أُذِّنَ لِلصَّلاَةِ) “Namaz için ezan okundu.”

c- Masdar naibu’l-fâil. Mesela:

(جُلِسَ جُلُوسُ الأَمِيرِ) “Valinin oturuşuyla oturuldu.”

Uyarı: Zarf ve masdar, belirsiz olmamaları halinde naibu fail olurlar. Mesela şu şekillerde söylenemez:

(صِيمَ زَمَانٌ) “Bir zaman orucu” denilemez. Çünkü oruç belirli bir zaman ile sınırlı olmalıdır.

(جُلِسَ جُلُوسٌ) “Bir oturuş oturuldu” denilemez. Çünkü oturuş, şekli nitelenmiş veya belirli olmalıdır.

TAMAMLAYICI ZİYADELER

Sözü tamamlayıcı olarak gelen, genellikle cümle yapısının bunlarsız da olabildiği isimlerdir.

Türleri:

Nesneler, (mef'ûlun bihi, nida edilenler, mutlak mef'ul, mef'ulun leh, mef'ulun fih, mef'ulun maah), hâl, temyiz. Nasb edicilerden olan istisna da sözü tamamlayıcı unsurlardandır.

1- Mef'ulun Bihi

Failin fiili üzerine gelen şeydir. Mesela:

(قَرَأَ سَعْدٌ الْقُرآنَ) "Sa'd Kur'an'ı okudu."

Hükümleri:

1- Daima mansubdur. (Son harekesi üstündür)

2- Mef'ulun bihi'de asıl olsan fiil ve failden sonra gelmesidir. Mesela:

(وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى) "**Ve Allah, Musa ile konuştu**" (Nisa 164)

Lakin mef'ulun bihi, her ikisinden önce de gelebilir. Failden önce gelmesi halinde hükümleri "Fâil" başlığı altında geçmişti. Fiilden önce gelmesi ise şöyle olur:

a- Cevaz olarak öne geçer. Mesela:

(فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ) “**Bir kısmını yalanladılar bir kısmını da öldürdüler**.” (Maide 70)

b- Zorunlu olarak öne geçmesi. Soru ve şart edatları gibi cümlenin başında gelmesi, mesela:

(أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى) “**Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır**” (İsra 110)

(مَنْ رَأَيْتَ الْيَوْمَ) “Bugün kimi gördün?”	(مَنْ تُكْرِمْ أُكْرِمْهُ) “Kime ikram edilirse ona ikram edilir.”

Yine mef’ulün fiili (أَمَّا)’nın cevabı olarak gelmişse mef’ul öne geçer. Mesela:

(فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ) “**Öyleyse, sakın yetimi ezme**!” (Duha 9)

Yine emir fiili nasb edip, atıf veya fazlalık olarak gelen (ف) harfi dâhil olmuşsa mef’ul öne geçer. Mesela:

(اللَّهَ فَاعْبُدْ) “**Allah'a kulluk et**” (Zümer 66)

2- Münadâ (Nida Edilenler)

Nida edatlarından biriyle akıl sahibi birine gelmesi için veya akıl sahibi olmayana seslenilen isimdir. Mesela:

(يَا مُوسَى) "**Ey Musa**!" (Bakara 55)	(يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ) "**Ey yer! Suyunu yut**." (Hud 44)

Tembih: (يَا) harfi, isim olmayan bir şeyin mesela bir harfin önünde olursa o takdirde bu nida değildir. Mesela:

(يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ) "**Keşke kavmim bilseydi**" (Yasin 26)	(يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا) "**Keşke Allah'a itaat etseydik ve rasule itaat etseydik**." (Ahzab 66)

(يَا رُبَّ كَاسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا عَارِيَةٌ فِي الآخِرَةِ) "**Dünyada nice giyinik vardır ki ahirette çıplaktır.**"[13]

Bu cümlelerde (يَا) harfi, isimlerin değil, harflerin önüne geldiği için nida manasında olmamıştır. Ama yedi kıraatten biri olan Kisâî kıraatinde: (أَلَا يَا اسْجُدُوا) kavlinde hazfedilmiş özne vardır. Takdiri şu şekildedir: (أَلَا يَا هؤلاء اسْجُدُوا)

Nidâ Harfleri:

Nidâ, özel bir takım harflerle yapılır. En çok kullanılanları şunlardır:

[13] Buhârî (1126)

(يَا)	(أَ)	(أَيْ)	(أَيَا)	(وَا)	(هَيَا)

Bunlardan (وَا) nidâ için nadiren kullanılır. Mesela Ömer radiyallahu anh'ın şu sözü gibi:

(واعَجباً لكَ يا ابْنَ العَاصِ) "Hayret sana ey İbnu'l-As!"

(وَا) genellikle ağıt için kullanılır. (أَ) yakındakini çağırmak için, diğerleri uzaktakini çağırmak için kullanılır.

Hükümleri:

1- Münâdâ'nın ismi mu'rab ve mebnî olarak gelir:

A- Murab olduğunda üç durumda son harekesi üstün olur.

a- Muzaf olarak geldiği zaman. Mesela:

(يَا رَسولَ اللهِ) "Ey Allah'ın rasulü!"

b- Muzafa benzer olarak geldiği zaman. Bu da manayı tamamlamak için bir şeyle bitiştiği zaman olur. Mesela:

(يَا رَفِيقاً بالعِبَادِ) "Ey kullara yumuşak davranan!"	(يَا حَسَناً وَجْهُهُ) "Ey yüzü güzel olan!"

c- Tanınmayan, görünmeyen birine nidâ. Mesela gözleri görmeyen kimsenin şöyle demesi:

(يَا رَجُلاً خُذْ بِيَدِي) "Ey adam! Elimden tut!"

B- Nasb eden sebepler bulunmadığında merfu (ötreli) olarak mebnî olur:

a- Muzaf olmadığı zaman. Mesela:

(يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا) "**Ey Nuh! Bizimle tartıştın** " (Hud 32)

b- Muzafa benzer olmadığı zaman. Mesela:

(يَا رَاحِلُونَ غَداً) "Ey yarın gidecek olanlar!"

c- Tanınmayan, fakat görülebilen birine yapılan nidâ. Mesela belirli bir kimseye seslenerek:

(يَا رَجُلُ اتَّقِ اللهَ) "Ey adam! Allah'tan kork!" demek.	(يَا جِبَالُ أَوِّبِي) "**Ey dağlar! Onunla beraber tesbih edin**" (Sebe 10)

2- Eğer nidâ edilen isim, seslenen kişiye ait nispet (ي)'sı almışsa, harekesi üstün olmak üzere şu durumlar söz konusu olur:

a- (ي) harfinin sakin (harekesiz veya cezimli) olması. Mesela:

(يَا أَوْلادِي اتَّقوا اللهَ فِي أُمِّكُمْ) "Ey çocuklarım! Anneniz hakkında Allah'tan sakının!"

b- (ي) harfi hazfedilip, bu harfe delil olması için harekesinin esre olması. Mesela:

(يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ) “**Ey kullarım! Sakının**!” (Zümer 16)

c- (ي) harfinin bırakılıp, harekesinin üstün olması. Mesela:

(يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَة) “**Ey iman eden kullarım! Arzım geniştir**.” (Ankebut 56)

d- (ي) harfinin hazfedilip esrenin de üstüne dönmesi, sonra da üstünün (ا) harfine dönmesi. Mesela:

(يَا أَسَفَا عَلَى يُوسُفَ) “**Ey Yusuf’a olan üzüntüm**!” (Yusuf 84)

e- (ا) harfinin de hazfedilip, bu harfe delalet etmesi için üstünle harekelenerek (يَا أَسَفَ) denmesi.

Uyarı: Münâdâ, mütekellim (ي)’sına muzaf olan (أُمّ) ve (أَب) kelimeleri olması halinde şu şekillerde söylenmesi caiz olur:

(يَا أَبَتِ)	(يَا أَبَا)	(يَا أَبُ)	(يَا أَبِيْ)
(يَا أُمَّتِ)	(يَا أُمَّا)	(يَا أُمُّ)	(يَا أُمِّيْ)
(يَا أَبَتَ)	(يَا أَبَ)	(يَا أَبَيَ)	(يَا أَبِ)
(يَا أُمَّتَ)	(يَا أُمَّ)	(يَا أُمِّيَ)	(يَا أُمِّ)

3- Mebnî olan münâdâ'yı (ال) ile marifeli kelime takip ederse, üstün veya ötre ile harekelenmesi caizdir. Mesela:

(يَا خَالِدُ البَطَلُ) "Ey kahraman Hâlid!"

Burada (البَطَلَ) kelimesi üstünlü de olabilir. Yine şu ayet de böyledir:

(يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ) "**Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin!**" (Sebe 10)

Nitekim şaz bir kıraatte (وَالطَّيْرُ) şeklinde ötreli okunmuştur.

Eğer munâdâyı takip eden kelime (ال) ile marife değilse yalnızca üstün ile harekelenir. Mesela:

(يَا فاطِمَةُ بِنْتَ مُحَمَّدٍ) "Ey Muhammed'in kızı Fatıma!"

4- Mesela (زَيْدُ بنُ ثَابِتٍ) gibi, (ابن) kelimesiyle mevsuf olan özel isme nidâ edildiği zaman kural; (يَا زَيْدُ بنَ ثَابِتٍ) denilmesidir. Lakin munâdâ'yı (nida edileni) de (ابن)'nin harekesine eklemek mümkündür. Mesela: (يَا زَيْدَ بنَ ثَابِتٍ) denilebilir.

5- İşaret ismine nida edildiği zaman onu nitelemek gerekir. Mesela şöyle denilir:

(يَا هذا الَّذي جاءَ بالأَمْسِ) "Ey dün gelen kişi!"	(يَا هذا الرَّجُلُ) "Ey şu adam!"

6- (أيْ) lafzı ile nida edildiği zaman bu lafız ile nida edilen arasında ötre harekesi ve tenbih için olan (ها) harfi eklenir. Mesela:

(يَا ايُّها الاِنْسَانُ) "Ey insan!"	(يا ايُّها النَّبِيُّ) "Ey nebi!"

(الاِنْسَانُ) ve (النَّبِيُّ) kelimeleri açıklama atıfı olarak irab edilir.

7- Özetlemek için nida harfi hazfedilebilir. Mesela:

(رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا) "**Rabbimiz! Bizi sorumlu tutma!**" (Bakara 286)	(يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا) "**Yusuf! sen bundan vazgeç**" (Yusuf 29)

Münâdâ'ya Tabi Olanlar:

1- Terhîm (kısaltma) nidası. Nida edilen ismin sonundan hazfetmektir. Mesela:

(يَا عائِشَةُ) "Ey Aişe!" nidasında harfin asli harekesi olan üstün, öylece bırakılır ve (يَا عائِشَ) denilir. Veya takdir edilmiş i'rab olarak hareke, terhimden sonra hazfedilen harfin yerine eklenir ve (يَا عائشُ) denilir.

2- İmdat (istigase) nidası. Bir zararı uzaklaştırması veya bir sıkıntıdan kurtarması için bir şahsa seslenmektir. Mesela:

(يا لَلّهِ لِلْمُسْلِمينَ) "Ey Allah'ım! Müslümanlara yardım et!"

Burada görüldüğü gibi Allah, müslümanların yardımına çağırılıyor. Her ikisinden önce de (ل) harfi gelmiştir. Ancak birinci (ل)'ın harekesi üstün, ikincisinin harekesi esredir. Birinci (ل) zait (fazlalık) kabul

edilmektedir.

3- Hayret (taaccub) nidâsı. Bir şey beğenildiği veya hayret edildiği zaman söylenen şeydir. Mesela:

(يَا لَلْجَمالِ) "Aman ne güzel!"	(يا لَلخُضْرةِ) "Aman ne yeşil!"

İmdat nidasında olduğu gibi bundan önce de zait bir (ل) bulunmaktadır. Bundan da (ل) atılarak elif getirilebilir:

(يا جَماَلاَ) "Ama ne güzel!"

4- Ağıt (nüdbe) nidâsı. Bir çeşit acıma, ağıt ve dövünme nidasıdır. Genellikle (وا) lafzı kullanılır. Nadiren (يا) lafzı da kullanılır. Mesela:

(وا زَيْدُ) "Zeyd'e yazık"

Buna (ا) harfi ekleyerek (وا زَيْدا) denilebilir. Yine sonuna sakin (هـ) harfi eklenerek: (وا زَيْدَاهْ) denilebilir.

3- Mutlak Mef'ûl

Lafzı veya manasında bir âmilin etkilediği ve nasbeden (harekesini üstün yapan) masdardır.

Mutlak mef'ûl (mutlak nesne), cümlede fiilin anlamını pekiştirmek, fiilin nasıl işlendiğini veya yapılış sayısını bildirmek için fiilden sonra söylenir. Mutlak mef'ulün hazfedilmesi halinde mana eksilse de, bozulmaz. Mesela:

(سِرْتُ سَيْرَ الْجُنُودِ) "Askerlerin yürüyüşüyle yürüdüm."

Mef'ul yapan âmil şu üç şeyden biridir:

1- Fiil. Bu masdarın ya lafzında olur, mesela:

(وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا) "**Ve Allah Musa ile doğrudan doğruya konuştu**" (Nisa 164)

Ya da manasında olur: Mesela:

(قَعَدْتُ جُلُوساً) "Oturuş oturdum"

(القُعُودُ) kelimesi de, (الجُلُوسُ) kelimesi de aynı manada olup oturmak demektir.

2- Masdar. Kendi lafzı ile âmil olur. Mesela:

(فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا) "**İyi bilin ki hepinizin cezası cehennemdir." Tam bir ceza**!" (İsra 63)

Burada (جَزَاءً) kelimesi mutlak mef'uldür. (جَزَاؤُكُمْ) kelimesi de masdar olarak âmildir.

3- Vasıf. Bu, failin sıfatı veya mef'ulün sıfatı olabilir. Mesela:

(وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا) “**And olsun esip savuranlara**” (Zariyat 1) Burada failin sıfatı mef’uldür.	(وَالصَّافَّاتِ صَفًّا) “**And olsun saf saf dizilenlere**” (Saffat 1) Burada da failin sıfatı mef’uldür.	(البَيْضُ مَسلُوقٌ سَلْقاً) “Kaynayışla kaynamış yumurta” Burada sıfat mef’ule aittir.

Nâibu’l-Masdar:

Masdarın yerine geçer ve nasbetme hususunda mutlak mef’ul olarak masdar ile aynı hükmü alır.

1- (كُلّ) (بَعْض) ve bunların manasındaki kelimeler. Mesela:

(وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ) “**Eğer bize bazı sözler isnad etseydi**” (Hakka 44)	(فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ) “**O halde tam bir meyille yönelmeyin**” (Nisa 129)

Bu kelimelerin manasında olana örnekler:

(لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ) “**Onu âlemlerden hiç birine azaplandırmayacağım bir azapla azaplandıracağım**” (Maide 115)	(وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئًا) “**O’na hiç bir zarar veremezsiniz**” (Hud 57)

(وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا) “**And olsun söküp çıkaranlara**” (Naziat 1)

(النَّزْعُ) “Çıkarma” fiili, (الإِغْرَاق) “sökme” ve başka şeylerle olur. Sökme bunlardan biridir. Mesela: (رَجَعْتُ القَهْقَرى) “Geri çekilerek döndüm” (القَهْقَرى) “geri çekilme” dönüş türlerindendir. Ancak her dönüş (القَهْقَرى) değildir. (قَعَدْتُ القُرْفُصاءَ) “Ayaklarımı karnıma çekerek

oturdum” (القُرْفُصاءَ) “Ayaklarını karnına çekip elleri sarma” oturuş türlerindendir.

2- Sayı. Mesela:

(فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً) “**Onlara seksen sopa vurun**” (Nur 4)

(ثَمَانِينَ) kelimesi mutlak mef’uldür.

3- Fiilde kullanılan âlet isimleri. Mesela:

(ضَرَبْتُهُ سَوْطاً) “Ona kamçıyla vurdum.”

Âmilin Hazfedilmesi:

Masdardaki âmil hazfedilebilir. Mesela:

(اعترافاً) dediğinde bunun takdiri: (أعْتَرِفُ اعترافاً) “Bir itirafla itiraf ettim” demektir.

(أفْعَلُهُ رَغْماً) “Buna rağmen yaparım” denildiğinde bunun takdiri:

(أفْعَلُهُ وإنْ رَغِمَ أنْفُهُ رَغْماً) “Burnu sürtse de bunu yaparım” şeklindedir.

4- Mef'ûlun Lehu

Fiilin yapılış sebebini bildiren masdardır. "Niçin?" sorusunun cevabı olarak gelir ve mansub (üstün harekelidir).

Hükümleri:

Bir masdarın mef'ulun leh olarak mansub olabilmesi için;

1- Nekre olması gerekir. Mesela:

(ضَرَبْتُ ابْنِي تأدِيباً) "Oğlumu terbiye etmek için dövdüm."

Allah Teâlâ'nın şu kavli de böyledir:

(يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ) "**Yıldırımlardan ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar**" (Bakara 19)

Mef'ulun leh (ال) takısı alırsa genellikle cer harfi ile mecrur (esreli) olur. Mesela:

(أصْفَحُ عَنْهُ لِلشَّفَقَةِ عَلَيْهِ) "Ona şefkatten dolayı onu bağışlarım."

2- Fiilin yapılış sebebini bildirmesi gerekir. Mesela:

(جَاءَ خَالِدٌ رَغْبَةً فِي الْخَيْرِ) "Halid, iyilik isteyerek geldi."

Sanki burada (لِمَذَا جَاءَ خَالِدٌ؟) "Halid niçin geldi?" sorusuna cevap verilmiş gibidir.

3- Âmili olan fiile zaman ve fâilde iştirak etmesi gerekir. Mesela:

(أَكْرَمْتُهُ لِإِكْرَامِهِ إِيَّايَ) "Onun bana ikram etmesinden dolayı ben de ona ikram ettim" sözünde masdar, fiilin kendi masdarıdır, ancak masdarın fâili ile fiilin fâili ayrı şahıslardır. Bu yüzden buradaki mef'ulun leh değildir.

4- Fiilin kendi masdarı dışında bir masdar olması gerekir. Mesela:

(أَتَيْتُكَ لِحَاجَةٍ) "Sana bir ihtiyaç için geldim" sözünde mef'ulun leh olacak kelime mastar değildir.

Mef'ûlun leh muzaf olarak gelirse yine mansub olur. Mesela:

(تَصَدَّقْتُ اِبْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللهِ) "Allah rızası için sadaka verdim."

5- Mef'ûlun Fîh

Fiilin yapıldığı yeri veya zamanı bildiren zarftır. Fiilin yapıldığı yeri bildirene "mekân zarfı", zamanı bildirene de "zaman zarfı" denir. Mesela:

(صُمْتُ يَوْمَ الخَميسِ) "Perşembe günü oruç tuttum."	Yani (فِي يَومِ الخَمِيسِ) "Perşembe gününde" demektir.
(جَلَسْتُ خَلْفَكَ) "Arkana oturdum."	Yani: (فِي خَلْفِكَ) "Arkandaki yere" demektir.

Eğer (فِي) manasında zarf olmazsa mef'ulun fih de olmaz.

Hükümleri:

A-Bütün zaman isimleri zarf olarak üstün harekesi alabilir. Mesela:

(اليوم) Gün	(الأسبوع) Hafta	(الشَّهر) Ay	(العام) Yıl
(الوقت) Vakit	(الزَّمان) Zaman	(الصَّيف) Yaz	(الشِّتاء) Kış
(الصَّباح) Sabah	(المساء) Akşam	(البُكْرة) Erken	(العَشيّ) Yatsı

B- Zarf olarak üstün harekesi alabilen mekân isimleri üç çeşittir:

1- Yön isimleri ve buna katılanlar:

(أسْفَل) Aşağı	(أعلى) Yukarı	(تَحْتَ) Alt	(فَوْقَ) Üst
(ذات اليمين) Sağa	(يسار) Sol	(شِمال) Sol	(يمين) Sağ
(ناحية) Yan	(أمام) Ön	(وَراء) Arka	(ذات الشِّمال) Sola
(قَرْب) Etraf	(جِهَة) Taraf	(قريباً) Yakın	(نحْو) Çevre
(لَدَى) Yan	(عنْد) Nezd	(بَدَل) Karşı	(شَطْر) Yön	(وَسْط) Orta

(فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ) “**Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir**.” (Bakara 144)	(قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا) “**Rabbin senin altında bir ırmak kılmıştır**:” (Meryem 24)

2- Mesafe isimleri. Mesela:

(بَرِيد) “Bir berid” (21 km.)	(فَرْسَخ) “Bir fersah” (4 km.)
(مِتْر) “Bir metre”	(مِيل) “Bir mil” (1852 m.)

(سِرتُ مِيلاً) “Bir mil yürüdüm.”

3- Âmili masdar olabilenler.

Mesela:

(وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ) “**Oysa gerçekte biz, onun oturma yerlerinde otururduk**.” (Cin 9)

(مَقَاعِدَ) kelimesi, (مَقْعَد) "oturma yeri" kelimesinin çoğuludur. (نَقْعُدُ) fiilinin masdarıdır. Her ikisi de (القُعودِ) "oturmak" kelimesinden türemedir. Burada kastedilen oturulan mekândır.

C- Mebnî olarak gelen zarflar:

1- (إِذْ) kelimesi geçmiş zaman içindir. Daima cümleye muzaf olarak gelir. Mesela:

(وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً) "**Allah'ın üzerinizdeki nimetini de hatırlayın; hani siz düşmanlar idiniz**" (Al-i İmran 103)	(وَاذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا) "**Hatırlayın ki siz çok az idiniz**" (A'raf 86)

2- (إِذَا) kelimesi gelecek zaman için gelir. Mesela:

(إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا) "**Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde ve insanların, Allah'ın dinine bölük bölük girdiklerini gördüğünde**" (Nasr 1, 2)
(وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى) "**Gittiği zaman geceye and olsun**" (Duha 2)

(إِذَا) kelimesi (ف) harfiyle şimdiki zaman için gelir. Mesela:

(فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى) "**Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün, hızla sürünen bir yılan!**" (Tâhâ 20)

3- (الْآنَ) kelimesi şimdiki zaman içindir. Mesela:

(فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ) "**Artık onlara yaklaşın**" (Bakara 187)

4- (أَمْسِ) kelimesi dün demektir. Hicaz lügatinde mebnîdir (son harekesi daima esredir). Mesela:

(مَا رَأَيْتُ بَكْراً مُذْ أَمْسِ) "Dünden beri Bekir'i görmedim."	(أَحْبَبْتُ أَمْسِ) "Dün istedim"	(ذَهَبَ أَمْسِ بِمَا فِيهِ) "Dün, içindekilerle gitti."

Bu kelime eğer (ال) ile marife olursa veya izafe olursa yahut sınırsız olarak geçmiş gün kastedilirse i'raba uyar. Mesela:

(رَأَيْتُ الأَمْسَ لَطِيفاً) "Dünü hoş gördüm."	(كَانَ الأَمْسُ جَمِيلاً) "Dün güzeldi."

(كَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ) "**Dün sanki hiç bir zenginliği yokmuş gibi**" (Yunus 24)

(مَرَّ بِنا أَمْسٌ جَمِيلٌ) "Güzel bir dün geçirdik"	(كَانَ أَمْسُنا حَارّاً) "Dünümüz sıcak idi."

5- (بَيْنَ) kelimesi mekân ve zaman zarfıdır. Mesela:

(عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ) "**Bunların arasında**" (Bakara 68)	(لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ) "**And olsun, onlarla aranızdaki bağlar kopmuştur**" (En'âm 94)

Eğer bu kelimeye muzaf gelirse veya cer harfi gelirse i'raba uyar. Mesela:

(مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ) "**Fışkı ile kan arasından**" (Nahl 66)	(هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ) "**İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır**" (Kehf 78)

Bu kelimeye (بَيْنا) şeklinde (ا) harfi veya (بَيْنَمَا) şeklinde (مَا) harfi izafe edilirse o zaman sadece mebnî olarak cümleye muzaf olur. Mesela

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in:

(بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ، رَأَيْتُ النَّاسَ يُعْرَضُونَ عَلَيَّ) "**Ben uyurken (rüyamda) insanların bana arz edildiklerini gördüm**."[14]

Hadisi veya şu söz gibi:

(بَيْنَمَا يَقصِدُ الْهَدَفَ أَصَابَ أَخَاهُ) "Kardeşinin vurduğu hedefi kastederken"

6- (حَيْثُ) mekân zarfıdır. Sadece cümleye muzaf olarak kullanılır. Mesela:

(اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ) "**Allah risaletini nereye vereceğini daha iyi bilir**" (En'âm 124)

(اجْلِسْ حَيْثُ أَنَسٌ جَالِسٌ) "Enes'in oturduğu yere otur."

7- (رَيْثَ) kelimesi bazen zaman zarfı olarak kullanılır. Kendisindeki önceki fiilin işlenişinde geçen zamanı, kendisinden sonraki fiilin masdara dönüşen şekli ile birleşerek belirtmeye yarar. Genellikle sonunda (مَا) eki olur. Mesela:

(اِنْتَظَرْتُهُ رَيْثَمَا يُصَلِّي الظُّهْرِ) "Onu öğle namazını kılıncaya kadar bekledim."

8- (عَوْضَ) kelimesi gelecek zaman zarfıdır. "Asla" anlamındadır. Mesela:

(لَا أُفَارِقُكَ عَوْضَ) "Senden asla ayrılmayacağım."

---

[14] **Sahih**. Buhârî (23) Muslim (2390)

9- (قَطُّ) kelimesi geçmiş zaman zarfıdır. Mesela:

(مَا فَعَلْتُهُ قَطُّ) "Onu asla yapmadım."

10- (لَدُنْ) ve (لَدَى) kelimeleri zaman ve mekân zarfıdırlar. Mesela:

(وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً) "**Bize katından bir rahmet bahşet**" (Âl-i İmrân 8)	(وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ) "**Katımızda daha fazlası da var**." (Kâf 35)

11- (قَبْلُ) ve (بَعْدُ) kelimelerine şunlar da katılır:

(أَوَّلُ) Önce	(أَمَامُ) Ön	(قُدَّامُ) Ön	(وَرَاءُ) Arka	(خَلْفُ) Arka	(أَسْفَلُ) Alt
(يَمِينُ) Sağ	(شِمَالُ) Sol	(فَوْقُ) Üst	(تَحْتُ) Alt	(عَلُ) Üst	(دُونُ) Alt

Bunlar muzaf olmadıkları zaman ötre üzere mebnîdirler. Fakat muzafun ileyh manasında takdir edilebilirler. Mesela:

(لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ) "**Bundan önce de sonra da emir Allah'ındır**." (Rûm 4)

Burada (مِنْ) cer harfi olmasına rağmen (قَبْلُ) ve (بَعْدُ) kelimeleri ona muzafun ileyh olmadıkları için ötrelidirler.

Şu manada muzafun ileyh olarak takdir edilebilir:

(مِنْ قَبْلِ الغَلَبَةِ ومِنْ بَعْدِهَا) "Galebeden önce ve sonra"

Burada (قَبْلِ) ve (بَعْدِهَا) kelimeleri muzafun ileyh olarak takdir edildiği için, aynı zamanda cer harfi de olan (مِنْ) harfinin muzaf olması sebebiyle esrelenmiştir.

Eğer bu kelimeler izafe olurlarsa mansub (üstünlü) veya cer harfiyle esreli zarflar olarak irab olurlar. Mesela:

(وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ)	(قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ)
"**And olsun biz kendilerinden önce, Firavun'un kavmini de denedik**." (Duhan 17)	"**Muhakkak ki sizden önce bir toplum onları sordu**" (Maide 102)

(عَلُ) kelimesi (مِنْ) olmadan kullanılmaz ve ötre üzerine mebnî olabileceği gibi, muzafun ileyh yok niyetiyle tenvin de alabilir. Mesela:

(نَزَلْتُ مِنْ عَلُ) ve (نَزَلْتُ مِنْ عَلٍ) şeklinde söylenmesi caizdir. "Yukarıdan indim" demektir.

6- Mef'ûlun Meah

Fiilin ne ile birlikte işlendiğini bildiren kelimedir. Mef'ûlun meah'ta üç şart bulunması gerekir:

1- Önce geçen bir cümleden sonra gelmesi

2- Kendisinden önce beraberlik anlamına gelen (و) harfi bulunması

3- Bu (و) harfinin kendisinden sonra gelen mef'ûlun meah'ı, öncesine atfetme imkânı olmaması gerekir. Mesela:

(أَنَا سَائِرٌ وَالْقَمَرَ), (سِرْتُ وَالْقَمَرَ) "Ay ile beraber yürüdüm."

Buradaki (و) harfi "musahabet/beraberlik vavı" diye adlandırılır. Atıf vavı olarak irab olur.

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, (الْقَمَرَ) kelimesinden önce (سِرْتُ) cümlesi geçmiş, (و) da beraberlik anlamı ifade etmiş, atıf görevi yapmamıştır. Yani bu (و) atıf edatı değildir.

Atıf edatı olan (و) ise, öncesi ile sonrası aynı işi yaptığı gibi, harekeleri de aynıdır. Burada ise (الْقَمَرَ) kelimesini öncesine atfetme imkânı yoktur.

(و) harfinde aslolan atıf edatı olmasıdır. Ancak mef'ûlun meah olduğu zaman atıf edatı olmaz.

7- Hâl

Fiil işlenirken fâilin, mef'ûlün veya her ikisinin durumunu bildiren kelimedir. Mesela:

(كَيْفَ أَكَلْتَ الطَّعَامَ؟) "Yemeği nasıl yedin?" sorusuna:

(أَكَلْتُ الطَّعَامَ سَاخِناً) "Yemeği sıcak olarak yedim" denilmesi gibi.

Burada (سَاخِناً) "Sıcak" kelimesi mansub (üstün harekeli) hâldir. (كَيْفَ) "Nasıl?" sorusunun cevabı olarak gelmiştir. Bu cümlede fazladan bir açıklamadır. (أَكَلْتُ الطَّعَامَ) "Yemeği yedim" demek de yeterlidir.

Faide: Hâl, iki anlamda gelir:

1- Açıklayıcı olarak gelir. Bu, öncesinden anlaşılmayan bir manaya delalet eder. Mesela:

(أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا) "**O size kitabı açıklanmış olarak indirdi**" (En'am 114)

2- Pekiştirici olarak gelir. Bu olmadan da manası anlaşılır. Mesela:

(فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا) "**Gülerek tebessüm etti**" (Neml 19)

Şartı:

Hâlin nekre olması gerekir. Yukarıdaki örneklerde (مُفَصَّلًا) ve (ضَاحِكًا) kelimelerinde olduğu gibi.

Eğer hâl marifeli olarak gelirse o nekre olarak yorumlanır. Mesela:

(ادْخُلُوا الأَوَّلَ فالأَوَّلَ) "İlkinden başlayarak sırayla girin." Bu;

(ادخُلُوا اوَّلاً فأَوَّلاً) manasındadır.

Zi'l-Hâl:

Sahibu'l-hâl de denir. Hâlin durumunu bildiren kelimedir. Bunda aslolan marife (belirli) olmasıdır. Tahsis için nekre olabilir. Mesela:

(فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِلسَّائِلِينَ) "**Ve orada tam dört günde isteyenler için...**" (Fussilet 10)

Burada (سَوَاءً) kelimesi hâldir. Bunun zi'l-hâli olan (أَرْبَعَةِ) kelimesi tahsis için nekredir ve (أَيَّامٍ) kelimesine izafedir.

Yine kendisinden önce nefiy, yasaklama veya soru gelmişse zi'l-hâl nekre olur. Mesela:

(وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ) "**Bununla birlikte hangi memleketi, helak ettikse muhakkak onun uyarıcıları olmuştur**." (Şuara 208)

Burada (لَهَا مُنْذِرُونَ) cümlesi hâldir. Zi'l-hâli; (قَرْيَةٍ) kelimesidir ve nefyedilmiş olarak geldiği için nekredir.

Hükümleri:

1- Hâl, tekil lafız olarak gelebilir. Mesela:

(فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا) "**Korka korka oradan çıktı**" (Kasas 21)

Cümle olarak da gelebilir. Mesela:

(وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ) "**Allah hükmeder, O'nun hükmünün üzerine söz söyleyecek kimse yoktur**." (Ra'd 41)

(خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ) "**Binlerce kişi oldukları halde yurtlarından çıkanlar**" (Bakara 243)

2- Fazlalık olduğunda hâlin hazfedilmesi caizdir. Lakin manayı bozacaksa hâl hazfedilmez. Mesela şu ayetlerde olduğu gibi, yasaklanmış bir durumsa:

(وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا) "**Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma**" (İsra 37)

Bu bir yasaklama cümlesi olduğu için (مَرَحًا) kelimesinin hazfedilmesi manayı bozar.

(لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى) "**Sizler sarhoş iken namaza yaklaşmayın**." (Nisa 43)

3- Hâl, sıfat olmayan bir isim olarak gelip bununla sıfat kastedilebilir. Mesela:

(فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ) "**Bölükler halinde seferber olun**" (Nisa 71) Burada (ثُبَاتٍ) kelimesi isimdir ve "bölükler halinde" anlamında sıfat manasındadır.

(وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا) "**Korkarak ve umarak O'na dua edin**." (A'raf 56)

Burada "korkanlar" ve "ümit edenler" diye iki masdar manasındadır.

(بِعْتُهُ يَداً بِيَدٍ)	(ادْخُلوا رَجُلاً رَجُلاً)	(تَرَكَهُمْ شَذَرَ ومَذَرَ)
"Elden ele/peşin olarak sattım."	"Birer birer/sırayla girin"	"Onları **oraya buraya dağılmış halde** bıraktı"

Bu örneklerde hâl, sıfatla te'vil edilmiş isim anlamındadır. Burada kaide; bunların manalarının "Nasıl?" sorusuna cevap olmaya uygun olmasıdır.

8- Temyîz

Kendisinden önce geçen ve anlam bakımından kapalı olan kelime veya cümleden ne kastedildiğini açıklayan; türememiş, nekre ve mansub (üstün harekeli) kelimedir. Mesela:

(فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً) "**Onlara seksen sopa vurun**" (Nur 4)

Kısımları:

1- Tek kelime halinde olan temyiz. Bu temyiz şekli, ağırlık, hacim, uzunluk ve sayılarda söz konusu olur. Mesela:

(مَتْرٍ قِماشاً) "Bir metre kumaş"	(صَاعٍ تَمْراً) "Bir sa' (ölçek) hurma"	(غِرَامٍ ذَهَباً) "Bir gram altın"

(تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً) "**Doksan dokuz koyun**" (Sad 23)	(إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا) "**Gerçekten ben on bir yıldız gördüm**" (Yusuf 4)

Yine (كَم؟) "Kaç?" sorusunda da temyiz olur. Mesela:

(كَمْ جُنَيْهاً تَمْلِكُ؟) "Kaç cüneyhin var?"

* **(كَمْ) kelimesi soru olarak ve haber olarak gelir. Soru olarak geldiğinde temyiz üstünlü gelir**. Mesela: (كَمْ دِيناراً عِنْدَكَ؟) "Yanında kaç dinar var?" Haber olarak geldiğinde ise esreli gelir. Mesela:

(كَمْ دِينارٍ مَلَكْتُ!) "Ne kadar çok dinarım var!"

Haber için olan (كَمْ) kelimesi çokluk ifade eder. Soru için olan ise böyle değildir. Soru için olan cevaba ihtiyaç duyar. Haber için olan cevap gerektirmez. Haber için olan doğru veya yalan olma ihtimali taşır, soru için olanda bu söz konusu değildir.

Uyarı: On birden doksan dokuza kadar olan sayılar için olan temyiz üstünlüdür. Üç'ten ona kadar olanların temyizi çoğul ve esreli olarak gelir. Mesela:

(سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ) "**Yedi gece ve sekiz gün**" (Hakka 7)

Yine yüz ve yukarısının temyizi tekil ve muzafun ileyh olarak gelir. Mesela:

(أَلْفَ سَنَةٍ) "**Bin sene**" (Bakara 96)	(مِائَةَ جَلْدَةٍ) "**Yüz sopa**" (Nur 2)

Aynılık ve farklılığa delalet edenlerin temyizine örnek:

(إِنَّ لَنَا غَيْرَهَا كُتُباً) "Muhakkak ondan başka kitaplarımız var"	(إِنَّ لَنَا مِثْلَهَا كُتُباً) "Muhakkak bizde de aynı kitaplar var"	(وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا) "**Ve bir o kadar da ilâve getirsek dahi**" (Kehf 109)

2- Cümle halindeki temyiz. Bu da iki şekilde gelir:

a- Aslı fâil, mef'ûlun bih ve mübtada olanlar. Misalleri:

(وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا) "**Baş yaşlılık aleviyle tutuştu**" (Meryem 4)

Bunun aslı (اشْتعَلَ شَيْبُ الرَّأْسِ) şeklinde fâildir.

(أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا) “**Ben, servetçe senden daha zenginim**” (Kehf 34)

Bunun aslı (مَالِي أَكْثَرُ مِنْ مَالِكَ) şeklinde mübtedadır.

b- Sahih cümlede hâl manası ifade edip, hâlden başkasına yorumlanmasına imkan olmayan temyizdir. Mesela:

(امتلأَ الإِناءُ مَاءً) “Kap suyla dolu” şayet (ملأَ الماءُ الإِناءَ) denilirse mana birdir.
(نِعمَ بَشِيرٌ أخاً) “Beşir ne iyi bir kardeş” yerine (نِعْمَ الأخُ بَشِيرٌ) denilirse mana birdir.

9- (إِلَّا) İle İstisnâ

İstisnâ; istisna edatlarıyla kendisinden sonra geleni, öncekinin hükmünden çıkarmaktır. Mesela:

(الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ) "**Muttakîler hariç olmak üzere, o gün, dostların kimi kimine düşmandır**." (Zuhruf 67)

İstisnanın rükünleri; kendisinden istisna yapılan, istisna edatı ve istisna edilendir.

Yukarıdaki örnekte (الْأَخِلَّاءُ) kelimesi kendisinden istisna yapılandır. (الْمُتَّقِينَ) kelimesi istisna edilendir. (إِلَّا) ise istisna edatıdır.

İstisnanın Çeşitleri

1- Öncesinde İspat ve nefiy bulunmasına tibarla istisna.

a- Zorunlu istisna. Bu, öncesinde nefiy, yasaklama veya soru bulunması halindedir. Mesela:

(فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ) "**İçlerinden pek azı müstesna ondan içtiler**" (Bakara 249)

b- Zorunlu olmayan istisna. Bu, öncesinde nefiy, yasaklama veya soru bulunmaması halindedir. Mesela:

(مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ) "**İçlerinden pek azı müstesna bunu yapmazlardı**" (Nisa 66)

(وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ) “**Rabbinin rahmetinden sapıklardan başka kim ümit kesebilir?**” (Hicr 56)
(وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا امْرَأَتَكَ) “**Sakın, hiç biriniz dönüp arkasına bakmasın; fakat senin eşin başka**” (Hud 81)

Yedi kıraatten olan İbn Kesir ve Ebu Amr kıraatlerinde bu ayet:

(إِلَّا امْرَأَتُكَ) şeklindedir.

2- İstisna edilenin, kendisinden istisna yapılandan bir cüz olmasına itibarla istisna.

a- Bitişik istisna. Bu, kendisinden istisna yapılanın cinsinden bir istisna edilenin bulunmasıdır. Mesela:

(ما زارَني الأصحابُ إِلَّا محمَّدٌ) “Muhammed dışında arkadaşlar beni ziyaret etmediler.”	(زارَني الأصحابُ إِلَّا بَكْراً) “Bekir dışında arkadaşlar beni ziyaret ettiler.”

Bu (محمَّداً) şeklinde üstünlü de olabilir.

Bu örneklerde Bekr ve Muhammed, kendilerinden istisna yapılan arkadaşların cinsindendir.

b- Kopuk istisna. Bu, istisna edilenin, kendisinden istisna yapılan cinsinden başka bir şey olmasıdır. Mesela:

(ما وَصَلَ الأصحابُ إِلَّا سيَّارةً) “Araba dışında arkadaşlar ulaşamadı”	(وَصَلَ الأصحابُ إِلَّا سيَّارةً) “Araba dışında arkadaşlar ulaştı.”

Burada araba, arkadaşlardan istisna edilmiştir. Lakin araba onların cinsinden değildir. Zira bununla kastedilen bilinen ulaşım vasıtasıdır.

3- Kendisinden istisna yapılan şeyin zikredilmesi veya hazfedilmesine itibarla istisna.

a- Tam istisna. Bu, kendisinden istisna yapılan şeyin zikredilmesidir. Önceki örneklerde bu geçmiştir.

b- Müferrağ istisna. Bu, kendisinden istisna yapılan şeyin hazfedilmesidir. Mesela:

(ما قامَ إِلَّا حُسامٌ) "Hüsam'dan başkası kalkmadı."

İstisnanın İ'râbı:

İstisnanın üç hali vardır:

1- İstisna edilenin üstünlü olması gereken durumlar:

a- İstisna zorunlu ve tam ise. Mesela:

(فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ إِلَّا عَجُوزًا) "**Bunun üzerine onu ve bütün ailesini kurtardık. Ancak bir yaşlı kadın müstesna**" (Şuara 170, 171)

Yahut istisna zorunlu ve kopuk ise. Mesela:

(فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ إِلَّا إِبْلِيسَ) "**Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler. Fakat İblis hariç!**" (Hicr 30, 31)

b- İstisna zorunlu olmayıp kopuk ise. Mesela:

(مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ) "**Onların buna dair bir bilgileri yoktur, ancak zanna uymaktadırlar**" (Nisa 157)

c- İstisna edilen, kendisinden istisna yapılandan önce gelirse. Mesela:

(وما لِيَ إِلَّا مَذْهَبَ الحقِّ مَذْهَبٌ) "Bana hak mezhepten başka bir mezhep yoktur"

2- Kendisinden istisna yapılanın harekesine göre harekelenmesi ve üstünle harekelenmesi caizdir. Mesela:

(مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ) "**İçlerinden pek azı müstesna bunu yapmazlardı**" (Nisa 66)

Yedi kıraatten biri olan İbn Amir kıraatinde bu (إِلَّا قَلِيلًا) şeklindedir.

3- İstisna edilen, (إِلَّا) edatı hiç yokmuş gibi harekelendirilir. Bu da istisna, muferrağ ise olur. Mesela:

(ما مَرَرْتُ إِلَّا بِسَعِيدٍ) "Said'den başkasına uğramadım."	(ما رأيْتُ إِلَّا سَعِيداً) "Said'den başkasını görmedim."	(ما جاءَ إِلَّا سَعِيدٌ) "Said'den başkası gelmedi."

(إِلَّا) Dışındaki Edatlarla İstisna

(إِلَّا) dışındaki istisna edatlarının kullanımı üç kısımdır:

1- İstisna edilen (غير) ve (سِوى) edatlarına muzafun ileyh olarak gelir. Her ikisi de istisna edilenin irabına göre harekelenir. Mesela:

(حَضَرَ الضُّيُوفُ غَيْرَ رَجُلٍ) "Bir kişi dışında misafirler katıldı."

(سِوى رَجُلٍ) de denir.

(ما حَضَرَ الضُّيُوفُ غَيْرَ رَجُلٍ) "Bir kişi dışında misafirler katılmadı."

(غَيْرُ رَجُلٍ) şeklinde (غَيْرُ) kelimesi muzafun ileyh olarak ötreli de gelebilir.

2- (لَيْسَ), (لا يكونُ), (ما خَلا) ve (ما عَدا) edatları istisna edileni daima üstünle harekelendirirler. Mesela:

(اجْتَمَعَ الأعضاءُ لَيْسَ المديرَ) "Müdür hariç, üyeler toplandı"

Veya şunlar denebilir: (لَا يكونُ المديرَ) "Müdür bulunmadı" (ما خلا المديرَ) "Müdür dışındaki" (ما عدا المديرَ) Müdür haricindeki" Burada (لَيْسَ) ve (لَا يكونُ) edatlarından sonra gelen (المديرَ) kelimesi mansub (üstünlü) haberdir. (ما خلا) ve (ما عدا) edatlarından sonraki (المديرَ) kelimesi mef'ul bihi olduğu için üstünlüdür.

Şu hadis de buna örnektir:

(مَا أَنْهَرَ الدَّمَ، وَذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلُوهُ، لَيْسَ السِّنَّ وَالظُّفُرَ) "**Diş ve tırnak dışında kanı akıtan ve üzerine Allah'ın adının zikredildiği şeyleri yeyin**."[15]

[15] **Sahih**. Buhârî (2488) Muslim (1968)

Burada (السِّنَّ) ve (وَالظُّفُرَ) kelimeleri mansub haberdir.

3– (خَلا), (عَدا) ve (حاشا) edatları, harf ve fiil olarak kullanılırlar. Eğer harf olarak takdir edilirse istisna edileni esre ile harekeler, fiil olarak takdir edilirse üstün ile harekeler. Bütün bunlar mümkündür. Mesela:

(حَضَرَ الطَّلَبَةُ خَلا عليٍّ) "Ali dışında öğrenciler katıldı."

Şu şekillerde söylenebilir:

(خلا عليًّا) "Ali dışında"

(عدا عليٍّ) "Aliden başka

(عدا عليًّا) "Ali hariç"

(حاشا عليًّا) "Ali müstesna"

(حاشا عليٍّ) "Ali müstesna"

AVÂMİL

Avâmil; âmil kelimesinin çoğuludur. Âmil; kelimelerin sonuna gelecek harekeleri etkileyen kelimedir.

Âmilin kapsamına girenler:

1- Fiil. Bunlar mâzî (geçmiş zaman), muzarî (geniş zaman) ve emir fiilleri şeklinde kısımlara ayrılır.

2- Fiil ile aynı etkiyi yapan yedi şey: Fiilin ismi, masdar, fâilin ismi, mubalaga sigası, mef'ulün ismi, benzetme sıfatı ve tafdil ismi.

3- Harfler. Bunlar da iki kısımdır:

a- İsimlerde etki eden; cer harfleri ve fiile benzeyen harfler (اِنَّ) ve benzerleri gibi.)

b- Fiillerde etki eden; muzari fiili nasbeden ve cezm eden harflerdir.

Mazi fiil ve emirin hükümleri daha önce açıklanmıştı. Yine muzari fiilin bina olarak ve (اِنَّ) ve benzerleriyle durumu da açıklanmıştı. Burada diğer âmillerin hükümleri açıklanacaktır.

1- Cer (Kelimenin Sonunu Esreli Yapan Etkenler)

Cer Harfleri:

(بِ)	(لِ)	(كَ)	(وَ)	(تَ)	(مِنْ)
(عَنْ)	(فِي)	(مُذْ)	(رُبَّ)	(إِلَى)	(عَلَى)
(مُنْذُ)	(خَلَا)	(عَدَا)	(حَتَّى)	(حَاشَا)	

Meselâ:

(بِبَدْرٍ) “**Bedir’de**” (Âl-i İmrân 123)	(مَا رَأَيْتُ خَالِداً مُذْ عَامٍ) “Halid’i bir yıldır görmedim.”
(لِلْمُتَّقِينَ) “**Sakınanlar için**” (Bakara 2)	(كَدَأْبِ) “**Âdeti gibi**” (Âl-i İmran 11)
(وَرَبِّنَا) **Rabbimize andolsun** (En’âm 30)	(تَاللَّهِ) “**Allah’a andolsun**” (Yusuf 73)
(مِنْ تُرَابٍ) “**Topraktan**” (Hac 5)	(عَنِ السَّاعَةِ) “**Kıyamet saatinden**” (A’raf 187)
(فِي الْجَنَّةِ) “**Cennette**” (Şura 7)	(لَمْ نَلْتَقِ مُنْذُ سَنَةٍ) “Bir seneden beri karşılaşmadık.”

(عَلَى الْفُلْكِ) “**Gemiye**” (Mu’minun 28)	(حَتَّى مَطْلَعِ) “**Doğana kadar**” (Kadir 5)
(رُبَّ أَخٍ لَكَ لَمْ تَلِدْهُ أُمُّكَ) “Nice kardeşin vardır ki annen doğurmamıştır.”	(إِلَى الْمَرَافِقِ) “**Dirseklere kadar**” (Maide 6)

Uyarılar:

1- Bu cer harflerinden bazısının (ما) eki alması, esre ile harekelemeyi engellemez. Mesela:

(عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ) “**Pek yakında onlar mutlaka pişman olacaklar!**” (Mu’minun 40)

(مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ) “**Suçlarından dolayı**” (Nuh 25)	(فَبِمَا رَحْمَةٍ) “**Bir rahmet ile**” (Al-i İmran 159)

(عَمَّا) kelimesi (عَن) ve (ما) harflerinin bitişmesidir.

(مِمَّا) kelimesi (مِنْ) ve (ما) harflerinin bitişmesidir.

Cer harflerinden sonra soru edatı olan (ما) geldiği zaman bu (ما)’nın (ا) harfi düşer:

بِ ماَ (بِمَ؟)	عَنْ مَا (عَمَّ؟)	لِ ماَ (لِمَ؟)

Cer harflerinden (اِلَى), (حَتَّى) ve (عَلَى)'nın sonuna bir ilave yapılması halinde sonlarındaki (ى) harfi (ا) şekilnde yazılır:

عَلَى ماَ (عَلاَمَ؟)	حتَّى ما (حَتَّامَ؟)	اِلَى ماَ (اِلَام؟)

2- Cer harflerinden her birinin kendisine özel bir veya daha fazla manası vardır. Bunun için lügat kitaplarına veya bu konuda yazılmış kitaplara bakılması gerekir.

İzafetle (İsim Tamlamasıyla) Esreleme:

Meselâ: (رَسُولُ اللهِ) "Allah'ın rasulü" Burada (اللهِ) lafzına (رَسُولُ) kelimesi izafe edildiği için esrelidir.

Esre ile harekelenmesine sebep olan etkenin muzaf isim mi yoksa takdir edilmiş bir cer harfi mi olduğu hususunda önemsiz bir ihtilaf vardır. Önemli olan; bu şeklin daima esre ile harekelemeyi gerektirdiğini bilmektir.

Muzaf Olduğu Zaman İmkânsız Olan Şeyler:

1- Muzaf tenvin alamaz.

Mesela: (كِتَابٌ مُحَمَّدٍ) denilemez Bilakis şöyle denilmesi gerekir: (كِتَابُ مُحَمَّدٍ) "Muhammed'in kitabı"

2- Muzaf, (ال) harfleriyle marifeli olamaz.

Mesela: (الكِتَابُ مُحَمَّدٍ) denilemez. Bilakis şöyle denilmesi gerekir:

(كِتَابُ مُحَمَّدٍ) "Muhammed'in kitabı"

Burada şu istisna vardır: Muzaf, muzafun ileyh için etkili bir sıfat ise muzafın (ال) takısı alması caiz olur.

Mesela şöyle denilir:

(الضَّارِبُ الرَّجُلِ) Adamı döven	(الضَّارِبَا زَيْدٍ) Zeyd'e vuran iki kişi
(الضَّارِبُو زَيْدٍ) Zeyd'e vuranlar	(الضَّارِبُ رَأْسِ الرَّجُلِ) Adamın başına vuran

3- Muzaf, ikillik belirten (ن) harfini ve düzenli eril çoğul ifadesi olan (ن) harfini almaz.

Mesela şöyle denilemez: (جَاءَنِي موظَّفانِ الدَّائِرَةِ) veya (مُوظَّفُونَ الدَّائِرَةِ) denilemez. Lakin şöyle denilir:

(جَاءَنِي موظَّفا الدَّائِرَةِ) "İki daire görevlisi bana geldi" veya (مُوظَّفُو الدَّائِرَةِ) "Daire görevlileri" denilir.

Uyarılar:

1- (وَحْدَه) kelimesi daima zamir için zorunlu bir izafedir. Mesela:

(لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ) "**Yalnızca Allah'a ibadet etmemiz**" (A'raf 70)

Burada (وَحْدَهُ) kelimesi (وَحَدَ) lafzından takdir edilmiş bir fiil için mutlak

mef'uldür. Eğer buna muzaf olarak gelirse esreli olabilir. Mesela şöyle denilir:

(فُلَانٌ نَسيجُ وَحْدِهِ) "Falan, onu tek başına dokuyucudur."

2- Cer harfi veya izafet sebebiyle esreli olan kelimenin bir fiil ile yahut lafız veya mana olarak fiile benzeyen (failin ismi) ile irtibatlı olmalıdır. Bu, sözün ifade ve açıklama ortaya koyması için olur. Şu üç misal bunu açıklar:

a- (أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ) "**Nimet verdiklerinin**" (Fatiha 7)

Burada (عَلَيْهِمْ) kelimesi cer harfiyle esrelidir. Her ikisi (أَنْعَمْتَ) kelimesiyle bağlantılıdır.

b- (وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ) "**Kardeşlerine diyenler**" (Ahzab 18)

Burada (لِإِخْوَانِهِمْ) kelimesi cer harfiyle esrelidir. Her ikisi (وَالْقَائِلِينَ) kelimesiyle bağlantılıdır.

c- (وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ) "**Göklerde ilah O'dur**" (Zuhruf 84)

Bunun takdiri şu şekildedir: (وَهُوَ الَّذِي هُوَ إِلَهٌ فِي السَّمَاءِ) "Ve o gökte olan ilahtır."

Burada (فِي السَّمَاءِ) kelimesi cer harfiyle esrelidir. (إِلَهٌ) kelimesiyle bağlantılıdır. (إِلَهٌ) kelimesi (مَعْبُود) "ibadet edilen, ma'bud" manasında mef'ul isimdir.

2- Muzari (Geniş Zaman) Fiilinin Halleri

1- Muzari Fiilin Ötreli Olması:

Muazari fiil, nasb ve cezm harfleri bulunmadığı zaman merfu (ötreli)dir. Mesela:

(يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ) "**Allah sizi bağışlasın**" (Yusuf 92)

2- Muzari Fiilin Üstünlü Olması:

Özel bir takım harfler sebebiyle muzari fiil üstünlü olur. Nasb eden (üstün ile harekeleyen) bu harfler dört tanedir:

1- (لَنْ) Mesela:

(لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ) "**Buna tapmaktan asla vazgeçmeyeceğiz**!" (Tâhâ 91)

2- (كَيْ) Bunun alameti, lafız veya takdir olarak (لِ) harfinin girmesidir. Bu kelimeyle fiil arasına (لا) girmesi, bunun etkisini ortadan kaldırmaz. Mesela:

(لِكَيْلَا تَأْسَوْا) "**Üzülmemeniz için**" (Hadid 23)

(لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ) "**Mü'minlere bir güçlük olmasın diye**" (Ahzab 37)
(جِئْتُكَ كَيْ أُحَدِّثَكَ) "Seninle konuşmak için sana geldim."

Yani (لِكَيْ أُحَدِّثَكَ) demektir.

3- (**إِذَنْ**) **Aşağıdaki şartlar bulunduğu zaman bu harf nasb edici olur:**

a- Sözün başında gelmesi

b- Ondan sonra gelen fiilin gelecek zaman manasında olması

c- Bu harf ile fiil arasında kasem dışında bir ayırıcının girmemiş olması. Mesela:

(إِذَنْ واللهِ أزورَكَ) "O zaman vallahi seni ziyaret edeceğim."	(إِذَنْ أُكَلِّمَكَ) "O halde seninle konuşurum."

Lakin birisi: (إِنِّي أُحِبُّكَ) "Ben seni seviyorum" derse;

(إِذَنْ أَظُنُّكَ صَادِقاً) "O zaman senin doğru söylediğini zannederim" şeklinde merfu (ötreli) olarak söylenir. Çünkü fiil, gelecek zaman değil, hâl manasındadır.

4**- Masdar için olan** (**أَنْ**) Bu, kendisinden sonra gelen fiil ile masdar olarak yorumlanabilir. Mesela:

(يُسْعِدُنِي أنْ تتعلَّمَ الفِقْهَ) "Fıkıh öğretmen için bana yardım edilir"

Yani (يُسْعِدُنِي تعلُّمُكَ الْفِقْهَ) "Fıkıh öğretiminde bana yardım edilir" anlamındadır.

(أَنْ) Edatının Etkisi:

Eğer kendisinden önce ilim veya onun manasında bir lafız gelmemişse (أنْ) edatı, kendisinden sonra gelen muzari fiili masdar yapar. Mesela:

(عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ) "…**olacağını bilir**." (Muzzemmil 20)

Burada ilim lafzı açık bir şekilde gelmiştir. Bu sebeple (أَنْ) edatı, kendisinden sonraki muzari fiili masdar yapmamıştır.

(أَفَلَا يَرَوْنَ أَنْ لَا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ) "**Kendilerine karşılık veremeyeceğini görmezler mi**?" (Tâha 89)

Burada (يَرَوْنَ) kelimesi ilmin manasında olup, (أَنْ) edatının hâlidir. Bunun aslı (أَنَّ)'dir. Bu yüzden kendisinden sonra gelen muzari fiili üstünlü yapmamıştır.

(أَنْ) edatının etkisi iki durumda söz konusu olur:

1- Açıkça belirtildiği yerler. Bu edatın etkisinde asıl olan budur.

Mesela:

(يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ) "**Allah sizden hafifletmeyi istiyor**" (Nisa 28)

2- Gizlidir. Bu da şu durumlarda olur:

a- Masdara atıf olan (و) harfi. Mesela:

(وَلُبْسُ عَبَاءَةٍ وَتَقَرَّ عَيْنِي... أَحَبُّ اِلَيَّ مِن لُبْسِ الشُّفُوفِ)

"*Abâ giymek gözümü aydın eder, Bu benim için ince elbise giymekten sevimlidir*."

Burada (أَنْ) edatının gizlenmesi caizdir. (وَأَنْ تَقَرَّ) şeklinde de söylenebilir.

b- (لِ) harfinin (لَا) harfi ile fiilden ayrılmadığı durum. Mesela:

(لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ) "**İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için**" (Nahl 44)

Burada (أَنْ) edatının gizlenmesi caizdir. Takdiri (لِأَنْ تُبَيِّنَ) şeklindedir.

(وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ) "**Biz de âlemlerin rabbine teslim olmakla emrolunduk**" (En'am 71)

Burada (أَنْ) edatının gizlenmesi caizdir. Takdiri (لِأَنْ نُسَلِّمَ) şeklindedir.

Ama (ل) harfi nefiy içeren bir söz akışında gelirse (أَنْ) edatını gizlemek gerekir. Mesela:

(لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ) "**Allah onları bağışlayacak değildir**." (Nisa 137)

Nefiy sigasında gelen (ل) harfine "Cuhûd lâm'ı" denir. Eğer (لَا) harfi ile fiil arasında fasıl varsa (أَنْ) edatını açıkça belirtmek gerekir. Mesela:

(لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ) "**İnsanlar için Allah'a karşı bir delil olmasın diye**" (Nisa 165)

c- (حَتَّى) edatı. Mesela:

(لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفِينَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى) "**Biz Musa aramıza dönünceye kadar buna tapmaktan asla vazgeçmeyeceğiz**" (Tâhâ 91)

d- (إِلَى) veya (إِلَّا) manasında gelen (أَوْ) harfi. Mesela:

(لأَنْشُرَنَّ العِلْمَ اَوْ أَمُوتَ) "Ya ilmi yayacağım ya da ölürüm."

e- Sebep belirtmek için olan (ف) harfi.

* **Nefiy**: (لَا يُقْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا) "**Haklarında hükmedilmez ki ölsünler**" (Fatır 36)

* **Emir**: (احضُرْ دروسَ الفِقْهِ فَتَنْتَفِعَ) "Fıkıh derslerine katıl ki faydalanasın."

* **Yasaklama**: (وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي) "**Taşkınlık da etmeyiniz; sonra sizi gazabım çarpar**" (Taha 81)

* **Soru**: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in Allah Azze ve Celle'den rivayet ettiği şu kudsi hadisteki gibi: (مَنْ يَدْعونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ) "Bana dua eden yok mu, ona icabet edeyim?"

* **Dua**: (رَبِّ أَعِنِّي فَأَكفَّ عن السَّيِّئَاتِ) "Rabbim! Bana yardım et ki kötülüklerden uzak durayım."

* **Tahsis**: (لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ) "**Beni yakın bir süreye kadar geciktirsen ben de böylece sadaka versem**" (Munafikun 10)

* **Temennî**: (يَالَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا) "**Keşke ben de onlarla beraber olsaydım da çok büyük bir mükâfatla mükâfatlansaydım**" (Nisa 73)

* **Umut**: (لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى) "**Belki yollara, göklerin yollarına erişirim de Musa'nın ilahını görürüm**!" (Mumin 36, 37)

* **Arz**: (أَلَا تَزورُنا فنأْنَسَ بِلِقَائِكَ) "Bizi ziyaret etsen de seninle buluşmaktan dolayı ünsiyet etsek olmaz mı?"

f- Beraberlik ifade eden (و) harfi.

* **Nefiy**: (وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ) "**Allah içinizden cihad edenleri bilmeden ve sabredenleri bilmeden**" (Al-i İmran 142)

* **Emir**: (صِلْ رَحِمَكَ وَتَحتَسِبَ الأَجرَ) "Akrabanı gözet ve ecrini um."

* **Yasaklama**: (لَا تُعَالِجِ المنكَرَ بِمِثْلِهِ وَتَنْصَحَ لِإخوانِكَ) "Kötülüğü onun benzeriyle savma ve kardeşine nasihat et."

* **Soru**: (أَلَمْ نَجْلِسْ تِلكَ المجالِسَ وَنَغْتَرِفَ من مناهِلِ المعرفةِ؟) "O meclislerde oturduk ve bilgi pınarlarından avuçlamadık mı?"

* **Duâ**: (رَبِّ أعنِّي على طاعتِكَ وَأَشْكُرَكَ) "Rabbim! Sana itaat etmem ve şükretmem için bana yardım et."

* **Tahsis**: (هلَّا تَزورُنا وتُكْرِمَنا) "Haydi bizi ziyaret et ve bize ikram et."

* **Temenni**: (يَالَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ) "**Keşke biz geri döndürülseydik de rabbimizin ayetlerini yalanlamasak ve mü'minlerden olsak**" (En'âm 27)

* **Umut**: (لَعَلَّ اللهَ يَكْشِفُ الغُمَّةَ وَنَعُودَ إِلى الأَوْطانِ) "Umulur ki Allah üzüntüyü giderir ve vatanlara döneriz."

* **Arz**: (أَلا تَنْزِلُ وَتُصيبَ خَيْراً؟) "İnmez ve hayırdan nasip almaz mısın?"

Uyarı: (أَنْ) edatının; (حَتَّى), (أَوْ) (فَ) ve (وَ) harflerinden sonra gizlenmesi zorunludur.

3- Muzari Fiilin Cezimli Olması

Cezm edatları iki kısımdır:

1- Sadece bir fiili cezm edenler:

a- (لَمْ) Mesela:

(لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ) "**Doğurmamıştır, doğrulmamıştır da**" (İhlas 3)

b- (لَمَّا) Mesela:

(لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ) "**Ona emrettiğini yerine getirmedi**" (Abese 23)

c- Talep için olan (ل)**.** Mesela:

(لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ) "**Rabbin hakkımızda hüküm versin**" (Zuhruf 77)	(لِيُنْفِقْ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ) "**Bolluk içinde olan bolluğuna uygun nafaka versin**" (Talak 7)

Bu başta olduğu zaman esreli ve ortada olduğu zaman sakindir. Mesela:

(فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ) "**O halde çağırıversin meclisini**" (Alak 17)

d- Yasaklama belirten (لَا) **edatının talep ve dua için gelmesi**. Mesela:

(لَا تُؤَاخِذْنَا) “**Bizi sorumlu tutma**” (Bakara 286)	(لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ) “**Allah'a ortak koşma**!” (Lokman 13)

e- Muzari fiilden önce talep gelmiş ve muzari fiil talebe cevap manasında gelmişse herhangi bir edat olmaksızın cezimli olur. Mesela:

(قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ) “**De ki: “Gelin okuyayım**” (En’âm 151)

Burada (أَتْلُ) kelimesi, onların yaptıklarının karşılığı olarak cevaptır. Fiil talepten dolayı cezimlidir.

2- İki fiili birden cezmeden edatlar. Bunlar:

مَهْمَا	مَا	مَنْ	أيّ	أيْنَ	اِنْ
أَنَّى	كَيْفَمَا	اِذْماَ	حَيثُمَا	أيَّانَ	مَتَى

Örnekler:

(أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ) “**Her nerede olsanız ölüm size yetişir**.” (Nisa 78)	(إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ) “**Eğer dilerse sizi giderir**” (Nisa 133)
(وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ) “**Hayırdan ne yaparsanız Allah onu bilir**.” (Bakara 197)	(مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ) “**Her kim bir kötülük yaparsa onunla cezalandırılır**” (Nisa 123)
(اِذْماَ تَحْتَرِمْ تُحْتَرَمْ) “Saygı gösterirsen, saygı görürsün.”	(اَنَّى تَذْهَبْ أَذْهَبْ) “Nereye gidersen giderim”

(أَيَّانَ تَقُمْ أَقُمْ) "Ne zaman kalkarsan ben de kalkarım."	(مَتَى تُسَافِرْ أُسَافِرْ) "Ne zaman sefere çıkarsan ben de çıkarım."
(كَيْفَمَا تَسِرْ أَسِرْ) "Nasıl yürürsen ben de yürürüm."	(حَيْثُمَا تَجْلِسْ فِيهِ تَرْتَحْ) "Nerede otururs dinlenirsin"

İki Fiili Cezm Eden Edatların Hükümleri:

1- (اِنْ) harfi dışında iki fiili cezm eden bütün edatlar isimdir.

2- Bu edatlara şart edatları da denilir. Cezm edilen bu fiillerden birincisine şart, ikincisine cevap denir.

3- Bütün şart edatları cümle başlarında olmalıdır.

4- Şart fiili ve cevabı, yukarıdaki örneklerde geçtiği gibi, iki muzari fiil olarak gelirler. Her ikisi de muzari oldukları zaman cezimli olurlar.

* Yine iki mâzî fiil olarak da gelebilirler. Bu durumda mebnî olduklarından mahallen cezimli sayılırlar. Mesela:

(إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ) "**Eğer iyilik ederseniz kendinize etmiş olursunuz**" (İsra 7)

* Bunlardan birincisi mazi, ikincisi muzari olarak da gelebilir. Bu durumda cevap ötreli veya cezimli okunabilir. Kur'ân lugatinde bu şekilde muzari fiil cezm edilir. Mesela:

(مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ) "**Kim dünya hayatını ve onun süsünü isterse, onlara amellerinin karşılığını orada tamamen öderiz**" (Hud 15)

(مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ) "**Kim ahiret ekinini isterse, biz ona kendi ekininde artırmalar yaparız**" (Şura 20)

5- Şu hallerde şartın cevabının (ف) harfi ile bağlanması gerekir:

a- Şartın cevabı isim cümlesi olarak gelirse:

(وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) "**Sana bir hayır dokundurursa da O her şeye kadirdir**" (En'am 17)

b- Şartın cevabı olan fiil cümlesinin fiili talep belirtiyorsa:

(وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ) "**Nerede olursanız yüzlerinizi onun tarafına çevirin**!" (Bakara 144)

c- Şartın cevabı olan fiil cümlesinin fiili câmid (türemeyen) kelime ise:

(إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ) "**Sadakaları açıktan verirseniz bu ne güzeldir**" (Bakara 271)

d- Şartın cevabı olan fiil cümlesinin fiili (لَنْ) harfiyle nefyediliyorsa:

(وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ) "**Hayırdan her ne yaparlarsa asla ondan inkâr edilmeyecektir**" (Al-i İmran 115)

e- Şartın cevabı olan fiil cümlesinin fiili (مَا) harfiyle nefyediliyorsa:

(إِنْ فَعَلَهَا بَكْرٌ فَمَا يَفْعلُهَا أَخُوهُ) "Eğer Bekir bunu yaparsa kardeşi yapmaz."

f- Şartın cevabı olan fiil cümlesinin fiili (قَدْ) edatı ile bağlı ise:

(إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ) "**Şayet çalmış bulunuyorsa, bundan önce onun kardeşi de çalmıştı**" (Yusuf 77)

g- Şartın cevabı olan fiil cümlesinin fiili geleceği ifade eden (سَ) ve (سَوْفَ) ile bağlı ise:

(مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ) "**İçinizden her kim dininden dönerse Allah bir toplum getirir…**" (Maide 54)

3- Fiile Benzeyenler

Burada kastedilen, fiil olmadıkları halde fiil görevi yapan kelimelerdir.

Fiilin İsmi

Çeşitleri

1- Mazi fiilin ismi. Mesela:

(سَرْعَانَ) Ne kadar hızlı!	(هَيْهَاتَ) ve (شَتَّانَ) Ne kadar uzak!

2- Emir fiilinin ismi. Mesela:

(آمِين)	(هَيْتَ) Çabuk!	(مَهْ) Dur!	(صَهْ) Sus!

(دُونَكَ) Al!	(لَدَيْكَ)	(عِنْدَكَ)	(مَكَانَكَ)	(حَيَّ) Haydi!

(عَلَيْكَ)	(إِلَيْكَ) Çekil!	(أَمَامَكَ) Öne geç!	(وَرَائَكَ) Gerile!

3- Muzari fiilin ismi. Mesela:

(أُفٍّ) “Uf!”	(أَوَّهْ) “Ah!”	(وَيْ) “Hayret!”

Hükümleri:

1- Fiilin ismi, üzerinde etkide bulunduğu şeyden sonra gelemez. Mesela:

(عَلَيْكَ البَلَدَ) "Sana gereken memleket(e dönmek)tir" denilir, fakat (البَلَدَ عَلَيْكَ) denilemez.

2- Talebe delalet ediyorsa cevabında muzari fiilin cezimli olması caizdir. Mesela:

(نَزَالِ نحدِّثْكَ) denilir. Yani "İn de seninle konuşalım" demektir.

Masdar

Fiilin harfleriyle bir olayın oluşuna delalet eden isimdir. Mesela:

(الإِحْسَان) "İyilik etmek"	(الكَرَم) "Cömertlik yapmak"

Hükmü:

1- Masdar, (أَنْ) veya (مَا) yerine geçerek fiilin görevini yapar. Mesela:

(سَرَّنِي حَمْدُكَ رَبَّكَ) "Rabbine hamd etmen beni memnun etti" Bunun te'vili şu şekildedir: (سَرَّنِي أَنْ تَحْمَدَ رَبَّكَ) veya (سَرَّنِي مَا تَحْمَدُ رَبَّكَ)

2- Fiil görevi yapan masdarlar iki kısımdır:

a- Faile muzaf olur. Mesela:

(وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ) "**Eğer Allah'ın, insanların bir kısmını bir kısmıyla savması olmasaydı**" (Bakara 251)

Mef'ule muzaf olur. Mesela:

(وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا) “**Onun yoluna gücü yeten kimsenin Beyt’i haccetmesi Allah’ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır**” (Al-i İmran 97)

b- Tenvinli olur. Mesela:

(أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ يَتِيمًا) “**Yahut kıtlık gününde bir yetimi doyurmaktır.**” (Beled 14, 15)

Burada (إِطْعَامٌ) kelimesi muzaf olmadığı ve marife olmadığı halde fiil görevi yapmıştır.

Fâilin İsmi

Mesela:

(قَائِم) “Ayakta duran”	(مُكْرِم) “Konuksever”
(نَاشِر) “Yayıncı”	(مُنْتَصِر) “Kazanan”

Hükmü

1- Eğer (ال) takısı alırsa şartsız olarak kendisinden türediği fiilin görevini yapar. Mesela:

(وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ) “**Irzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar**” (Ahzab 35)	(هَذَا مُحَمَّدٌ النَّاشِرُ عِلْمَهُ) “Bu; ilmini yayan Muhammed’dir.”

2- Eğer (ال) takısı bulunmazsa iki şartla fiil görevi yapar:

a- Hâl (şimdiki zaman) veya istikbal (gelecek zaman) manasında olmalıdır.

b- Şu beş şeyden birine dayanmalıdır:

* **Nefiy**. Mesela: (مَا قَاطِعٌ بَكْرٌ رَحِمَهُ) "Bekir akrabalık bağını koparıcı değildir."

* **Soru**. Mesela: (هَلْ أَنْتَ سَامِعٌ قَولَ الخَطِيبِ؟) "Sen hatibin sözünü işitici misin?"

* **Kendisi mübtedaya haber olmalıdır**. Mesela:

(بِلَالٌ متحدِّثٌ أَبُوهُ) "Bilal, babası anlatandır"

* **Kendisinden önce mevsuf geçmelidir**. Mesela:

(إِنَّ اللَّهَ بَالِغٌ أَمْرِهِ) "**Şüphesiz ki Allah emrini yerine getiricidir**" (Talak 3)

Asım'ın kıraati dışında bütün kıraatler bu şekildedir.

* **Kendisi, önce geçen bir ismin hâli olmalıdır**. Mesela:

(يُشِيرُ خَالِدٌ عَلَى صَدِيقِهِ مُلْفِتاً نَظَرَهُ اِلَى شَيءٍ) "Halid, arkadaşına dikkatini çekici bir şeyi işaret ediyor."

Mubâlağa Sigâsı

Nitelemede mubalağa (abartı) ifade etmek üzere konulmuş özel vezinlerdir.

Vezinleri:

(فَعَّالٌ)	(فَعُولٌ)	(مِفْعَالٌ)	(فَعِيلٌ)	(فَعِلٌ)

Misalleri:

(غَفَّارٌ)	(غَفُورٌ)	(مِعْطَاءٌ)	(رَحِيمٌ)	(حَذِرٌ)

Hükmü

Failin isminin şartlarına göre aynı görevi yapar. Mesela:

(اللهُ غَفَّارٌ ذُنُوبَ عِبَادِهِ) "Allah, kullarının günahlarını çokça bağışlayıcıdır."	(اللهُ سَمِيعٌ دُعَاءَ المضطَرِّ) "Allah zorda kalanın duasını çokça işiticidir."

Mef'ûlün İsmi

Mesela:

(مَعْلُوم) "Bilinmiş"	(مَحْمُود) "Övülmüş"	(مُحْتَرَم) "Saygı görmüş"

Hükmü:

Meçhul fiilin görevini yapar ve naibu'l-faili ötreli yapar. Şartları failin isminin şartlarıyla aynıdır. Mesela:

(الحَاجُّ مَشْكُورٌ سَعْيُهُ مَغْفُورٌ ذَنْبُهُ) "Hacının çabası karşılık görmüş ve günahı bağışlanmıştır"

Sıfatu'l-Muşebbehe

Failin ismine benzeyen sıfat demektir. Erillik, dişillik, ikillik ve çoğulluk bakımından failin ismine benzediği için böyle denilmiştir. Mesela:

(حَسَنٌ) "Güzel"	(قَوِيٌّ) "Kuvvetli"	(سَمِينٌ) "Şişman"
(قَبِيحٌ) "Çirkin"	(ضَعِيفٌ) "Zayıf"	(نَحِيفٌ) "Narin"

Hükmü:

Fiil gibi görev yaparak ötre ve üstün ile harekelemeye etki eder. Mesela:

(رَأَيْتُ شَابّاً حَسَناً وَجْهُهُ) "Yüzü güzel olan bir genç gördüm."	(مَرَرْتُ بِشَابٍّ حَسَنٍ وَجْهاً) "Yüzü güzel olan bir gence uğradım."
Burada (وَجْهُ) kelimesi ötreli faildir.	Burada temyizden dolayı üstünlüdür. Mef'ûlun bih'e benzeterek: (حَسَنٍ الوَجْهَ) şeklinde de söylenebilir.

Sıfatu'l-muşebbehe, izafe olduğu zaman ismi esreli yapar. Mesela:

(مَرَرْتُ بِشَابٍّ حَسَنِ وَجْهٍ) "Yüzü güzel olan bir gence uğradım."

(حَسَنِ الوَجْهِ) şeklinde de söylenebilir.

İsmu't-Tafdîl

İki şey, iki grup, iki taraf arasında ortak olan vasıfta birinin farklı olduğunu belirtmeye yarayan, (أَفْعَل) veznindeki kelimedir. Mesela:

(أَفْضَل) "Daha üstün"	(أَعْلَم) "Daha iyi bilen"	(أَكْثَر) "Daha çok"

Hükümleri:

1- Şu hallerde ismu't-tafdîl daima tekil ve erildir.

a- Kendisinden sonra (مِنْ) gelirse. Mesela:

(أَحْمَدُ أَعْلَمُ مِنْ بَكْرٍ) "Ahmed, Bekr'den daha iyi bilir"	(أَحْمَدُ وصَالِحٌ أَفْقَهُ مِنْ بَكْرٍ) "Ahmed ve Salih, Bekir'den daha fakihtir."
(أَحْمَدُ وَصَالِحٌ وَسَعِيْدٌ أَكْبَرُ مِنْ بَكْرٍ) "Ahmed, Salih ve Said, Bekir'den büyüktür."	(زَيْنَبُ أَفْضَلُ مَنْ هِندٍ) "Zeyneb, Hind'den daha üstündür."
(زَيْنَبُ وَسُعَادُ وَمَرْيَمُ أَكْمَلُ مِنْ هِنْدٍ) "Zeyneb, Suad ve Meryem, Hind'den daha kâmildirler."	(زَيْنَبُ وَسُعَادُ أَحْسَنُ مِنْ هِنْدٍ) "Zeyneb ve Suad, Hind'den daha güzeldir."

b- Nekre bir kelimeye muzaf olarak gelirse. Mesela:

(صَالِحٌ وَزَوْجَتُهُ أَسْعَدُ زَوْجَيْنِ) "Salih ve hanımı en mutlu eşlerdir."	(صَالِحٌ أَسْعَدُ اِنسَانٍ) "Salih insanların en mutlusudur."

(شَيْمَاءُ أَذْكَى طَالِبَةٍ) “Şeymâ öğrencilerin en zekîsidir.”	(صَالِحٌ وَوَالِدَاهُ أَكْرَمُ أَهْلِ البَلَدِ) “Salih ve ana babası memleketin en cömertleridir.”

2- (ال) takısı alırsa çekimleri mevsufuna uyumludur. Mesela:

(أَحْمَدُ وَصَالِحٌ الأَفْقَهَانِ) “Ahmed ve Salih en fakih olanlardır.”	(أَحْمَدُ الأَعْلَمُ) “Ahmed en iyi bilendir.”
(زَيْنَبُ الفُضْلَى) “Zeyneb en üstündür”	(أَحْمَدُ وَصَالِحٌ وَسَعِيْدٌ الأَكْبَرُوْنَ) “Ahmed, Salih ve Said en büyüklerdir.”
(زَيْنَبُ وَسُعَادُ وَمَرْيَمُ الكُمْلَيَاتُ) “Zeyneb, Suad ve Meryem en kâmillerdir.”	(زَيْنَبُ وَسُعَادُ الحُسْنَيَانِ) “Zeyneb ve Suad en güzellerdir.”

3- Marife kelimeye muzaf olursa tekilleri uyumlu olabilir. Mesela:

(جَعْفَرٌ وَأَخُوهُ أَفْصَحُ القَوْمِ) “Cafer ve kardeşi kavmin en fasihleridirler.” Şu şekilde de söylenebilir: (أَفْصَحَا القَوْمِ)

Kur’ân’da bu uyumun gözetildiği ve terk edildiği olmuştur. Mesela:

(وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا) “**Böylece biz her ülkenin önde gelenlerini günahkârları kıldık**” (En’âm 123)	(وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيَاةٍ) “**And olsun ki sen onları insanlar arasında hayata daha hırslı bulursun**” (Bakara 96)
Burada çoğul uyumu vardır.	Burada tekil gelmiştir.

İ'râbı:

İsmu't-tafdîl sadece iki durumda fiilin görevini yapar:

1- Gizli zamir onu failmiş gibi ötreli yapar. Mesela:

(مَحْمُودٌ أَكْبَرُ مِنْ سَعْدٍ) "Mahmud, Sa'd'dan daha büyüktür."

Takdiri: (مَحْمُودٌ أَكْبَرُ هُوَ مِنْ سَعْدٍ) şeklindedir. Burada (هُوَ) failin ötre alacağı mahaldeki zamirdir.

2- Açıkça belirtilen isim, ismu't-tafdîl'i sadece bir yerde ötreli yapar. O da sürme meselesidir:

(مَا رَأَيْتُ رَجُلاً أَحْسَنَ فِي عَيْنِهِ الكُحْلُ مِنهُ فِي عَيْنِ زَيْدٍ) "Zeyd'in gözündeki kadar bir kimsenin gözünde sürmenin daha güzel durduğunu görmedim."

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in şu hadisi de böyledir:

(مَا مِنْ أَيَّامٍ أَحَبُّ إِلَى اللهِ الْعَمَلُ فِيهِنَّ مِنْ هَذِهِ الْأَيَّامِ) "**Bu günler kadar içinde amel etmenin Allah'a daha sevimli olduğu başka günler yoktur**."[16]

[16] Ahmed (2/161)

TÂBÎLER

Kendi başlarına i'râbları olmayan, kendilerinden önce gelen kelimelerin i'rabına uyan kelimelere tâbîler denir. Bunlar; niteleme (na't), pekiştirme (te'kid), atıf ve bedeldir.

1- Niteleme (Na't)

Sıfat (na't), varlıkların nasıllığını bildiren, niteleyen kelimelerdir. Sıfata "na't", nitelediği kelimeye de "Menût" denir.

Görevleri:

1- Nekreyi tahsis eder. Mesela:

(فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ) "**Mü'min bir köle azad etmeli**" (Nisa 92)

2- Ma'rifeyi açıklığa kavuşturur. Mesela:

(رَأَيْتُ سَعْداً النَّجَّارَ) "Marangoz Sa'd'ı gördüm."

3- Övgü. Mesela:

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) "**Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla**."
(Fatiha 1)

4- Yergi. Mesela:

(أَعُوذُ بِاللهِ مِن الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) "Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım."

5- Bağışlanma dileği. Mesela:

(اللهُمَّ الْطُفْ بِعَبْدِكَ الضَّعِيفِ) "Allah'ım! Zayıf kuluna lutfeyle"

6- Pekiştirme. Mesela:

(لَا تَتَّخِذُوا إِلَهَيْنِ اثْنَيْنِ) "**İki ilah edinmeyin**!" (Nahl 51)	(تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ) "**İşte bu tam on eder**" (Bakara 196)

Hükmü

1- Sıfat; i'rab (harekeleme), cinsiyet, sayı ve marifelik/nekrelikte mevsufuna uyar. Mesela:

(مَرَرْتُ بِرَجُلَيْنِ قَائِمَيْنِ) "Ayaktaki iki adama uğradım."	(مَرَرْتُ بِرَجُلٍ قَائِمٍ) "Ayaktaki adama uğradım."
(مَرَرْتُ بِامْرَأَةٍ قَائِمَةٍ) "Ayaktaki kadına uğradım."	(مَرَرْتُ بِرِجَالٍ قَائِمِيْنَ) "Ayaktaki adamlara uğradım."
(مَرَرْتُ بِنِسَاءٍ قَائِمَاتٍ) "Ayaktaki kadınlara uğradım."	(مَرَرْتُ بِامْرَأَتَيْنِ قَائِمَتَيْنِ) "Ayaktaki iki kadına uğradım."

2- Mevsuf, sıfat olmadan biliniyorsa, sıfatın mevsufa uyması da, uymaması da caizdir. Mesela:

(زُرْتُ طَبِيباً حاذِقاً) "Uzman bir tabibi ziyaret ettim."

Burada sıfat, mevsufuna uymuştur.

(زُرْتُ طَبِيباً حاذِقٌ) "Uzman bir tabibi ziyaret ettim" şeklinde, sıfat mevsufuna uymadan da söylenebilir. Bu durumda sıfat, takdir edilmiş bir amilden etkilenmektedir. Sanki: (هُوَ حاذِقٌ) denilmiş gibidir. Bundan dolayı Asım'ın kıraatinde:

(وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ) "**Ve karısı; odun taşıyıcısı olarak**" (Tebbet 4) şeklindedir. Takdiri: (أَذَمُّ حَمَّالَةَ) "En kötü taşıyıcı" şeklindedir. Çünkü söz

akışı yergi için gelmektedir. Yergi sebebiyle üstünlü gelerek (حَمَّالَةَ) denilmiştir. Yine Allah Teâlâ'nın şu kavli de böyledir:

لَكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ
"**Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler sana indirilene de senden önce indirilenlere de iman ederler. Özellikle namazı dosdoğru kılanlar, zekâtı verenler…**" (Nisa 162)

Burada (وَالْمُقِيمِينَ) kelimesi övgü sebebiyle üstünlüdür. Takdiri:

(أَخَصُّ الْمُقِيمِينَ) "Özellikle namaz kılanlar…" şeklindedir.

3- Sıfatlar tekrar edilirse atıf harfinin gelmesi de, gelmemesi de caizdir. Mesela:

(هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ)	(هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ)
"**O Allah ki, Hâlık, Bâri', Musavvir'dir**" (Haşir 24)	"**O, Evvel'dir, Ahir'dir, Zahir'dir, Bâtın'dır**" (Hadid 3)

2- Pekiştirme (Te'kîd)

Kısımları:

1- Lafzî te'kid: Birinci lafzın aynen tekrar edilmesidir. Mesela birisine:

(نَفْسَكَ نَفْسَكَ) "Sen, sen!" denilmesi gibi.

(كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا) "**Hayır; yeryüzü sarsıldıkça sarsıldığı zaman. Rabbin gelip melekler saf saf dizildiği zaman**" (Fecr 21, 22)

2- Manevî te'kid: Bu da özel bazı kelimelerle olur:

a- (نَفْسٍ), (عَيْن), (ذَاتٍ) kelimeleri. Mesela:

(قَدِمَ بَكْرٌ نَفْسُهُ) Bekir kendi geldi.	(هَذاَ اِبْرَاهِيمُ عَيْنُهُ) Bu ibrahim'in ta kendisidir.	(هَذاَ اِبْرَاهِيمُ ذَاتُهُ) Bu İbrahimin zatıdır.

Eğer (نَفْسٍ) ve (عَيْن) kelimeleriyle pekiştirme ikil veya çoğul gelirse mutlaka (أَفْعُل) vezninde olmalıdır. Mesela:

(جاَءَ العَامِلَانِ أَنْفُسُهُمَا) "İki işçi kendileri geldiler."

Veya son kelime (أَعْيُنُهُمَا) şeklinde söylenir.

(هَؤُلاَءِ الطُّلاَّبُ أَنْفُسُهُمْ) “O öğrencilerin kendileri.”

Veya (أَعْيُنُهُمْ)

Çoğul dişilerde ise (أَنْفُسُهُنَّ) ve (أَعْيُنُهُنَّ) şeklinde söylenir. **Bunlar şu lafızlarla söylenemez**:

(عَيْنُهُنَّ) (عَيْنُهُمْ) (عَيْنُهُمَا) (نَفْسُهُنَّ) (نَفْسُهُمْ) (نَفْسُهُمَا)

b- (كُلّ) lafzı. Mesela:

(حَضَرَ المدعوُّونَ كُلُّهُمْ) “Davetlilerin hepsi de katıldı.”

c- (كِلاَ) ve (كِلْتَا) lafızları. Mesela:

(مَرَرْتُ بأَرْوى وَأختِهاَ كلتَيْهما) “Ervâ ve kızkardeşine, ikisine de uğradım.”	(سَافَرَ بَدْرٌ وَخَالِدٌ كلاهُما) “Bedr ve Halid, ikisi de yolculuk etti”

d- (أَجْمَعُ), (جَمْعاءُ), (أَجْمَعونَ), (جُمَع) ve (جَمْعاوات) lafızları. Genellikle bunlar (كُلّ) kelimesinden sonra pekiştirme olur. Mesela:

(اشتَرَيْتُ السَّيَّارةَ كُلَّهَا جَمعاءَ) “Arabayı tamamen satın aldım.”	(اشتَرَيْتُ البُستانَ كُلَّهُ أَجْمَعَ) “Bahçenin tamamını satın aldım.”

(فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ) “**Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler**” (Hicr 30)

Yine (كُلّ) kelimesi olmadan da pekiştirme yapılabilir. Mesela:

(لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ) “**Onların hepsine vâad olunan yerdir**” (Hicr 43)	(وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ) “**Ve onların hepsini mutlaka azdıracağım**” (Hicr 39)

Uyarı: Bu lafızlar nekreleri pekiştirmez. Sadece marife olanları pekiştirirler. **Mesela şöyle denilmez**: (جَاءَ رَجُلٌ نَفْسُهُ) “Bir adam kendisi geldi”

3- Atıf

Atıf iki çeşittir:

1- Atfu'l-Beyân:

Türememiş bir tâbîdir. Marifeleri açıklayıcı veya nekreleri tahsis edicidir. Mesela:

(قَضَى أَبُو حَفْصٍ عُمَرُ) "Ebu Hafs Ömer hüküm verdi."

Ebu Hafs, Ömer radiyallahu anh'ın künyesidir. Burada önce Ebu Hafs, sonra maksadı daha iyi ifade eden Ömer ismi kullanılmıştır. Burada Ömer ismi, atfu'l-beyandır.

(هذا خَاتَمٌ ذَهَبٌ) "Bu yüzük, altın"	(يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ) "**Mübarek bir ağaç olan zeytinden tutuşturulur**." (Nur 35)

2- Atfu'n-Nesak (Harfli Atıf):

Atıf harflerinden biriyle bir kelimeyi veya cümleyi önce geçen kelimeye veya cümleye atfetmektir. Burada tâbî, harflerden sonraki kısımdır. Buna mâtuf, öncesine ise mâtufun aleyh denir.

Atıf harfleri:

(وَ)	(حَتَّى)	(لاَ) (icabdan sonra)
(فَ)	(أَوْ)	(لَكِنْ) (Nefiyden sonra)
(ثُمَّ)	(أَمْ)	(بَلْ)

Misaller:

(زُرْتُ القَاهِرَةَ فَبَيْرُوتَ) "Kahire'yi sonra Beyrut'u ziyaret ettim."	(وَدَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ) "**Davud ve Süleyman'ı da**" (Enbiya 78)
(أَكَلْتُ السَّمكَةَ حَتَّى رَأْسَهَا) "Balığı başına kadar yedim."	(رُزِقْتُ بِمُحَمَّدٍ ثُمَّ يُوسُفَ) "Muhammed ile, sonra Yusuf ile rızıklandım."
(جَاءَنِي أَحْمَدُ لاَ أَخُوهُ) "Bana kardeşi değil, Ahmed geldi."	(مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ) "**Ailenize yedirdiğinizin orta hallisinden on fakiri yedirmek veya onları giydirmek ya da bir köle azat etmektir.**" (Maide 89)
(قُلْ أَذَلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ) "**De ki: "Bu mu daha iyi, yoksa sakınanlara vâad edilen kalıcı cennet mi?**" (Furkan 15)	
(مَا أَدْرَكْتُ جَدَّكَ بَلْ أَبَاكَ) "Ben dedene değil, bilakis babana yetiştim."	(مَا جَاءَنِي خَالِدٌ لَكِنْ أَخُوهُ) "Bana Hâlid gelmedi, lakin kardeşi geldi."

4- Bedel

Atıf harfi olmaksızın, mubeddilin aynısı olup, pekiştirme, açıklama gibi sebeplerle cümlede yer alan tâbîdir. Mesela:

Çeşitleri:

1- Tam bedel: Bedelin, kendisine bedel olduğu şeyin kendisi olmasıdır. Mesela:

(اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ) "**Bizi dosdoğru yola ilet! Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna**" (Fatiha 6, 7)

(لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ) "**Belki yollara, göklerin yollarına erişirim**" (Mumin 36, 37)

2- Kısmen bedel: Bedelin, kendisine bedel olduğu şeyin bir kısmına mana olarak delalet etmesidir. Mesela:

(أَكَلَ خَالِدٌ الرَّغِيفَ ثُلُثَهُ) "Halid çöreğin üçte birini yedi."

3- Kapsamlı bedel: Bedelde, kendisine bedel olduğu şeyin manasına delalet bulunmasıdır. Mesela:

(يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ) "**Sana haram aydan, onda savaşmayı soruyorlar**" (Bakara 217)

Burada (قِتَالٍ) kelimesi (الشَّهْرِ) kelimesini kapsayan bir bedeldir. Bunun sebebi savaşın ancak o ayda olmasıdır.

(قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ) "**Kahrolsun Uhdud ashabı! Tutuşturulmuş o ateşin.**" (Buruc 4, 5)

Burada (النَّارِ) kelimesi (الْأُخْدُودِ) kelimesini kapsayan bedeldir. Çünkü ateş hendeklerdedir.

4- Değişen bedel: Bedel ile kendisine bedel olduğu şey arasında uyum olmamasıdır. Bu ancak konuşan kimsenin ilk seferdeki görüşünü değiştirmesi neticesinde olur. Mesela:

(أَتَصَدَّقُ بِدِرْهَمٍ دِينَارٍ) "Bir dirhem, bir dinar sadaka veriyorum" Dirhem, dinara dönmüştür.

5- Yanlış bedel: Bu, bir şey söylemek isterken dilin başka bir şeye kayması, bunun üzerine yanlışı düzeltmek istemesidir. Mesela:

(دَخَلَ عَامِرٌ سُلَيْمَانُ) "Amir girdi, Süleyman!" Burada Süleyman girdi demek isterken yanlışlıkla Amir denilmiş, sonra düzeltilmiştir.

6- Unutulan bedel: Önceki gibidir. Ancak bu dilde değil, düşüncede olur. İlkinde yanlış dilde iken bunda düşüncededir.

Uyarı: Bedel tek kelime olarak geldiği gibi, cümle olarak da gelebilir. Mesela:

(أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ) "**Bildiğiniz şeyleri size veren. O size davarlar ve oğullar verdi**" (Şuara 132, 133)

KİTÂBU'S-SARF

Sarf İlmi

Sarf ilmi, kelimenin kuruluşu, vezni (ölçüsü), terkibine göre değişime uğraması (türetilişi) gibi hususları araştırır. İstenilen manayı elde etmek için kelimenin aldığı şekillerden bahseden ilimdir.

Sarf ilmi, kelimelerin yapıları ve çekimleri ile ilgilenir. Sadece fiillerin ve isimlerin çekimi yapılabildiğinden, çekimi yapılamayan;

(لَعَلَّ), (حَتَّى), (عَلَى) ve (لَمْ) gibi harfler (edatlar) bu ilmin kapsamında değildir. Yine çekimi yapılamayan;

(عَسَى), (لَيْسَ), (نِعْمَ) ve (بِئْسَ) gibi câmid fiiller ve;

(كَيْفَ), (كَمْ) ve (مَنْ) gibi mebnî isimler de sarf konusuna girmezler.

Sarfın Ölçüsü:

Çekime girecek kelime en az üç harflidir. Bunlar (فعل) harfleridir. Arapçada sarf için kelimelerin ölçüsünde kaide budur. Kelimenin kökü ile ek alması arasında ayrım bunun üzerinden yapılır.

Misaller:

1- (ذَهَبَ) kelimesinin vezni (فَعَلَ); (ذ) harfine; “fâ’ul-kelime”, (ه) harfine; “aynu’l-kelime” ve (ب) harfine de: “lâmu’l-kelime” denir. (ذَهَبَ) kelimesinin kök harfleri, (فَعَلَ) kelimesinin harflerine mutabıktır.

2- (أَكْرَمَ) kelimesinin vezni (أَفْعَلَ); (ك) harfi; “fâ’ul-kelime”, (ر)

harfi; “aynu’l-kelime”, (م) harfi; “lâmu’l-kelime”dir. Baştaki hemze ise ek olarak gelmiştir.

3- (اعْتَمَدَ) kelimesinin vezni (افْتَعَلَ); (ع) harfi “fâ’ul-kelime, (م) harfi “aynu’l-kelime”, (د) harfi de “lâmu’l-kelime”dir. (ا) ve (ت) harfleri ise ak olarak gelmiştir.

4- (اسْتَغْفَرَ) kelimesinin vezni (اسْتَفْعَلَ); (غ) harfi; “fâ’u’l-kelime”, (ف) harfi; “aynu’l-kelime”, (ر) harfi “lâmu’l-kelimedir. (ا), (س) ve (ت) harfleri ise ek olarak gelmiştir.

Veznin faydası: Kelimenin kökü ile aldığı ekleri ayırmada özet bir bilgidir.

Kelimenin kökü üç harften fazla ise, vezinde lam harfi tekrar ettirilir. Mesela:

(دَحْرَجَ) kelimesinin bütün harfleri kök harfleri olduğu için (فَعْلَلَ) veznindedir.

Ek Olarak Gelen Harfler:

Bunlar (سألتمونيها) kelimesinde bir araya gelmiştir.

س	ل	م	ن	ه
ء	ت	و	ي	ا

Kelimenin Kökünü Değiştirenler

Asıl olan, çekimleri değişse de, kelimenin kökünün sabit kalmasıdır. Mesela (عَلِمَ) kelimesinin çekimi çeşitli şekillerde yapılır, fakat kökü (ع), (ل) ve (م) harfleri olarak kalır. Mesela:

(يُعَلِّمُ)	(عَلَّمَ)	(اِعْلَمْ)	(يَعْلَمُ)	(عَلِمَ)
(تَعَلَّمَ)	(أَعْلِمْ)	(يُعْلِمُ)	(أَعْلَمَ)	(عَلِّمْ)
(اسْتَعْلِمْ)	(يَسْتَعْلِمُ)	(اسْتَعْلَمَ)	(تَعَلَّمْ)	(يَتَعَلَّمُ)

İsimlerde çekiminde örnek de şöyledir:

(اسْتِعْلاَمٌ)	(اِعْلاَمٌ)	(تَعَلُّمٌ)	(تَعْلِيمٌ)	(عِلْمٌ)
(مُتَعَلِّمٌ)	(مُعَلَّمٌ)	(مُعَلِّمٌ)	(مَعْلُومٌ)	(عَالِمٌ)
(مُسْتَعْلَمٌ)	(مُسْتَعْلِمٌ)	(مُتَعَلَّمٌ)		

Görüldüğü gibi kelimenin kök harfleri değişmemiştir. Fiil ve isimlerde kök harfinin değişmesi iki şekilde olur:

A- İbdâl:

Bir harfin yerine başka bir harf koymaktır. Bu şekilde değişen harfler şu sözde bir araya gelmiştir: (هدأت موطيا)

(ط)	(ت)	(ه)
(ي)	(م)	(د)
(ا)	(و)	(ء)

İbdâl Şekilleri:

1- Sahih bir harfin yerine sahih bir harf gelmesi. Mesela:

(اضْتَرَبَ) kelimesinin; (اضْطَرَبَ) şekline gelmesi.

2- Sahih bir harfin, illetli bir harf yerine gelmesi. Mesela:

(وَرَثَ) kelimesinden gelen (وُرَاث) kelimesinin; (تُرَاث) şekline gelmesi.

3- Sahih bir harfin yerine illetli bir harfin gelmesi. Mesela:

(قَرَأْتُ) kelimesinin kolaylaştırılarak; (قَرَيْتُ) şekline gelmesi.

4- İlletli bir harfin, illetli bir harf yerine gelmesi. Mesela:

(قَوَلَ) kelimesinin; (قَالَ) şekline gelmesi	(بَيَعَ) kelimesinin; (بَاَعَ) şekline gelmesi.

B- İ'lâl:

İlletli bir harfin hafifletme maksadıyla şu şekillerden biriyle değişmesidir:

1- Kalb: İllet harfinin başka bir illet harfine dönüşmesidir. Mesela:

(قَوَلَ) kelimesinin; (قَالَ) şekline gelmesi.	(بَيَعَ) kelimesinin; (بَا عَ) şekline gelmesi.

Bu örneklerde (و) harfi, (ا) harfine dönmüştür. Buna ibdâl de, i'lâl de denir.

2- Teskin: Vezni harekeli olmasını gerektirdiği halde, illet harfinin sakin okunmasıdır. Mesela:

(يَقُوْلُ) kelimesinin vezni; (يَفْعُلُ) şeklindedir. Bu vezne göre; (يَقْوُلُ) olması gerekirken (و) harfi sakin olmuş ve harekesi, iki sakin harfin bir araya gelmemesi için, ondan önceki sahih harfe taşınmıştır.

3- Hazf: Kelimeden illet harfinin çıkarılmasıdır. Mesela:

(يَوْعِدُ) kelimesinden (و) harfi atılarak: (يَعِدُ) şekline gelir.

FİİLLERİN ÇEKİMİ

Fiiller, terkibindeki harflere göre sahih fiil ve illetli fiil diye iki kısma ayrılırlar.

1- Sahih Fiiller

Terkibinde illet harfleri olan (ا), (و) veya (ي) harfi bulunmayan fiillerdir. Bunlar da kendi arasında üç kısma ayrılır:

A- Sâlim (Düzenli) Filler:

Kökünde hemze ve şedde bulunmayan fiillerdir. Mesela:

(عَلِمَ) "Bildi"	(كَتَبَ) "Yazdı"	(نَصَرَ) "Yardım etti"

B- Mehmûz (Hemzeli) Fiiller:

Kök harflerinde hemze bulunan fiilerdir. Mesela:

(أَخَذَ) "Aldı"	(شَأَلَ) "İstedi"	(قَرَأَ) "Okudu"

C- Muda'af (Katlanmış) Filler:

Kökünde iki aynı harften biri diğerine idgam edilmiş fiillerdir. Mesela:

(رَدَّ) "Geri çevirdi"	(مَدَّ) "Uzattı"	(زَلْزَلَ) "Sallandı"

2- İlletli Fiiller

Terkibinde illet harfleri olan (ا), (و) veya (ي) harfi bulunan fiillerdir. Bunlar da dört kısma ayrılır:

A- Misâl Fiil:

Kök harfinin ilki illet harfi olan fiillerdir. Mesela:

(وَعَدَ) "Söz verdi"	(يَبِسَ) "Kurudu"	(وَصَلَ) "Ulaştı"

B- Ecvef Fiil:

Kök harflerinden ortadaki illet harfi olan fiillerdir. Mesela:

(بَاعَ) "Sattı"	(قَالَ) "Söyledi"	(شَاعَ) "Yayıldı"

C- Nâkıs Fiil:

Kök harflerinden sondaki illet harfi olan fiillerdir. Mesela:

(دَعَا) "Çağırdı"	(رَعَى) "Gözetti"	(لَقِيَ) "Karşılaştı"

D- Lefîf Fiil:

Kök harflerinde iki illet harfinin bir araya geldiği fiildir. Bunlar da iki kısımdır:

a- Makrun Lefif:

İllet harfi ortada ve sonda olan fiillerdir. Mesela:

(طَوَى) "Dürdü"	(قَوِيَ) "Kuvvetlendi"	(شَوَى) "Pişti"

b- Mefruk Lefif:

İllet harfi başta ve sonda olan fiillerdir. Mesela:

(وَعَى) "Kavradı"	(وَقَى) "Korudu"	(وَفَى) "Yerine getirdi"

FİİLLERİN VEZİNLERİ

A- Sulâsî Mucerred (Üç Kök Harfli) Fiillerin Vezinleri

1- (فَعَلَ) (يَفْعُلُ) vezni.

(قَالَ) (يَقُولُ)	(نَصَرَ) (يَنْصُرُ)

2- (فَعَلَ) (يَفْعِلُ) vezni.

(وَعَدَ) (يَعِدُ)	(جَلَسَ) (يَجْلِسُ)

3- (فَعَلَ) (يَفْعَلُ) vezni.

(وَضَعَ) (يَضَعُ)	(ذَهَبَ) (يَذْهَبُ)

4- (فَعِلَ) (يَفْعَلُ) vezni.

(وَطِئَ) (يَطَأُ)	(فَرِحَ) (يَفْرَحُ)

5- (فَعُلَ) (يَفْعُلُ) vezni.

(وَضُعَ) (يَوْضُعُ)	(حَسُنَ) (يَحْسُنُ)

6- (فَعِلَ) (يَفْعِلُ) vezni.

(وَثِقَ) (يَثِقُ)	(حَسِبَ) (يَحْسِبُ)

B- Rubâî Mucerred (Dört Kök Harfli) Fillerin Vezni

Bunun bir tane vezni vardır:

(فَعْلَلَ) (يُفَعْلِلُ) vezni. Misal:

(دَحْرَجَ) Yuvarladı	(يُدَحْرِجُ) Yuvarlıyor

Arap dilinde fiillerin kök harfleri ya üç tane ya dört tanedir. Bundan fazla sayıda olanlar ek almış "mezîd" fiillerdir. Üç kök harfli ve dört kök harfli fiiller bir veya daha fazla harfle ek alarak toplamda altı harfe kadar ulaşabilir.

Sulâsî mezid (ek almış üç kök harfli fiil)e misal:

(أَكْرَمَ) Ağırladı	(انْطَلَقَ) Ayrıldı	(اسْتَعْمَلَ) Kullandı

Rubâî mezid (ek almış dört kök harfli fiil)e misal:

(تَدَحْرَجَ) Yuvarlandı	(اطْمأَنَّ) Rahatladı	(احْرَنْجَمَ) Vaz geçti

Ek almış fiillerin vezinleri ile ilgili ayrıntılar için sarf kitaplarına bakılabilir. Burada maksadımız kök harfli fiiler ile ek almış fiillerin ayrımına dair kaideyi anlamaktır.

FİİLİN BİNÂ'I

Fiilin binâ'ı iki çeşittir.

1- Malum Fiilin Binâ'ı:

A- Mazi Fiilin Binâ'ı:

Kuralı: Üç ve dört kök harfli fiillerin tüm vezinlerinde ilk harfi üstünlü olur.

Üç kök harfliye misal: (دَخَلَ) "Girdi"	Dört kök harfliye misal: (زَلْزَلَ) "Sallandı"
Bir harf eki almış üç köklüye misal: (أَكْرَمَ) "Ağırladı"	Bir harf ek almış dört köklüye misal: (تَزَلْزَلَ) "Sarsıldı"

İki veya üç harf ek almış üç köklü fiiller ile iki ek harf almış dört kök harfli fiillerde ise kural: Baş tarafına vasıl hemzesi (ا), sakin bir harf ve üstünlü bir harf almasıdır.

Mesela:

(انْطَلَقَ) "Ayrıldı"	(اسْتَخْدَمَ) "Çalıştırdı"	(اطْمَأَنَّ) "Rahatladı"	(احْرَنْجَمَ) "Vaz geçti"

B- Muzari Fiilin Binâ'ı:

Kuralı: Bütün hallerde ilk harfi üstünlüdür. Mesela:

(يَدْخُلُ) Giriyor	(يَنْطَلِقُ) Ayrılıyor	(يَسْتَخْدِمُ) Çalıştırıyor
(يَطْمَئِنُّ) Rahatlıyor	(يَحْرَنْجِمُ) Vazgeçiyor	

Ancak bir harf ek almış üç köklü veya dört köklü mazi fiillerden muzari olanların ilk harfi ötreli olur. Mesela:

(أَكْرَمَ)	(سَعَّرَ)	(نَاضَلَ)	(دّحْرَجَ)
(يُكْرِمُ) Ağırlıyor	(يُسَعِّرُ) Fiyatlandırıyor	(يُنَاضِلُ) Savunuyor	(يُدَحْرِجُ) Yuvarlıyor

C- Emir Fiilin Binâ'ı:

Emir fiilinin binâ'ı, muzari'den alınır, ilk harfi, sonra gelen harfin durumuna göre bina edilir.

a- Muzari fiilde kök harflerinden ilki üstünlü ise, emirde sadece muzaraat harfi atılır. Mesela:

Muzari:	**Emir:**
(يُسَعِّرُ) Fiyatlandırıyor	(سَعِّرْ) Fiyatlandır
(يُنَاضِلُ) Savunuyor	(نَاضِلْ) Savun
(يُدَحْرِجُ) Yuvarlıyor	(دَحْرِجْ) Yuvarla

b- Muzari fiilde kök harflerinden ilki sakin ise ve mazideki bina'ı (أَفْعَلَ) vezninde ise, muzaraat harfi üstünlü hemzeye döner. Mesela:

Mâzî Binâı	**Muzârî Kipi**	**Emir Kipi**
(أَكْرَمَ)	(يُكْرِمُ)	(أَكْرِمْ)
(أَحْسَنَ)	(يُحْسِنُ)	(أَحْسِنْ)

c- (أَفْعَلَ) dışındaki vezinlerde kök harfinin ilki sakin ise, muazaraat harfi, vasıl hemzesine döner. Mesela:

Muzari	Emir
(يَنْصُرُ) Yardım ediyor	(انْصُرْ) Yardım et
(يَجْلِسُ) Oturuyor	(اجْلِسْ) Otur
(يَذْهَبُ) Gidiyor	(اذْهَبْ) Git
(يَعتَمِدُ) Dayanıyor	(اعْتَمِدْ) Dayan
(يَسْتَعْطِفُ) Şekfat istiyor	(اسْتَعْطِفْ) şefkat iste

2- Meçhûl Fiilin Binâ'ı:

A- Mazi Fiilin Binâ'ı:

Kuralı: Hangi vezinde olursa olsun ilk harfi ötreli, sondan bir önceki harfinin esreli olmasıdır.

Mazi	Meçhulü
(كَتَبَ) Yazdı	(كُتِبَ) Yazıldı
(تعلَّمَ) Öğrendi	(تُعُلِّمَ) Öğrenildi
(دَحْرَجَ) Yuvarladı	(دُحْرِجَ) Yuvarlandı
(انْتَظَرَ) Bekledi	(أُنْتُظِرَ) Beklendi
(اسْتَفْهَمَ) Sordu	(أُسْتُفْهِمَ) Soruldu

*** Vasıl hemzesiyle ek almış Beş ve altı harfli fiillerde sakin olan ilk harf ötreli olur.**

B- Muzari Fiilin Binâ'ı:

Kuralı: Fiil hangi vezinden olursa olsun, ilk harfinin ötreli, sonran bir önceki harfinin üstünlü olmasıdır.

Muzari	Meçhulü
(يَكْتُبُ) Yazıyor	(يُكْتَبُ) Yazılıyor
(يتعلَّمُ) Öğreniyor	(يُتَعَلَّمُ) Öğreniliyor
(يُدَحْرِجُ) Yuvarlıyor	(يُدَحْرِجُ) Yuvarlanıyor
(يَنْتَظِرُ) Bekliyor	(يُنْتَظَرُ) Bekleniyor
(يَسْتَفْهِمُ) Soruyor	(يُسْتَفْهَمُ) Soruluyor

C- Emir Fiili:

Muzari fiil, meçhul kalıbında emir kipinde gelmez!

İstisna Bir Kural

Zikredilen bu kuralın istisnası olan bir kural da şudur: Sondan bir önceki harfi illetli olan fiilin binâ'ında:

a- Eğer mazî fiilin sondan bir önceki harfi (ا) ise, o (ي) harfine döner ve öncesindeki harf esreli olur.

Mâzî Fiil	Meçhulü
(قَالَ) Dedi	(قِيلَ) Denildi
(بَاعَ) Sattı	(بِيعَ) Satıldı
(أَقَالَ) Kovdu	(أُقِيلَ) Kovuldu
(ابْتَاعَ) Satın aldı	(ابْتِيعَ) Satın alındı
(اسْتَقَالَ) İstifa etti	(اسْتُقِيلَ) İstifa ettirildi

b- Eğer muzari fiilin sondan bir önceki harfi (و) veya (ي) ise bunlardan önce (ا) harfi eklenir ve fiilin baş tarafı ötreli olur.

Muzârî Fiil	Meçhulü
(يَقُولُ) Diyor	(يُقَالُ) Deniliyor
(يَبِيعُ) Satıyor	(يُبَاعُ) Satılıyor
(يَسْتَطِيبُ) Hoşlanıyor	(يُسْتَطَابُ) Hoşlanılıyor

İSİMLERİN ÇEKİMİ

İsimlerin Vezinleri:

Ek almamış isimlerin binâ'ı üç kısımdır:

(سَعْدٌ) "Sa'd" ismi gibi üç kök harfli olanlar, (جَعْفَرٌ) "Cafer" ismi gibi dört kök harfli olanlar ve (سَفَرْجَلٌ) "Ayva" ismi gibi beş kök harfli olanlar.

Sonra bunlar ek almış olarak üç kısma ayrılırlar:

1- Sulasî Mezid (Ek Almış Üç Kök Harfli) İsimler:

Bir ek harfi almış olana misal:	İki ek harfi almış olana misal:	Üç ek harfi almış olana misal:	Dört ek harfi almış olana misal:
(اِصْبَعٌ)	(سِكِّينٌ)	(أَرْبِعَاءٌ)	(عَاشُوراَءٌ)
"Parmak"	"Bıçak"	"Çarşamba"	"Aşura"

2- Rubâî Mezid (Ek Almış Dört Kök Harfli) İsimler:

Bir ek harfi almış olana misal:	İki ek harfi almış olana misal:	Üç ek harfi olamış olana misal:
(قُرْطَاسٌ)	(عَنْكَبُوتٌ)	(عَبَوْثُرَان) Abevsuran (bir bitki)
"Kâğıt"	"Örümcek"	

3- Humâsî Mezid (Ek Almış Beş Kök Harfli) İsimler:

Sadece bir ek harf alır. Mesela: (قَبَعْثَرَى) Bu iri devenin ismidir.

Uyarı: İsimlerin binâ'ında çekim yapılabilmesi için en az üç harfli olmalıdır. Çekim vezinlerinde ulaştığı en çok sayı ise yedi harftir.

Masdarın Vezinleri

1- Zamandan bağımsız olarak meydana gelen bir olaya delalet eden ve fiilinin harflerini içeren lafızlar. Mesela: (ذَهَبَ) "Gitti" (ذَهَاباً) "Gidiş"

2- İsimlerin türetilmesinde masdar esas alınır.

3- Arap dilinde masdarların pekçok vezinleri vardır. Bu konuda Arap dilinin imamı İbn Malik'in; "Şerhu Umdeti'l-Hafiz ve Uddeti'l-Lâfiz" kitabı gibi eserlere müracaat edilmelidir. Bu masdarların bazı misalleri şöyledir:

(نَصْرٌ) Yardım etmek	(جُلُوسٌ) Oturmak	(قَبُولٌ) Kabul etmek
(سَمَاعٌ) İşitmek	(تُقًى) Sakınmak	(فَرَحٌ) Sevinmek
(أُلْفَةٌ) Ülfet etmek	(سُهُولَةٌ) Kolaylık	(كَرَاهِيَةٌ) Hoşlanmamak
(تَعْلِيمٌ) Öğretmek	(تَزْكِيَةٌ) Temizlemek	(مُنَاظَرَةٌ) Tartışmak
(اسْتِقَامَةٌ) Doğruluk	(اسْتِغْفَارٌ) Bağışlanma dilemek	

4- Fiilden masdar yapmak için bazı değişikliklerle beraber baş tarafına (م) harfi eklenir. Mesela:

(طَلَعَ) Doğdu (مَطْلَعٌ) Doğuş	(قَعَدَ) Oturdu (مَقْعَدٌ) Oturak
(وَعَدَ) Söz verdi (مَوْعِدٌ) Randevu	(صَارَ) Oldu (مَصِيرٌ) Sonuç
(سَعَى) Çabaladı (مَسْعَى) Çabalamak	(اسْتَقَرَّ) Yerleşti (مُسْتَقَرٌّ) Barınak

Masdara Katılanlar:

1- Tek seferin ismi: Fiilin sadece bir kere meydana geldiğini gösteren masdardır. Vezni: (فَعْلَة) Mesela:

(قَوْمَةٌ) Bir duruş	(صَيْحَةٌ) Bir bağırma	(دَكَّةٌ) Bir darbe

Bunlar üç kök harflilerin misalidir. Kök harfi üçten fazla olan fiillerin masdarlarında sonuna (ة) harfi eklenir. Mesela:

(اسْتِغْفَارَةٌ) Bir istiğfar	(انْطِلاَقَةٌ) Bir ayrılış

2- Oluş ismi: Bir olayın meydana geldiği andaki sıfata delalet eden isimlerdir. Vezni: (فِعْلَة) Mesela:

(جِلْسَةٌ) Oturuş	(قِعْدَةٌ) Oturuş	(مِيتَةٌ) Ölüm	(ذِبْحَةٌ) Boğazlayış

3- Masdar ismi: Olaya delalet bakımından masdar ile aynıdır. Ancak fiilin harflerinden azaltılır. Mesela

Fiil	Masdarı	Masdar İsmi
(تَوَضَّأَ)	(تَوَضُّؤ)	(وُضُوء) Abdest
(عَاشَرَ)	(مُعَاشَرَة)	(عِشْرَةٌ) Dostluk
(تَكَلَّمَ)	(تَكَلُّمٌ)	(كَلاَمٌ) Konuşma

4- Yapma Masdar: Sıfata delalet etmesi için sonuna nispet (ي)'sı ve dişilik (ة)'si eklenen isimdir. Mesela:

(الاِشْتِرَاكِيَّةُ)	(الاِنْسَانِيَّةُ)	(الأَرْجَحِيَّةُ)	(الأَعْلَمِيَّةُ)
Toplumculuk	İnsanlık	Üstünlük	Evrensellik

İsim Türetme Vezinleri

1- Fâilin İsmi:

a- **Üç kök harflilerde vezni:** (فَاعِل) Mesela:

(نَاصِرٌ) Yardımcı	(عَالِمٌ) Âlim	(وَاعٍ) Kavrayışlı	(دَاعٍ) Davetçi

b- Üç kök harflilerin dışındakilerde binâ'ı; muzaraat harfinin ötre ile harekelenmiş (مُ) **harfine çevrilmesidir.** Mesela:

(يُكْرِمُ)	(يُدَحْرِجُ)	(يَنْطَلِقُ)	(يُسْتَعْمِلُ)
(مُكْرِمٌ)	(مُدَحْرِجٌ)	(مُنْطَلِقٌ)	(مُسْتَعْمِلٌ)

Vezinlerin kaidesinin dışında olanlar:

(فَعِلٌ) (مَلِكٌ)	(أَفْعَل) (أَشْيَب)	(مُفْعَلٌ) (مُحْصَنٌ)	(مِفْعِيل) (مِسْكِين)
(فَعِيلٌ) (حَرِيصٌ)	(فَعُّول) (بَيُّوت)	(مُفْتَعِلٌ) (مُشْتَمِلٌ)	(فُعَلَة) (لُعَنَة)

2- Mef'ûlün İsmi:

a- Üç kök harflilerde vezni: (مَفْعُول)

(مَدْعُوٌّ) Davet edilen	(مَعْلُومٌ) Bilinen	(مَنْصُورٌ) Yardım edilen

b- Üç kök harflilerin dışındakilerde binâ'ı; muzaraat harfinin ötre ile harekelenmiş (مُ) harfine çevrilmesi ve sondan bir önceki harfinin üstün ile harekelenmesidir.

(مُسْتَعْمَلٌ)	(مُنْطَلَقٌ)	(مُدَحْرَجٌ)	(مُكْرَمٌ)

Vezinlerin kaidesinin dışında olanlar:

(هُزْأَةٌ) (فُعْلَةٌ)	(ذِبحٌ) (فِعْلٌ)	(نَفَضٌ) (فَعَلٌ)	(جَرِيحٌ) (فَعِيلٌ)

Uyarı: Failin ismi ile mef'ulün ismi aynı olanlar bir karine ile ayırt edilir.

(مُضْطَرٌّ)	(مُتَحَابٌّ)	(مُحَابٌّ)	(مُخْتَارٌ)

(مُنْجَابٌ)	(مُنْصَبٌّ)	(مُعْتَدٌّ)

3- Sıfatu'l-Muşebbehe:

Vezni	Dişil Vezni	Örnek
(أَفْعَل)	(فَعْلاء)	(أَحْمَر)
(فَعْلَان)	(فَعْلى)	(عَطْشَان)
(فَعَلٌ)	–	(حَسَنٌ)
(فُعُلٌ)	–	(جُنُبٌ)
(فُعَالٌ)	–	(شُجاَعٌ)
(فَعَالٌ)	–	(جَبَانٌ)
(فَعْلٌ)	–	(ضَخْمٌ)
(فِعْلٌ)	–	(مِلْحٌ)
(فُعْلٌ)	–	(صُلْبٌ)
(فَعِلٌ)	–	(نَجِسٌ)
(فَاعِلٌ)	–	(صاَحِبٌ)
(فَعِيلٌ)	–	(رَحِيمٌ)

4- Zaman ve Mekân İsimleri

A- Üç kök harflilerin binâ'ı:

a- (يَفْعُل) ve (يَفْعَل) vezinlerinden (مَفْعَل) veznine gelir. Mesela:

(يَدْخُل) (مَدْخَل)	(يَقْعُد) (مَقْعَد)	(يَقْتُل) (مَقْتَل)	(يَجْمَع) (مَجْمَع)

b- Yine (يَفْعُل) vezninden mekan için (مِفْعَل) vezninde gelir. Mesela:

(مِنْبَر) "Minber"	(مِرْفَق) "Tesis"

c- (يَفْعِل) vezninden (مَفْعِل) veznine gelir. Mesela:

(مَوْعِد) "Buluşma yeri veya zamanı"	(مَجْلِس) "Meclis"

Kaidenin dışında olanlar:

(مَسْجِد) Mescid	(مَفْرِق) Kavşak	(مَطْلِع) Doğuş yeri	(مَغْرِب) Batı
(مَسْكِن) Mesken	(مَسْقِط) Çağlayan	(مَشْرِق) Doğu	(مَظِنَّة) Beklenen yer

Bunların (يَفْعُل) vezninden gelip (مَفْعَل) vezninde olması gerekirdi.

(مَوْضِع) Kelimesi gibi iki vezin üzere, (مِرْفِق) kelimesi gibi üç vezin üzere zabtedilen bazı kelimeler vardır. Bu son örnekteki kelime (مَرْفَق) (مَرفِق) ve (مِرْفَق) şeklinde de harekenebilmektedir.

B- Üç kök harflilerin dışındakiler mef'ûlün isminin binâ'ı gibi binâ edilir. Mesela:

مُكْرَم	مُدَحْرَج	مُنْتَظَر	مُنْتَدَى	مُجْتَمَع	مُسْتَقْبَل
İkram yeri	Yokuş	Bekleme yeri	Toplantı yeri	Buluşma yeri	Ön kısım

C - Mekân için (مَفْعَلَة) vezninde binâ edilir. Bununla çokluk kastedilir. Mesela:

(مَسْبَعَة) Yani yırtıcı hayvanları çok olan demektir.

D- Bazen mekân isminin sonuna (ة) harfi eklenir. Mesela:

(مَعْبَرَة) Geçit	(مَشْرَبَة) Pınar	(مَقْبَرَة) Mezarlık

5- Alet İsimleri

Fiilin işlendiği alet için üç kök harfli isimlerin üç vezni vardır:

a- (مِفْعَل) **vezni**. Mesela:

(مِنْجَل)	(مِشْرَط)	(مِبْرَد)	(مِحْلَب)

b- (مِفْعال) **vezni**. Mesela:

(مِقْرَاض)	(مِنْشَار)	(مِفْتَاح)

c- (مِفْعَلة) **vezni**. Mesela:

(مِصْفَأَة)	(مِسْبَحَة)	(مِقْرَعَة)	(مِكْنَسَة)

Kural dışı olanlar:

(مُكْحُلَة)	(مُدْهُن)	(مُنْخُل)

İkil ve Çoğul İsimler

1- İkil ismin binâ'ında (ا) veya (ي) harfi ile sonuna esreli (نِ) harfi eklenerek yapılır. Mesela:

Tekil	Merfu İkil	Mansub/Mecrur İkil
(رَجُلٌ صَالِحٌ)	(رَجُلَانِ صَالِحَانِ)	(رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ)

2- Çoğulun binâ'ında üç tür vardır:

A- Düzenli eril çoğulun binâ'ında (و) veya (ي) harfi ile sonuna üstünlü (نَ) harfi eklenir. Mesela:

Tekil	Merfu Çoğul	Mansub/Mecrur Çoğul
(مُسْلِمٌ مُؤْمِنٌ)	(مُسْلِمُونَ مُؤْمِنُونَ)	(مُسْلِمِينَ مُؤْمِنِينَ)

B- Düzenli dişil çoğulun binâ'ında (ا) ve (ت) eklenir. Mesela:

Tekil Dişil	Çoğul Dişil
(زَيْنَب عَابِدَةٌ)	(زَيْنَبَات عَابِدَات)

C- Düzensiz çoğullarda tekil halindeki şekli değişmez. Düzensiz çoğulların iki kısım vezinleri vardır.

a- Cumû'u kıllet: Üçten ona kadar olan miktarlardır. Bunun dört

vezni vardır:

Vezni	Misali	Vezni	Misali
(أَفْعُلٌ)	(أعْيُنٌ)	(أَفْعَالٌ)	(أَبْوَابٌ)
(أَفْعِلَةٌ)	(أَعْمِدَةٌ)	(فِعْلَةٌ)	(إِخْوَةٌ)

b- Cumu'u kesret: Üçten sonsuza kadar olan miktarlardır. Bunun vezinleri yirmiden fazladır:

Vezni	Misali	Vezni	Misali
(فُعْلٌ)	(حُمْرٌ)	(فُعُلٌ)	(سُرُرٌ)
(فُعَلٌ)	(سُوَرٌ)	(فِعَلٌ)	(حِجَجٌ)
(فُعِلَةٌ)	(دُعَاةٌ)	(فَعَلَةٌ)	(خَزَنَةٌ)
(فَعْلَى)	(أَسْرَى)	(فِعَلَةٌ)	(دِبَبَةٌ)
(فُعَّلٌ)	(رُكَّعٌ)	(فُعَّالٌ)	(نُظَّارٌ)
(فِعَالٌ)	(جِبَالٌ)	(فُعُولٌ)	(نُمُورٌ)
(فِعْلَانٌ)	(غِرْبَانٌ)	(فُعْلَانٌ)	(بُلْدَانٌ)
(فُعَلاَءُ)	(رُحَمَاءُ)	(أَفْعِلاَءُ)	(أَغْنِيَاءُ)

(خَوَاتِيمُ)	(فَوَاعِيلُ)	(صَوَامِعُ)	(فَوَاعِلُ)
(فَتَاوِي)	(فَعَالِي)	(عَجَائِزُ)	(فَعَائِلُ)
(كَرَاسِيُّ)	(فَعَالِيُّ)	(عَذَارَى)	(فَعَالَى)
(دَنَانِيرُ)	(فَعَالِيلُ)	(دَرَاهِمُ)	(فَعَالِلُ)
(مَصَابِيحُ)	(مَفَاعِيلُ)	(مَسَاجِدُ)	(مَفَاعِلُ)
(أَضَابِيرُ)	(أَفَاعِيلُ)	(أَنَامِلُ)	(اَفَاعِلُ)
(دَيَاجِيرُ)	(فَيَاعِيلُ)	(قَيَاصِرُ)	(فَيَاعِلُ)
(تَسَابِيحُ)	(تَفَاعِيلُ)	(تَجَارِبُ)	(تَفَاعِلُ)
(يَنَابِيعُ)	(يَفَاعِيلُ)	(يَحَامِدُ)	(يَفَاعِلُ)

3- Çoğul İsimler: Çoğula delalet eden lakin tekil lafzı olmayan kelimedir. Bu, daha önceki çoğul kaidelerinin dışındadır. Araplardan nakledilerek zaptedilmiştir. Mesela:

(رَهْط)	(فِئَة)	(غَنَم)	(خَيْل)	(إِبِل)
(نِسَاء)	(نَفَر)	(حِزْب)	(شَعْب)	(فَرِيق)

4- Topluluk cins ismi: Cins ifade eden topluluğa delalet eden isimdir. Tekili, sonundaki dişilik ifade eden (ة) harfi veya nispet ifade eden

(ي) harfi ile ayırt edilir. Mesela:

Çoğul	Tekil
(تَمْر) Hurmalar	(تَمْرَة) Hurma
(دَجَاج) Tavuklar	(دَجَاجَة) Tavuk
(عَرَب) Araplar	(عَرَبِي) Arap
(تُرْك) Türkler	(تُرْكِي) Türk

Menkûs, Maksûr ve Memdûd İsimler

1- Menkûs (Eksik) İsim: Son harfi (ي) olup, bir önceki harfi esreli olan mu'rab isimlerdir. Mesela:

(قَاضِي)	(دَاعِي)

İ'rab'da ref ve cer hallerinde son harfinin ötre veya esre ile harekelenmesi zor olduğu için böyle isimlendirilmiştir.

2- Maksur İsim: Sonu elif-i maksura (ا,ى) harfi ile biten mu'rab isimlerdir. Mesela:

(هُدَى)	(عَصَا)

3- Memdûd (Uzatılmış) İsim: Son iki harfi (ا) ve (ء) olan mu'rab isimlerdir. Mesela:

(سَمَاء)	(صَحْرَاء)

TAMAMLAYICI KÂİDELER

1- Vasl Hemzesi Kaidesi

Kelime başında bulunan ve yalnız yazıldığı zaman okunan, başka kelimeden sonra geldiğinde yazılsa da okunmadan atlanılan “elif” veya “hemze”ye “**Vasl hemzesi**” denir. Kelime başında bulunan ve başka kelimeden sonra geldiğinde, hemzesi her zaman yazılıp okunması gereken hemzelere de “**Kat’ı hemzesi**” denir. Vasl hemzesi dışında kalan hemzeler de kat’ı hemzesidir.

Vasıl hemzesi şu hallerde gelir:

1- Mazi fiil beş veya altı harfli ise. Mesela:

(اسْتَعْمَلَ) Masdarı: (اسْتِعْمَال)	(انْطَلَقَ) Masdarı: (انْطِلاَق)

2- Emir fiili üç, beş veya altı harfli ise. Mesela:

(اسْتَعْمِلْ)	(انْطَلِقْ)	(اضْرِبْ)

3- İsimlerde marifelik için olan (أَل) takısında. Mesela:

(القَمَر)	(الشَّمْس)

4- Sadece on isimde gelir. Bu isimler şunlardır:

(ابْن)	(ابْنُم)	(ايْمُن)	(اسْت)	(اسْم)
(امرأة)	(امْرؤ)	(اثْنتان)	(اثْنَان)	(ابْنَة)

Hükmü:

1- Eğer kendisinden önceki kelimeyi, içinde bulunduğu kelimeye bağlıyorsa konuşma esnasında telaffuz edilmez. Mesela:

(وَاتَّبِعْ) kelimesi (وَتَّبِعْ) şeklinde telaffuz edilir.

2- Eğer vasl hemzesi ile başlanıp kat' hemzesi haline getirilirse kural bunu esreli okumaktır. Mesela:

(إِنْطَلَقَ)	(إِسْتَعْمَلَ)	(إِضْرِبْ)	(إِنْطَلِقْ)

(إِسْتَعْمِلْ)	(إِسْم)	(إِسْت)	(إِبْنُم)	(إِبْن)
(إِبْنَة)	(إِثْنان)	(إِثْنَتان)	(إِمْرُؤ)	(إِمْرَأة)

Şu durumlar bundan istisna edilir:

a- (ال) takısındaki hemze ve yine (أَيْمُن) kelimesindeki hemze üstünlü okunur. Mesela:

(أَلْقَمَر)	(أَلشَّمْس)

b- Kendisinden sonra gelen sakin harften sonraki harfin harekesi ötre ise baştaki hemze de ötre ile okunur. Bu da fiillerde olur. Mesela:

(أُسْتُعْمِلَ)	(أُنْطُلِقَ)	(أُخْرُجْ)

Uyarı: Vasl hemzesinin kat' hemzesi gibi hemze ile birlikte (أ) şeklinde yazılması hatadır. Vasl hemzesi ancak (ا) şeklinde veya harekesiz olarak yazılır.

Faydası: Sakin (harekesiz) harfle başlamaya mani olmasıdır.

2- Tasgir Kaidesi

Vezni:

Tasgir (küçültme sıfatı) için üç vezin vardır:

Vezin	Misal	Tasgir
(فُعَيْل)	(فَلْس)	(فُلَيْس)
(فُعَيعِل)	(دِرْهَم)	(دُرَيْهِم)
(فُعَيْعِيل)	(دِينَار)	(دُنَيْنِير)

Şartı:

Her kelime tasgir edilmeyi kabul etmez. Ancak çekimi uyan ve manası tasgir (küçültme) kabul eden isimler tasgir edilebilir. Bundan dolayı fiileri, harfleri ve isimlerden mebnî olanlar tasgir edilemez. Aynı şekilde, Allah Teâlâ'nın isimleri ve sıfatları, Ka'be, mushaf, mescid gibi ta'zim edilmesi gereken şeyler de tasgir edilemez.

Gayesi:

Tasgir, şu gayelerden biri sebebiyle yapılır:

1- Büyüklüğü düşünülen şeylerin tasgiri. Mesela:

Kelime	Tasgiri
(جَبَلٌ) Dağ	(جُبَيْلٌ) Dağcık

2- Yüceliği düşünülen bir şeyin tahkir edilmesi. Mesela:

Kelime	Tasgiri
(شَاعِرٌ) "Şair"	(شُوَيْعِرٌ) "Şaircik"

3- Çokluğu düşünülen şeyin az gösterilmesi. Mesela:

Kelime	Tasgiri
(دِرْهَمٌ) "Dirhem"	(دُرَيْهِمٌ) "Dirhemcik"

4- Uzak veya uzunluğu düşünülen şeyin yakınlaştırılması. Mesela:

Kelime	Tasgiri
(قَبْل) "Önce"	(قُبَيْل) "Hemen önce"
(سَاعَة) "Saat"	(سُوَيْعَة) "Saatçik"

5- Sevgi ve şefkat göstermek. Mesela:

Kelime	Tasgiri
(ابْن) Oğul	(بُنَيّ) Oğulcuk
(أَخ) Kardeş	(أُخَيّ) Kardeşcik
(حَبِيْب) Sevgili	(حُبَيْب) Sevdicek

3- Dişil Kaidesi

Dişillik Çeşitleri:

1- Kıyasî dişillik: Kaideye göre yapılan dişilliktir. Bunun aşağıdaki gibi şekilleri vardır:

a- Eril olup, (ت) harfi ile ayırt edilenler. Mesela:

Eril	İkil	Çoğul
(عَامِلٌ)	(عَامِلاَنِ)	(عَامِلُونَ)
Dişil	**İkil**	**Çoğul**
(عَامِلَةٌ)	(عَامِلَتَانِ)	(عَامِلاَتٌ)

Tekil kelimede dişilik belirten (ت) harfi olursa, bu, yuvarlak (ة) şeklinde yazılır ve duraklandığı zaman (ه) şeklinde okunur. Ancak (بِنْت) kelimesi bunun dışındadır. Çünkü şayet bu kelime de yuvarlak (ة) ile yazılsa, durulduğunda (ه) şeklinde okunurdu ve dişilik eseri kalmaz, (بِنْ) kelimesi gibi telaffuz edilmiş olurdu.

b- Dişilliğe delalet eden elif-i maksura (ى) harfi ile biten kelimeler. Mesela:

(عَطْشَى)	(سَلْمَى)

c- Dişilliğe delalet eden elif-i memdude (ا) ve hemze ile biten

kelimeler. Mesela:

(صَحْراء)	(حَمْرَاء)

Uyarı: Kelimede dişilliğin (ا) harfi ile olması, dişil ismin özelliklerindendir. Yuvarlak (ة) ise bazen eril isimde de olabilir. Mesela:

(طَلْحَة)	(حَمْزَة)

d- Erkeklerde bulunmayan bir illetten dolayı eril sigada gelen ve dişiler için kullanılan sıfat lafızları. Mesela:

(حَادّ)	(نَاكِح)	(حَامِل)	(طَالِق)	(طَامِث)	(حَائِض)
(عَاطِل)	(نَاشِز)	(سَافِر)	(عَانِس)	(كَاعِب)	(نَاهِد)
(طَاهِر) “Hayızdan temizlenen”			(قَاعِد) “Yaşlı, rağbeti kalmayan”		

e- Mübalağa ifade eden (فَعُول) vezninde gelen eril kelimelerin dişiler için de kullanılması caizdir. Yine bunların sonuna (ة) harfi de eklenebilir. Mesela:

(لَعُوب)	(حَلُوب)	(صَبُور)

Mübalağa için olan (مِفْعَال) vezni, erkeklerin vasfedildiği ve dişilerin vasfedildiği şekilde gelir. Mesela:

(مِئْنَاث) Dişiliği çok olan	(مِذْكَار) Erkekliği çok olan

2- Semâi dişiller: Araplar tarafından dişiler hakkında kullanıldığı işitilen kelimelerdir. Bu da üç şekildedir:

a- Sadece dişil olarak kullanılan kelimeler:

(النَّعْل)	(الحَرب)	(الضُّحَى)	(الذَّهَب)	(الخَمْر)	(القِدْر)
(الكَأْس)	(السِّلم)	(المِلْح)	(النَّار)	(العُرْس)	(القَوْس)
(المعْز)	(الضَّأْن)	(الضَّبُع)	(الغُول)	(الموسَى)	(الفَأْس)
(البِئْر)	(الغَنَم)	(الخَيْل)	(الإِبِل)		
(الشِّمَال)	(اليَمِين)	(الحَانُوت)	(الرِّيْح)		

Yine vücudun şu organları dişildir:

اليَد	الذِّرَاع	العَضُد	العُنُق	السِّنّ	الأُذُن	العَيْن
الكَبَد	الضِّلَع	البِنْصِر	الخِنْصِر	الإِبْهَام	الإِصْبَع	الكَفّ
الرِّجْل	العَقِب	السّاق	الفَخِذ	العَجُز	الوَرِك	الكَرِش

Yine lügatteki (الأَلِف) (البَاء) (التَّاء) gibi, harflerin isimleri de dişidir.

b- Hem eril ve hem de dişil olarak kullanılan kelimeler. Mesela:

(الصَّاع)	(السُّوق)	(الحَال)	(الطَّرِيق)	(السَّبِيل)

(العَنْكَبُوت)	(السَّمَاء)	(السِّلاَح)	(الفُلْك)

Vücudun organlarından hem eril ve hem dişil olanlar:

(القَفَا)	(المتْن)	(البَطْن)	(العَاتِق)	(الإِبط)

c- Yapısında değişim olmaksızın erkek ve dişi için kullanılabilen kelimeler. Mesela:

(الأَرْنَب)	(العَقْرَب)	(الفَرَس)	(الزَّوْج)

4- Nispet Kaidesi

İsmin sonuna nispetine delalet eden ek yapılmasında isim üç değişikliğe uğrar:

1- Lafzî: (ي) harfinden önceki harf esreli olur.

2- Mânevî: İsim, kendisinde olmayan bir hale döner. Mesela: (الذَّهَبِيُّ) denildiğinde özel bir isim haline gelir.

3- Hükmî: Fail olarak, kendisinden sonra geleni ötreli yapar. Mesela:

(مَرَرْتُ بِرَجُلٍ قُرَشِيٍّ أَبُوهُ) "Babası Kureyşî olan adama uğradım." Burada (أَبُو) kelimesi, (قُرَشِيّ) kelimesi için fâil olmaktadır.

Hükümleri:

1- Nispet eklenmesi istenen ismin sonunda dişilik ifade eden (ة) harfi varsa, bu harf hazfedilir. Mesela:

(فَاطِمَة) (فَاطِمِي)	(مَكَّة) (مَكِّي)

2- Nispete dişilik ilave edilmek istenirse sonuna (ة) eklenir. Mesela:

(اِمْرَأَةٌ هَاشِمِيَّةٌ مَكِّيَّةٌ) "Mekke'li, Haşimî bir kadın"

3- İkil veya düzenli çoğul bir kelimeye nispet yapılacaksa, ikil ve çoğul alameti hazfedilir. Mesela:

(غُرُوفَات)	(مُسْلِمُون)	(عَبْدَان)
(غُرُوفِيٌّ)	(مُسْلِمِيٌّ)	(عَبْدِيٌّ)

4- Eğer bileşik bir kelimeye nispet yapılacaksa ikinci kısmı hazfedilir. Mesela:

(حَضْرَمَوْت)	(بَعْلَبَكّ)
(حَضْرَمِيٌّ)	(بَعْلِيٌّ)

5- Eğer izafeli bir bileşik kelimeye nispet yapılacaksa muzaf hazfedilir. Mesela:

(عَبْدُ المطَّلِبِ)	(اِبْنُ زَيْدٍ)	(أَبُو بَكْرٍ)
(مُطَّلِبِيٌّ)	(زَيْدِيٌّ)	(بَكْرِيٌّ)

Başka bir şeyle karışmasından korkuluyorsa bu kaideden istisna edilir. Mesela (عَبْدُ القَيْسِ) Abdu Kays'a nispet yapılacaksa (عَبْدِيٌّ) derler. Çünkü (قَيْس) Kays'a nispet edilen başka bir kabile vardır.

6- Dişilliğe delalet eden elif-i maksura veya elif-i memdude ve hemze ile dişil olan kelimeye nispet yapılacaksa, (ا) harfi (و) harfine döner ve hemze hazfedilir. Mesela:

(بَلْقَاء)	(بُصْرَى)
(بَلْقَاوِيٌّ)	(بُصْرَوِيٌّ)

Eğer (ا) harfi, dişillik için değilse, kelime aslı üzere kalır, sonuna (ي) harfi eklenir. Mesela:

(كِسَائِيٌّ) (كِسَاء)	(قُرَّائِيٌّ) (قُرَّاء)

7- Sonu (ي) harfi ile biten kelimelerde, iki (ي) harfi telaffuzda zorluk vereceğinden, bu harf (و) harfine çevrilir. Mesela:

(عَلَوِيٌّ) (عَلِيٌّ)	(عَدَوِيٌّ) (عَدِيٌّ)

8- Çoğul bir kelimeye nispet yapılacaksa çoğul haliyle de, tekiline de nispet yapmak mümkündür. Mesela:

(فَرَضِيٌّ) (فَرَائِدِيٌّ) : (فَرَائِض)

Eğer ikisinden birinde karışıklık olması endişesi varsa, diğerine nispet yapılır. Mesela:

(كُتُب) kelimesine (كُتُبِيٌّ) şeklinde nispet yapılabilir. Lakin tekiline nispet yapılarak (كِتَابِيٌّ) denilirse karışıklık olabilir.

9- (فُعَيْلَة) veya (فَعِيلَة) vezninde olan isimlere nispet yapılırken (ي) harfi hazfedilir. Mesela:

(حَنَفِيٌّ) (حَنِيفَة)	(جُهَنِيٌّ) (جُهَيْنَة)

Ancak iki nispetin arası ayrılmak istenirse (ي) harfi sabit

kalabilir. Mesela:

(مَدِينَة) kelimesine nispet ile Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in şehri kastediliyorsa (ي) harfi hazfedilerek (مَدَنِيٌّ) denilir. Eğer başka bir şehir, mesela Medinetu's-Selam kastedilirse: (مَدِينِيٌّ) denilir.

10- Şaz olan nispetler çok olup, nakil ile bilinmektedir. Mesela:

(سِجِسْتَان) (سِجِزِيٌّ)	(مَرْو) (مَرْوَزِيٌّ)	(الرَّي) (رَازِيٌّ)
(عَبْدُ الدَّارِ) (عَبْدَرِيٌّ)	(عَبْدُ شَمْسٍ) (عَبْشَمِيٌّ)	

5- Vakf (Duraklama) Kaidesi

Hükümleri:

1- Devam ederken sakin olan harf, vakfda (duraklamada) da sakindir. Mesela:

(لَمْ يَقُمْ)	(مَنْ)	(لَمْ)

2- Harekeli harfte duraklandığı zaman harekeli harf sakin olur. Mesela:

(مَرَرْتُ بِالرَّجُلْ)	(رَأَيْتُ الرَّجُلْ)	(جَاءَ الرَّجُلْ)
(مَرَرْتُ بِمُحَمَّدْ)	(جَاءَ مُحَمَّدْ)	

Ancak üstün ile tenvinli ise (ا) harfinde duraklanır. Mesela:

(رَأَيْتُ مُحَمَّدَا)

Arap kabilelerinden biri olan Rabîa kabilesine göre üstün ile tenvinli kelimede, elifsiz olarak duraklanır. Onlar şöyle derler:

(رَأَيْتُ مُحَمَّدْ)

3- Sonu dişilik ifade eden (ة) harfi ile biten kelimede (هـ) harfiyle duraklanır. Mesela:

(مَرَرْتُ بِفَاطِمَهْ)	(رَأَيْتُ فَاطِمَهْ)	(هَذِهِ فَاطِمَهْ)

4- Maksur kelimede her durumda (ى) harfi üzerinde duraklanır. Mesela:

(مَرَرْتُ بِفَتَى)	(رَأَيْتُ فَتَى)	(هَذاَ فَتَى)

5- Menkus kelime nekre ve üstünlü ise duraklandığı zaman (ا) üzerinde duraklanır ve (ي) harfi sabit kalır. Mesela:

(رَأَيْتُ قَاضِيا)

Ama ötreli veya esreli ise (ي) harfi hazfedilir, yerine esreli tenvin gelir. Mesela:

(مَرَرْتُ بِقَاضٍ)	(هَذاَ قَاضٍ)

Bu kelimede duraklandığı zaman (قَاضْ) şeklinde sakinli okunur.

Ama (ال) takısı ile marife ise (ي) harfinin sabit bırakılıp sakin harfte duraklanması caiz olur. Yine (ي) harfi hazfedilip, ondan önceki harf sakin okunarak duraklanabilir. Mesela:

(مَرَرْتُ بِالقَاضِيْ)	(رَأَيْتُ القَاضِيْ)	(جَاءَ القَاضِيْ)
(مَرَرْتُ بِالقَاضْ)	(رَأَيْتُ القَاضْ)	(جَاءَ القَاضْ)

Allah Teâlâ'nın şu ayetleri de buna örnektir:

(مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي) "**Allah kimi hidayete erdirirse artık o doğru yolu bulmuştur**." (A'raf 178)

(مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ) "**Allah kimi hidayete erdirirse artık o doğru yolu bulmuştur**." (Kehf 17)

6- (إِذَنْ) kelimesi (ن) harfiyle yazıldığında, duraklandığı zaman (ن) harfi (ا) harfine döner ve (إِذَاْ) denilir. Yine pekiştirme ifade eden (ن) harfi de duraklandığı zaman (لَنَذْهَبَاْ) şeklinde okunur. Bu yüzden mushafta elif üzerinde tenvin yazılmıştır:

(لَنَسْفَعاً)	(وَلَيَكُوناً)	(إِذاً)

İMLÂ (YAZIM) KÂİDELERİ

1- Hemzenin Yazılışı

Hemzenin Üç Durumu:

1- Kelimenin başında olduğunda daima elif üzerine yazılır. Mesela:

(أَكْتُبُ)	(أَحْمَد)	(أَفْضَل)	(أَرْحَام)

Kelimeden önce ek harfler bulunur da ortada yazılırsa şu şekilde olur:

(لَئِلَّا)	(لَئِنْ)	(حِينَئِذٍ)

2- Kelimenin ortasında bulunursa şu iki alametten biri söz konusu olur:

a- Sakin (harekesiz) olursa: Kendisinden önceki harfin harekesine göre yazılır. Mesela:

(مُؤْمِن)	(بُؤْس)	(رَأْس)	(كَأْس)	(ذِئْب)	(بِئْر)

b- Harekeli olursa: Şu şekillerde gelir:

*** Üstünlü olup kendisinden önceki harf de üstünlü ise elif üzerine yazılır**. Mesela:

(سَأَلَ)

*** Üstünlü olup kendisinden önceki harf esreli ise (ي) harfi üzerine yazılır.** Mesela:

(فِئَة)	(مِئَة)	(ذِئَاب)	(مِئَات)

*** Üstünlü olup, kendisinden önceki harf ötreli olursa, (و) harfi üzerine yazılır.** Mesela:

(مُؤَرِّخ)	(سُؤَال)	(مُؤَن)

*** Üstünlü olup, kendisinden önceki harf sakin ise ve med harfi olarak gelmemişse elif üzerine yazılır**. Mesela:

(هَيْأَة)	(يَيْأَس)	(يَسْأَل)

*** Üstünlü olup kendisinden önceki harf, med harflerinden (ا) veya (و) ise, ayrı olarak yazılır.** Mesela:

(إِنَّ وُضوءَكَ)	(لَنْ يَسوءَكَ)	(تَفَاءَل)

*** Üstünlü olup, kendisinden önceki harf, med harflerinden (ي) ise, (ي) harfi üzerine yazılır.** Mesela:

(شَيْئاً)	(خَطِيئَة)	(مَشيئَة)

*** Esreli ise, kendisinden önceki harfin harekesi ne olursa olsun, (ي) harfi üzerine yazılır.** Mesela:

(مِئِين)	(لَئِيم)	(سُئِلَ)

*** Ötreli ise, kendisinden önceki harf ötreli veya üstünlü ise, (و) harfi üzerine yazılır.** Mesela:

(لَتُنبَؤُنَّ)	(جَرُؤُوا)

*** Ötreli ise, kendisinden önceki harf esreli ise, (ي) harfi üzerine yazılır**. Mesela:

(بَرِيئُون)	(يَسْتَهْزِئُون)	(مِئُون)

3- Kelimenin sonunda gelirse iki durumdan biri söz konusudur:

a- Kendisinden önce sakin bir harf varsa ayrı yazılır. Mesela:

شَيء	سَاءَ	سُوء	وُضوء	ضَوْء	دِفْء	خَبْء	جُزْء

b- Kendisinden önce harekeli bir harf varsa, kendisinden önceki harfin harekesine uygun olan harfin üzerine yazılır. Mesela:

(قَارِئ)	(يَتَّكِئ)	(جَرُؤ)	(لُؤْلُؤ)	(تَوَضَّأ)	(قَرَأَ)	(خَطَأَ)

Uyarılar:

1- Hemzenin, kelime ortasında (سَأَل) şeklinde yazılması gözetilir. Yahut kelime sonunda yazılıp, zamire bağlanırsa şöyle denilir:

(قَرَأْتُ جُزْأَين)	(جُزْء)
(كَانَ جَزَاؤُهُ الجَنَّةَ)	(جَزَاء)
(يَبْدَؤُون أعْمَالَهم بالتَّسمية)	(يَبْدَأ)

2- Hemzenin elif veya vav üzerine yazılmasında bazı misaller vardır.

Vav'dan sonra vav, eliften sonra elif gelebilir. Bu durumda hemze ayrı yazılır. Mesela:

(يَتَسَاءل)	(رَءُوف)	(رُءُوس)

Ancak ayrı yazılmasında problem olursa, yâ harfi üzerine yazılabilir. Mesela:

(مَسْئُول)	(شُئُون)

Arap dili uzmanlarının çoğuna göre böyledir. Ebu Hayyan gibi bazı uzmanlar ise Kur'ân dışına iki vav'ın bir araya gelebileceğini söylemişlerdir.

3- Hemze'den sonra üstünlü bir elif harfi gelirse, mushaf haricinde bu (آ) şeklinde yazılabilir. Mesela:

(خَطَآنِ)	(قَرَآ)	(قُرْآن)	(آمِين)

Ancak iki elifin peşpeşe gelmesi endişesi varsa ayrı yazılır. Mesela:

(مَاَء) ve (يَاء) kelilmelerinin ikili: (مَاءانِ) ve (ياَءاَنِ) şeklinde yazılır.

(ماآن) ve (ياآن) şeklinde yazılmaz!

2- Elifin Sonda Yazılışı

1- Eliften önce üç harf ve daha fazlası varsa maksur (ى) şeklinde olarak yazılır. Mesela:

(حُبْلَى)	(جُمَادَى)	(مُسْتَشْفَى)	(أَعْطَى)	(اهْتَدى)	(اسْتَعْلَى)

Ancak eliften önce (ي) harfi gelmişse elif harfi memdud (ا) olarak yazılır. Mesela:

(دُنْيَا)	(اسْتَحْيَا)

İki kelimenin karışması endişesi varsa iki kelimeden biri kaidenin dışına çıkarılarak yazılır. Mesela: (يَحْيَى) özel isimdir. (يَحْيَا) kelimesi ise fiildir.

2- Eğer elif, kelimenin üçüncü harfi olarak gelirse daima memdud olarak (ا) şeklinde yazılır. Mesela:

(عَصَا)	(ذُرَا)	(ضُحَا)	(رِبَا)	(دَعَا)	(غَزَا)	(تَلَا)

Şu kelimeler bundan istisnadır:

(إِلَى)	(عَلَى)	(بَلَى)	(حَتَّى)	(أَنَّى)	(مَتَى)

Uyarı: İkinci kaide âlimler arasında ihtilaflıdır. Eğer elifin maksura olarak yazıldığına dair önceden geçmiş bir örnek bulunamazsa elif,

memdud olarak yazılır. Bu, ihtilafı giderir. Daha önceden maksura olarak yazılmış örneklerde de o şekilde yazılır. Mesela:

(ضُحَى)	(رَمَى)	(سَعَى)

Az önce geçen istisna altı kelime dışında, elif ile biten üç kök harfli kelimelerin daima memdud olarak yazılacağında ittifak vardır. Lakin:

(عِيْسَى), (مُوسَى) ve (مُصْطَفَى) kelimelerinin (عِيسَا) (مُوسَا) ve (مُصْطَفَا) şeklinde yazılmaları çirkin görülmüştür. Zikredilen iki kaide uyulmaya daha layıktır.

3- Diğer Kaideler

Telaffuz Edildiği Halde Yazılmayan Harfler:

1- (الَّذِين) kelimesinde (ل) harfi tek ve şeddeli olarak yazılır.

2- (ل) harfiyle başlayan, kelime mesela (لَبَن) kelimesi, (ال) takısı alırsa, kelimenin başındaki (ل) harfi, (اللَّبَن) şeklinde şeddeli olur. Cer harfi olan (لِ) harfi eklenecek olursa şöyle yazılır: (لِلَّبَن)

3- Birçok kelimenin kullanımında (ا) harfi hazfedilir. Hazfedilen (ا) harfine işaret olması için üzerine çeker işareti konulması iyi olur. Mesela:

(هَذَا)	(لَكِنَّ)	(لَكِن)	(إِلَه)	(الرَّحْمَن)	(الله)
(ذَلِكُنَّ)	(ذَلِكُمْ)	(ذَلِكُمَا)	(ذَلِك)	(هَؤُلَاءِ)	(هَذِهِ)

Bazıları çeker işareti yerine üstün harekesi yazmayı yeterli görürler. Bunların dışında, mushafta (ا) harfi hazfedilmiş olarak yazılan kelimeler de vardır. Mushaf haricinde bu kelimelere (ا) harfinin yazılması güzel görülmüştür. Mesela:

(إِسْمَاعِيل) (إِسْمَعِيل)	(إِبْرَاهِيم) (إِبْرَهِيم)	(سَمَاوَات) (سَمَوَات)

(صَالِحِين) (صَلِحِين)	(إِسْحَاق) (إِسْحَق)
(يَا أيُّها) (يَأَيُّها)	(القَانِتِين) (القَنَنِتِين)

4- Şeddeli harf, biri diğerine idgam edilmiş iki harftir. Biri yazıldığı için diğerinin yazılmasına gerek görülmeyip şeddelenir. Mesela:

(عَلَّمَ) kelimesi üç kök harfli değil, dört kök harflidir.

Yazılışındaki Ziyadenin Telaffuz Edilmediği Kelimeler

1- (و) harfi ziyadeli olanlar:

a- (عَمْرٌو) özel bir isimdir. Ötreli ve esreli olduğu zaman sonunda (و) harfi yer alır. İ'rabı (و) harfi üzerinden değil, (ر) harfi üzerinden yapılır. (عُمَر) ismiyle ayırt edilmesi için yazarken sonuna (و) harfi eklenmektedir. Üstünlü halde iken (و) yazılmasına gerek yoktur. Çünkü sonuna (ا) harfi gelmektedir. Mesela:

(رَأَيْتُ عَمْراً)

Bu, (عُمَر) ismiyle karışmaz. Çünkü (عُمَر) ismi kural dışı bir isim olduğu için tenvin almaz. Üstünlü iken (ا) harfinin ziyadesi ise ancak tenvinli kelimelere yapılır.

b- (أُولات), (أُولو), (أولي), (أولاءِ) kelimelerinde hemzeden sonraki (و) harfleri yazılır, fakat telaffuz edilmez. Sadece kelime, ötreli hemze ile başlayıp (و) harfinden dolayı sonraki harfe geçildiği için (و) harfi okunmamaktadır.

2- (ا) harfi ziyadeli olanlar:

a- Çoğul belirten (و) harfiyle bağlantılı olan, sonundaki (ن) harfi hazfedilmiş olan fiil. Bazı hallerde (و) harfiyle illetli olan (يَدْعو) kelimesi gibi diğer bir fiilden ayırt edilmesi için (ا) harfi eklenir. (و) harfi çoğul belirtmek içindir. Şöyle söylenir:

(لَمْ يَذْهَبُوا)	(ذَهَبُوا)

b- Öncekilerin âdeti (مِئَة) kelimesini (مِائَة) şeklinde yazmak idi. Bunu, noktaların kullanılmaya başlanmasından önce, (مِنْه) kelimesiyle karışmaması için yaparlardı. Noktaların kullanılmaya başlanmasından sonra halktan bazı kimseler buradaki (ا) harfini telaffuz eder olmuşlardır. Bu telaffuzi çirkin görülen bir iştir. Bugün için doğru olan, noktalama ile ilgili sakıncalar kaybolduğu için bu kelimeyi elifsiz olarak yazmaktır. Ebu Hayyan en-Nahvî'nin tercihi budur ve muhakkiklerin uygulaması da bu şekildedir.

Diğer Uyarılar:

Tenvinli üstün bulunan kelimede duraklandığı zaman elif hargi üzerinde duraklanır ve elif harfi yazılır. Mesela:

Kelime	Mansub (Üstünlü) Hali
(كِتَاب)	(قَرَأْتُ كِتَاباً)

Şu hallerde elif harfi yazılmaz:

1- İsmin sonu dişilik için olan (ة) harfi ile bitiyorsa. Mesela:

(وَجَدْتُ فَاطِمَةَ اِمرَأَةً صَالِحَةً) "Fatıma'yı saliha bir kadın olarak buldum."

2- İsmin sonu elif üzerine yazılmış hemze ile bitiyorsa. Mesela:

(خَطَأ) Ancak hemze, hazfedilmiş olan elif harfine işaret olması için uzatma işaretiyle yazılır. Mesela:

(تَصَرَّفَ بَكْرٌ خَطَآ) "Bekir, yanlış davrandı" şeklinde söylenir (خَطَأً) şeklinde yazılır.

3- Sonu elif, sonra hemze ile biten isimler. Mesela:

Doğru Yazılış	Yanlış Yazılış
(جَزَاءً)	(جَزَاءًا)
(مَسَاءً)	(مَسَاءًا)
(سَوَاءً)	(سَوَاءًا)

Burada illet, iki elif harfinin peşpeşe gelmesinin hoş olmamasıdır. Lakin şu kelimelerde elif yazılır:

(رِدْءًا) (رِدْء)	(سُوءًا) (سُوء)	(جُزْءًا) (جُزْء)

4- İsmin sonu elif ile bitiyorsa. Mesela:

(هُدَى)	(عَصَا)

Bu kelimelerde elif tekrar yazılmaz, şu şekilde yazılır:

(هُداً)	(عَصاً)

İÇİNDEKİLER

MUKADDİME 3
NAHİV İLMİ 5
Nahive Giriş 5
Nahiv İlminin Başlangıcı 5
Nahiv İlminin Önemi 8
Nahvin İlletleri: 9
Kelâm 9
Cümle: 9
Söz (Kavl): 10
Kelime 10
Kelimenin Kısımları 10
1- HARF 11
1- Hurûfu'l-Mebânî 11
a- Şemsî harfler: 11
b- Kamerî harfler: 11
2- Hurûfu'l-Meânî 12
Alameti: 12
2- İSİM 13
İsmin Alametleri: 13
3- FİİL 15
Fiilin Kısımları: 15
1- Mazi (Geçmiş Zaman) Fiil 15
Mazi Fiilin Alametleri: 15
Mazi Fiilin Delaleti 16
Mazi Fiilin İ'râbı (Harekelenmesi) 17

2- Emir Fiili 19
Emir Fiilinin Alameti 19
Emir Fiilinin İ'râbı (Harekelenmesi) 19
3- Muzârî (Geniş Zaman) Fiil 21
Muzari Fiilin Alâmeti: 21
Muzari Fiilin Delaleti: 22
Muzari Fiilin İ'râbı (Harekelenmesi): 25
İ'RÂB VE BİNÂ 27
İ'râb: 27
Mu'rablar (Son Harekesi Değişenler): 27
Binâ: 27
Mebnîler (Son Harekesi Tek Halde Olanlar): 27
İ'râb Türleri 28
Kısımları: 28
KAİDELERİN DIŞINDA KALANLAR 31
1- **(ات)** Harfleriyle Çoğul Olması 31
Çeşitleri: 31
İ'râbı 32
2- Gayri Munsarif (Kural Dışı) Olanlar 33
Gayri Munsarifin Alameti: 33
İ'râbı 33
Sarfı Engelleyen (Kural Dışına Çıkaran) Türler: 34
3- Beş İsim 39
İ'râbı 39
4- Musenna (İkil) 41
İ'râbı: 41
5- Düzenli Eril Çoğullar 43
İ'râbı 43

Şartları: 43
Bu Kurala Tabi Olanlar: 46
Meseleler: 47
6- Beş Fiil 49
İ'rabı: 49
7- Son Harfi İlletli Olan Muzari Fiil 50
İ'râbı: 50
TAKDİR EDİLEN İ'RÂB 51
Türleri 51
NEKRE VE MA'RİFE 53
Ma'rifenin Kısımları 53
1- Zamir 54
Taksimi: 54
Zamirin Hükümleri 56
2- Özel İsim 59
Kısımları: 59
Faideler: 59
3- İşaret İsmi 61
Hükümleri 61
4- Mevsuller (Bağlantılar) 63
Kısımları: 63
Hükümleri 66
5- (ال) Takısı ile Marife Olan İsimler 69
(ال) Takısının Türleri 69
6- İzafetle Marife Olan İsimler 70
UMDELER 71
Türleri: 71
MÜBTEDA VE HABER 72

Mübteda: 72
Hükmü: 72
Kısımları 73
Haber: 73
Kısımları: 73
Takdim ve Te'hir: 75
Mübteda ve Haberin Hazfedilmesi: 77
NEVASİH (Harekeyi Değiştirenler) 79
1- (كَانَ) ve Benzerleri 79
Türleri: 79
Hükümleri 80
(كَانَ)'nin Özellikleri: 82
(لَيْسَ) Gibi Etki Edenler: 83
2- (إِنَّ) Ve Benzerleri 85
Türleri 85
Hükümleri 86
Cinsi Nefyeden (لا): 88
3- (كاد) ve Benzerleri 90
Türleri 90
Hükmü 90
4- (ظَنَّ) ve Benzerleri 92
Türleri: 92
Hükmü: 92
FÂİL (ÖZNE) 95
Hükümleri 95
NÂİBU'L-FÂİL (SÖZDE ÖZNE) 97

Failin hazfedilmesinin sebepleri: 97
Hükümleri: 97
TAMAMLAYICI ZİYADELER 99
Türleri 99
1- Mef'ulun Bihi 99
Hükümleri: 99
2- Münadâ (Nida Edilenler) 101
Nidâ Harfleri: 101
Hükümleri: 102
Münâdâ'ya Tabi Olanlar: 106
3- Mutlak Mef'ûl 108
Nâibu'l-Masdar: 109
Âmilin Hazfedilmesi: 110
4- Mef'ûlun Lehu 111
Hükümleri: 111
5- Mef'ûlun Fîh 113
Hükümleri: 113
6- Mef'ûlun Meah 120
7- Hâl 121
Şartı: 121
Zi'l-Hâl: 122
Hükümleri: 122
8- Temyîz 124
Kısımları: 124
9- (إِلَّا) İle İstisnâ 127
İstisnanın Çeşitleri 127
İstisnanın İ'râbı: 129
(إِلَّا) Dışındaki Edatlarla İstisna 130

AVÂMİL 133
Âmilin kapsamına girenler: 133
1- Cer (Kelimenin Sonunu Esreli Yapan Etkenler) 134
Cer Harfleri: 134
Uyarılar: 135
İzafetle (İsim Tamlamasıyla) Esreleme: 136
Muzaf Olduğu Zaman İmkânsız Olan Şeyler: 136
Uyarılar: 137
2- Muzari (Geniş Zaman) Fiilinin Halleri 139
1- Muzari Fiilin Ötreli Olması: 139
2- Muzari Fiilin Üstünlü Olması: 139
(أَنْ) Edatının Etkisi: 141
3- Muzari Fiilin Cezimli Olması 146
İki Fiili Cezm Eden Edatların Hükümleri: 148
3- Fiile Benzeyenler 151
Fiilin İsmi 151
Çeşitleri 151
Hükümleri: 151
Masdar 152
Hükmü 152
Fâilin İsmi 153
Hükmü 153
Mubâlağa Sigâsı 155
Vezinleri 155
Misalleri 155
Hükmü 155
Mef'ûlün İsmi 155
Hükmü 155

Sıfatu'l-Muşebbehe 156
Hükmü 156
İsmu't-Tafdîl 157
Hükümleri: 157
İ'râbı: 159
TÂBÎLER 160
1- Niteleme (Na't) 160
Görevleri 160
Hükmü 161
2- Pekiştirme (Te'kîd) 163
Kısımları: 163
3- Atıf 166
1- Atfu'l-Beyân: 166
2- Atfu'n-Nesak (Harfli Atıf): 166
4- Bedel 168
Çeşitleri: 168
SARF İLMİ 170
Sarfın Ölçüsü: 171
Misaller: 171
Ek Olarak Gelen Harfler: 172
Kelimenin Kökünü Değiştirenler 173
A- İbdâl: 173
İbdâl Şekilleri: 174
B- İ'lâl: 174
FİİLLERİN ÇEKİMİ 176
1- Sahih Fiiller 176
A- Sâlim (Düzenli) Filler: 176
B- Mehmûz (Hemzeli) Fiiller: 176

C- Muda'af (Katlanmış) Filler: 176
2- İlletli Fiiller 177
A- Misâl Fiil: 177
B- Ecvef Fiil: 177
C- Nâkıs Fiil: 177
D- Lefîf Fiil: 177
FİİLLERİN VEZİNLERİ 178
A- Sulâsî Mucerred (Üç Kök Harfli) Fiillerin Vezinleri 178
1- (فَعَلَ) (يَفْعُلُ) vezni. 178
2- (فَعَلَ) (يَفْعِلُ) vezni. 178
3- (فَعَلَ) (يَفْعَلُ) vezni. 178
4- (فَعِلَ) (يَفْعَلُ) vezni. 178
5- (فَعُلَ) (يَفْعُلُ) vezni. 178
6- (فَعِلَ) (يَفْعِلُ) vezni. 178
B- Rubâî Mucerred (Dört Kök Harfli) Fillerin Vezni 179
FİİLİN BİNÂ'I 180
1- Malum Fiilin Binâ'ı: 180
A- Mazi Fiilin Binâ'ı 180
B- Muzari Fiilin Binâ'ı: 180
C- Emir Fiilin Binâ'ı: 181
2- Meçhûl Fiilin Binâ'ı: 183
A- Mazi Fiilin Binâ'ı: 183
B- Muzari Fiilin Binâ'ı: 184
C- Emir Fiili: 184
İstisna Bir Kural 184
İSİMLERİN ÇEKİMİ 186
İsimlerin Vezinleri: 186

1- Sulasî Mezid (Ek Almış Üç Kök Harfli) İsimler:..... 186
2- Rubâî Mezid (Ek Almış Dört Kök Harfli) İsimler:..... 186
3- Humâsî Mezid (Ek Almış Beş Kök Harfli) İsimler:..... 186
Masdarın Vezinleri 187
Masdara Katılanlar: 188
İsim Türetme Vezinleri..... 190
1- Fâilin İsmi: 190
2- Mef'ûlün İsmi: 191
3- Sıfatu'l-Muşebbehe:..... 192
4- Zaman ve Mekân İsimleri..... 193
5- Alet İsimleri..... 195
İkil ve Çoğul İsimler 196
Menkûs, Maksûr ve Memdûd İsimler 199
TAMAMLAYICI KÂİDELER..... 200
1- Vasl Hemzesi Kaidesi 200
Hükmü:..... 201
2- Tasgir Kaidesi 202
Vezni: 202
Şartı:..... 202
Gayesi: 202
3- Dişil Kaidesi 204
Dişillik Çeşitleri: 204
4- Nispet Kaidesi..... 208
Hükümleri: 208
5- Vakf (Duraklama) Kaidesi..... 212
Hükümleri: 212
İMLÂ (YAZIM) KÂİDELERİ 215
1- Hemzenin Yazılışı 215

Hemzenin Üç Durumu: 215
Uyarılar 217
2- Elifin Sonda Yazılışı 219
3- Diğer Kaideler 221
Telaffuz Edildiği Halde Yazılmayan Harfler: 221
Yazılışındaki Ziyadenin Telaffuz Edilmediği Kelimeler 222
Diğer Uyarılar: 224